

**ДНІПРОПЕТРОВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ  
ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

**Колективна монографія**

**КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ МЕХАНІЗМУ ЗАХИСТУ  
ПРАВ ДІТЕЙ: УКРАЇНСЬКИЙ ТА ЗАРУБІЖНИЙ КОНТЕКСТ  
(колектив авторів)**

**KONCEPCIA PRÁVNEJ ÚPRAVY MECHANIZMU OCHRANY PRÁV  
DIEŤATA: UKRAJINSKÝ A ZAHRANIČNÝ KONTEXT  
(kolektív autorov)**

**CONCEPTUAL PROVISIONS OF THE CHILDREN'S RIGHTS  
MECHANISM: UKRAINIAN AND FOREIGN CONTEXT  
(team of authors)**

Дніпро  
2021

УДК 342.95/98 + 351.74

К 64

**Колектив авторів:** *Magdalena Ondicova, Patricia Krasna, Monika Hullova, Андрій Собакарь, Костянтин Бахчев, Роман Опацький, Лариса Наливайко, Віта Мороз, Віктор Плетенець, Наталія Павлова*

**Науковий редактор:**

*Лариса Наливайко* – доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України, проректор Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

**РЕЦЕНЗЕНТИ:** **Дмитро ПРИЙМАЧЕНКО**, проректор з наукової роботи Університету митної справи та фінансів, д.ю.н., професор;

**Мирослав ЛІСОНЬ**, професор Академії поліцейських сил у Братиславі (Словаччина), доктор філософії;

**Єрнар БЕГАЛІЄВ**, професор Академії правоохоронних органів при Генеральній прокуратурі Республіки Казахстан, д.ю.н., професор;

**Наталія ЛАЗАРЕНКО**, начальник відділу ювенальної превенції Управління превентивної діяльності ГУНП в Дніпропетровській області, капітан поліції.

**Редактори:** *к.ю.н., доц. А.В. Самогуга; О.М. Врублевська*

**Рекомендовано до друку:** Вченою Радою Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ (протокол № 7 від 30.03.2021)

**К 64 Концептуальні положення механізму захисту прав дітей: український та зарубіжний контекст :** кол. монограф. / Кол. авт. ; за наук. ред. д.ю.н., проф., засл. юриста України Л. Р. Наливайко. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2021. 130 с.

ISBN 978-617-8032-12-8

The monograph comprehensively examines the legal framework, forms of implementation, and areas for improving child protection mechanisms in the international and national context. The social conditionality of child protection as one of the priorities of state policy has been clarified, as children are the most unprotected and vulnerable. The state of scientific analysis and legal support for the protection of children's rights was revealed. The concept and content of preventive work with juveniles who have suffered from violence were defined, the method of investigation of separate criminal offenses, features of work of police officers concerning the protection of the rights and lawful interests of children are defined, their powers in this sphere are analyzed. The foreign experience of legal support of children's rights protection has been studied and the ways of its implementation in Ukraine have been determined. The procedural order for obtaining the information on violent encroachments and a number of proposals is analyzed have been made to make legislative changes in order to improve the procedural framework for the protection of children's rights.

The monograph is devoted to scientists, graduate students, and students employees of practical police units.

У монографії комплексно досліджено правові засади, форми реалізації та напрями удосконалення механізмів захисту дітей у міжнародному та національному контексті. З'ясовано соціальну обумовленість захисту дітей як одного із пріоритетних завдань політики держави, оскільки діти є найбільш незахищеними та вразливими. Розкрито стан наукового аналізу та правового забезпечення захисту прав дітей. Визначено поняття та розкрито зміст профілактичної роботи з неповнолітніми, що постраждали від насильницьких проявів, методіку розслідування окремих кримінальних правопорушень, особливості роботи працівників поліції щодо захисту прав та законних інтересів дітей, проаналізовано їх повноваження в цій сфері. Вивчено зарубіжний досвід правового забезпечення захисту прав дітей та визначено шляхи його впровадження в Україні. Здійснено аналіз процесуального порядку отримання інформації щодо насильницьких посягань, надано пропозиції щодо внесення законодавчих змін з метою покращення процесуальних засад здійснення захисту прав дітей.

Для науково-педагогічних працівників, аспірантів, студентів та працівників практичних підрозділів поліції.

ISBN 978-617-8032-12-8

© Автори, 2021

© ДДУВС, 2021

## З М І С Т

### Розділ 1. МІЖНАРОДНІ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ЗАХИСТУ ПРАВ ДІТЕЙ

#### Section 1. INTERNATIONAL REGULATORY MECHANISMS OF CHILDREN'S RIGHTS PROTECTION

**Magdaléna Ondicová**

POMOC OBETIAM NÁSILNEJ KRIMINALITY V PODMIENKACH  
SLOVENSKEJ REPUBLIKY S DÔRAZOM NA DETSKÉ OBETE

ASSISTANCE PROVIDED TO THE VICTIMS  
OF VIOLENT CRIMINALITY IN THE SLOVAK REPUBLIC  
IN CONDITIONS FOCUSED ON CHILD VICTIMS ..... 7

Obete násilných trestných činov evidované  
v Slovenskej republike v období rokov 2010 až 2019

Victims of violent crimes registered in the Slovak Republic in 2010–2019 .... 9

Deti ako obeť násilnej kriminality  
v Slovenskej republike v rokoch 2010 až 2019

Children as victims of violent crimes  
in the Slovak Republic in 2010–2019 ..... 11

Ochrana obetí a pomoc obetiam trestných činov  
v podmienkach Slovenskej republiky

Protection of victims and assistance  
to victims of crimes in the Slovak Republic ..... 12

Ochrana obetí a pomoc obetiam trestných činov v podmienkach Slovenskej  
republiky v intenciách Zákona o obetiach trestných činov

Protection of victims and assistance to victims of crimes  
in the Slovak Republic from the point of view  
of the Law on Victims of Crime ..... 13

Ochrana deti pred násilím a pomoc obetiam násilia s dôrazom na detské obeť v podmienkach Slovenskej republiky	
Protecting children from violence and helping victims of violence, especially children, in the Slovak Republic .....	16
Ochrana deti pred násilím a pomoc obetiam násilia s dôrazom na detské obeť v kompetencii Ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny Slovenskej republiky	
Protecting children from violence and helping victims of violence, especially children, by the Ministry of Labor, Social Affairs and Family of the Slovak Republic .....	16
Ochrana deti pred násilím a pomoc obetiam násilia s dôrazom na detské obeť v kompetencii Ministerstva školstva vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky	
Protection of children from violence and assistance to victims of violence, especially children, by the Ministry of Education, Science, Research and Sport of the Slovak Republic .....	20
Ochrana deti pred násilím a pomoc obetiam násilia s dôrazom na detské obeť v kompetencii Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky	
Protection of children from violence and assistance to victims of violence, especially children, by the Ministry of Justice of the Slovak Republic .....	21
Ochrana deti pred násilím a pomoc obetiam násilia s dôrazom na detské obeť v kompetencii Ministerstva vnútra Slovenskej republiky	
Protection of children from violence and assistance to victims of violence, especially children, by the Ministry of the Interior of the Slovak Republic ....	22
Možnosti pomoci realizovanej tzv. tretieho sektora prostredníctvom vybraných občianskych združení	
Opportunities provided by the NGO «Assistance to Victims of Violence» .....	22

## **Patrícia Krásná**

PRÁVNÁ OCHRANA PRÁV DETÍ POČAS  
TRESTNÉHO KONANIA V SLOVENSKEJ REPUBLIKE.

LEGAL PROTECTION OF CHILDREN'S RIGHTS DURING  
CRIMINAL PROCEEDINGS IN THE SLOVAK REPUBLIC .....

Sociálnoprávna ochrana detí a sociálna kuratela	
Social protection of children and social care .....	33
Centrum pre medzinárodnú ochranu detí a mládeže	
Center for International Protection of Children and Youth .....	34
Dieťa ako podozrivé, dieťa ako obvinené	
A child as a suspect, a child as an accused person .....	35
Dieťa ako svedok, dieťa ako obeť trestného činu.	
A child as a witness, a child as a victim of crime .....	38

### **Monika Hullová**

#### **AKCEPTÁCIA MEDZINÁRODNEJ A EURÓPSKEJ PRÁVNEJ ÚPRAVY A INŠTITUCIONÁLNEHO RÁMCA OCHRANY PRÁV DIEŤAŤA Z POHĽADU SLOVENSKEJ REPUBLIKY**

ACCEPTATION OF INTERNATIONAL AND EUROPEAN LEGISLATION AND INSTITUTIONAL FRAMEWORK OF PROTECTION OF CHILDREN'S RIGHTS FROM THE POINT OF VIEW OF THE SLOVAK REPUBLIC .....	46
---	----

Medzinárodné právne a inštitucionálne základy ochrany práv dieťaťa  
a ich implementácia do slovenského právneho poriadku

International legal and institutional bases of protection of children's rights and their implementation in the legal field in the Slovak Republic .....	47
--	----

Európske právne a inštitucionálne základy ochrany práv dieťaťa  
a ich implementácia do slovenského právneho poriadku

European legal and institutional framework for the protection of children's rights and their implementation in the legal field in the Slovak Republic .....	52
--	----

Ochrana práv dieťaťa v podmienkach SR

Protection of children's rights in the Slovak Republic .....	56
--	----

**Розділ 2. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ ПРО ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ  
ПРАВ ДІТЕЙ. ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ  
ЗАХИСТУ ПРАВ ДІТЕЙ ТА ПІДЛІТКІВ В УКРАЇНІ**

**Section 2. GENERAL PROVISIONS OF CHILDREN’S RIGHTS LEGAL  
PROTECTION. REGULATORY MECHANISMS OF CHILDREN’S  
AND TEENAGERS’ RIGHTS PROTECTION IN UKRAINE**

**Лариса Наливайко, Віта Мороз**

Алгоритм дій працівників поліції під час опитування (допиту)  
неповнолітнього, що став жертвою насильницьких проявів

**Larysa Nalyvaiko, Vita Moroz**

Regulatory mechanisms of children’s rights protection  
at the National Police during an interview (interrogation) ..... 64

**Костянтин Бахчев, Андрій Собакар, Роман Опацький**

Міжнародний досвід реалізації ювенальної політики

**Kostiantyn Bakhchev, Andrii Sobakar, Roman Opatskyi**

International experience of juvenile policy implementation ..... 75

**Розділ 3. ОРГАНІЗАЦІЙНО-ТАКТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ  
ОТРИМАННЯ ІНФОРМАЦІЇ ВІД НЕПОВНОЛІТНІХ  
ПОСТРАЖДАЛИХ ВНАСЛІДОК НАСИЛЬНИЦЬКИХ ДІЙ**

**Section 3. ORGANIZATIONAL AND TACTICAL PECULIARITIES  
OF OBTAINING INFORMATION FROM AN UNDERAGE VICTIM  
OF VIOLENT CRIMES**

**Віктор Плетенець**

Організаційно-тактичні особливості отримання від неповнолітнього  
постраждалого інформації про вчинене щодо нього насильство

**Viktor Pletenets**

Organizational and tactical peculiarities of obtaining information  
from an underage victim on a violent action against him/her ..... 104

**Наталія Павлова**

Використання спеціальних знань під час допиту малолітньої особи

**Natalia Pavlova**

Application of special knowledge during an underage person interrogation ..... 115

**Розділ 1**  
**МІЖНАРОДНІ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ**  
**МЕХАНІЗМИ ЗАХИСТУ ПРАВ ДІТЕЙ**

**Magdaléna ONDICOVÁ, Lt. Col. Assoc. Prof., PhD.,**  
DEPARTMENT of Criminology,  
Academy of the Police Force in Bratislava,  
Sklabinská 1, 835 17 Bratislava 35, Slovak Republic,  
e-mail: magdalena.ondicova@akademiapz.sk

**POMOC OBETIAM NÁSILNEJ KRIMINALITY V PODMIENKACH**  
**SLOVENSKEJ REPUBLIKY S DÔRAZOM NA DETSKÉ OBETE**

**Assistance to victims of violent crime in conditions of the Slovak Republic**  
**with an emphasis on child victims**

**Abstract.** The paper deals with the issues regarding the victims of criminality with emphasis on child victims of selected violent crimes. The primary attention of the presented paper, among others, is paid to some possibilities of assistance provided primarily by the state, while emphasizing the forms and extent of assistance provided to victims in the intentions of The Victims of Crime Act. The article also points out to other forms, the implementation of which is in the competence of selected ministries, such as the Ministry of Justice; the Ministry of Labour, Social Affairs and Family; the Ministry of Education, Science, Research and Sport and the Ministry of Interior. In the conclusion we point out to the possibilities of assistance provided by the so-called third sector, which is represented by two selected citizen associations.

**Keywords:** *victim, violent criminality, assistance to victims, The Victims of Crime Act, compensation for victims of crime.*

**Úvod**

Obeti trestnej činnosti bola v spoločnosti a Slovenskú republiku z toho nevyučujeme, venovaná menej výrazná pozornosť jednak zo strany odbornej verejnosti a tiež aj pozornosti v rámci výskumov. Obet' kriminality v porovnaní s páchatel'om stála na okraji záujmov.

O postavení obetí trestného činu a miere jej záujmu v histórii pri hľadani spravodlivosti vypovedá aj vyjadrenie autorov Doernera a Laba, ktorí vo svojej klasickej viktimológii uvádzajú, že na ceste tvorby formálneho systému spravodlivosti obet' zostala mimo systému a prestala byť integrálnou súčasťou

riešenia kriminality. Zmena nastala až posledné desaťročia, kedy sa začal zvyšovať záujem o obeť a došlo k reintegrácii obetí kriminality. Obeť sa stala súčasťou systému trestného práva<sup>1</sup>.

V zmysle Smernice Európskeho parlamentu 2012/29/ EÚ sa obeťou rozumie fyzická osoba, ktorej bola v priamom dôsledku spáchaného trestného činu spôsobená ujma fyzická, mentálna alebo emocionálna alebo spôsobená škoda a tiež rodinní príslušníci osoby, ktorá v priamom dôsledku trestného činu zomrela, ktorým bola v dôsledku smrti obeť spôsobená ujma<sup>2</sup>.

Toto vymedzenie sa prekrývalo aj s viktimologickým pohľadom na obeť. Podľa viktimológie môžeme teda obeť rozdeliť na obeť primárne, t. j. priame obeť trestného činu, obeť sekundárne, t. j. príbuzní a osoby blízke obeť, ktoré sú v bezprostrednom kontakte s priamou obeťou a terciárne obeť, teda príslušníci komunity, verejnosť, ktorých ujma bola spôsobená sprostredkovanú, napríklad nevhodným prístupom zo strany médií (tlač, televízia a pod.)<sup>3</sup>.

Aktívna ochrana obetí trestných činov predstavuje pre Európsku úniu a jej členské štáty jednu z hlavných priorít. V súlade s cieľom tejto smernice a uvedeným uznesením je revízia a doplnenie zásad stanovených v rámcovom rozhodnutí Rady 2001/220/SVV významným pokrokom pre ochranu obetí v celej Únii, predovšetkým v rámci trestných konaní. Rada Európskej únie vo svojom uznesení z 10. júna 2011 o pláne na posilnenie práv a ochrany obetí najmä v trestnom konaní skonštatovala, že na úrovni Európskej únie by sa mali podniknúť opatrenia s cieľom posilniť práva, podporovať a ochraňovať obeť trestných činov<sup>4</sup>.

Slovenská trestnoprávna teória ani legislatíva do roku 2017 pojem «obeť», či «obeť kriminality» nepoužívali. Slovenský právny poriadok preferoval pojem «poškodený». Pojem obeť má veľa spoločných znakov s pojmom trestnoprávnym «poškodený», no nie je s ním identický. Znaky obeť a poškodeného sa výrazne prekrývajú, no je potrebné odlišovať pojem poškodený, ktorý je pojmom trestno-procesným od pojmu «obeť trestného činu» ako subjektu osobitnej starostlivosti<sup>5</sup>.

Pojem obeť sa stala právnym pojmom v Slovenskej republike až po roku 2017, kedy vstúpil do platnosti a od 1. januára 2018 do účinnosti Zákon č. 274/2017 Z. z. o obetiach trestných činov a zmene a doplnení niektorých zákonov.

<sup>1</sup> DOERNER, W. G. ; LAB, S. P. *Victimology*. podľa HOLOMEK, J. 2013. *Viktimológia*, s. 9.

<sup>2</sup> Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2012/29/EÚ z 25. októbra 2012, ktorou sa stanovujú minimálne normy v oblasti práv, podpory a ochrany obetí trestných činov a ktorou sa nahrádza rámcové rozhodnutie Rady 2001/220/SVV. ods. 1 pís. i) a ii). [online] [cit. 2020.11.25.]. Dostupné na internete: <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/?uri=CELEX%3A32012L0029>>.

<sup>3</sup> HOLOMEK, J. 2013. *Viktimológia*. s.18.

<sup>4</sup> Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2012/29/EÚ z 25. októbra 2012, ktorou sa stanovujú minimálne normy v oblasti práv, podpory a ochrany obetí trestných činov a ktorou sa nahrádza rámcové rozhodnutie Rady 2001/220/SVV. ods. 4. [online] [cit. 2020.11.25.]. Dostupné na internete: <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/?uri=CELEX%3A32012L0029>>.

<sup>5</sup> ZÁHORA, J. 2018. *Zákon o obetiach. Komentár*. s. 63.



Vzhľadom na skutočnosť, ako už bolo uvedené, že pojem «obet'» do roku 2017 v právnom poriadku Slovenskej republiky absentovala, zákon o obetiach trestných činov zaviedol legálnu definíciu obetí, ako to vyplýva zo Smernice Európskeho parlamentu a Rady 2012/29/EÚ.

Do prijatia «Zákona o obetiach» v podmienkach Slovenskej republiky absentovala ucelená právna úprava týkajúca sa ochrany, poskytovania pomoci a odškodňovania obetí trestných činov. Požiadavky na zabezpečenie osobitnej starostlivosti o obeť trestných činov, ktoré presahujú úpravu trestného konania, boli čiastkovo riešené v Trestnom poriadku, ale najmä v iných osobitných zákonoch<sup>1</sup> v gescii viacerých rezortov<sup>2</sup>.

«Zákon o obetiach» zaviedol do právneho poriadku okrem pojmu «obet'» aj pojem «obzvlášť zraniteľná obet'», ktoré v ňom v minulosti absentovali. Vznikol katalóg práv obeť trestného činu a «Zákon o obetiach» vymedzuje aj rozsah služieb odbornej pomoci. Jeho návrh reagoval na požiadavky z praxe a prebral aj doterajšiu právnu úpravu odškodňovania poškodených násilnými trestnými činmi. Zákon predstavuje aj transpozíciu Smernice Európskeho parlamentu a Rady 2012/29/EÚ o minimálnych normách v oblasti ochrany, pomoci a podpory obetiam trestných činov<sup>3</sup>.

### **Obete násilných trestných činov evidované v Slovenskej republike v období rokov 2010 až 2019**

Samotný pojem násilie, v spojení s kriminalitou ako násilná kriminalita, alebo trestnými činmi, ako násilne trestné činy, je charakteristický pre popis trestnej činnosti, pri páchaní ktorej boli použité rôzne formy násilia, napríklad aj formou brachiálneho útoku, či inej fyzickej sily alebo donucovacieho prostriedku. Pojem násilná kriminalita vychádza zo spôsobu spáchania trestných činov a zahŕňa aj trestné činy, pre ktoré je charakteristické poškodenie cieľového objektu konania. Trestný čin je spáchaný ako konanie nútené, zo strany poškodenej osoby – obeť, teda čin nedobrovoľný, vynútený, často spáchaný surovým, neľudským, brutálnym až beštiálnym spôsobom<sup>4</sup>.

Charakteristickými znakmi pre násilnú kriminalitu sú úmyselné konanie páchatel'a; použitie násilia alebo hrozby; násilie alebo jeho hrozba slúži ako prostriedok na konečný predmet útoku – ľudské telo, alebo ako násilný prostriedok k získaniu neoprávneného prospechu a spôsobenie ujmy na živote, alebo zdraví obeť alebo jej ohrozenie<sup>5</sup>.

<sup>1</sup> Napríklad Zákon č. 215/2006 Z. z. Zákon o odškodňovaní osôb poškodených násilnými trestnými činmi.

<sup>2</sup> ZÁHORA, J. 2018. *Zákon o obetiach. Komentár*. s. 11 a 57.

<sup>3</sup> *Nový zákon o obetiach trestných činov*. 02. decembra 2017 [online] [cit. 2020.03.20.]. Dostupné na internete: <https://www.zastavmenasilie.gov.sk/news/novy-zakon-o-obetiach-trestnych-cinov/>.

<sup>4</sup> KOLEKTÍV AUTOROV. 2001. *Kriminológia – osobitná časť*. s. 234.

<sup>5</sup> KOLEKTÍV AUTOROV. 2005. *Kriminológia – osobitná časť*. I. diel, s. 61 a 62, podľa SABOPÁL, E. Násilná kriminalita. In: Kolektív autorov. *Kriminológia. Osobitná časť*, Bratislava: A PZ, s. 234 a 235.

Násilná kriminalita predstavuje v zmysle takticko-štatistickej klasifikácie skupinu trestných činov, konkrétne trestné činy vraždy (úkladné, s osobitným motívom, s podnikateľským zámerom, novonarodeného dieťaťa, na objednávku atď.), týranie blízkej a zverenej osoby, úmyselné ublíženie na zdraví, únos a opustenie dieťaťa, lúpežné prepadnutie osôb, nebezpečné vyhrážanie atď..<sup>1</sup>. V odborných, a to nielen kriminologických publikáciách, je násilná trestná činnosť označovaná aj ako spoločensky najzávažnejšia trestná činnosť.

V Slovenskej republike bolo každoročne posledných desiatich rokov 2010 až 2019 evidovaných<sup>2</sup> viac ako 5 540 násilných trestných činov. Ich počet sa počas nami sledovaného obdobia pohyboval v rozmedzí od zmienených 5 540 skutkov evidovaných v poslednom roku sledovaného obdobia, až do 7 532 skutkov evidovaných v prvom roku sledovaného obdobia<sup>3</sup>.

Úroveň objasňovania násilných trestných činov sa počas sledovaného obdobia pohybovala nad hranicou 72 %. Na základe porovnania počtu evidovaných násilných trestných činov v Slovenskej republike v roku 2010 a 2019 môžeme konštatovať, že ich počet klesol o 1 992 skutkov, klesol aj počet objasnených skutkov o 1 362, no úroveň objasňovania naopak narástla o 2,4 %.

Každoročne bolo v Slovenskej republike v období rokov 2010 až 2019 evidovaných viac ako 4 996 obetí násilných trestných činov, no ich počet neprekročil hranicu 6 846 obetí evidovaných v prvom roku sledovaného obdobia. Počet obetí násilných trestných činov od roku 2010 až do roku 2019, s výnimkou v roku 2016, klesal.

Zohľadnením pohlavia obetí, najčastejšie sa v sledovanom období stali obeťami muži. Ich počet počas sledovaného obdobia klesal z 3 987 obetí evidovaných v roku 2010 až na 2 722 obetí mužského pohlavia, evidovaných v roku 2019.

Počet obetí ženského pohlavia prvé štyri roky klesal z 2 859 evidovaných v roku 2010 na 2 277 v roku 2015. Potom počet obetí ženského pohlavia opätovne stúpol na 2 850 obetí násilných trestných činov, evidovaných v roku 2016. Po uvedenom roku klesol na 2 274 obetí ženského pohlavia evidovaných v roku 2019.

Na základe porovnania celkového počtu obetí evidovaných v Slovenskej republike v roku 2010 a v roku 2019 môžeme konštatovať, že došlo k poklesu o 1 850 obetí. Teda došlo k poklesu obetí mužov o 1 265 obetí žien o 585.

---

<sup>1</sup> KOLEKTÍV AUTOROV. 2005. *Kriminológia – osobitná časť*. I. diel, s. 61 a 62, podľa SABOPÁL, E. Násilná kriminalita. In: Kolektív autorov. *Kriminológia. Osobitná časť*, Bratislava: A PZ, s. 234 a 235.

<sup>2</sup> Pri spracovaní nasledujúcich častí používame informácie spracované v Evidenčno-štatistickom systéme kriminality Policajného zboru ÚCEP Banská Bystrica, nazývaným aj «Policajné štatistiky».

<sup>3</sup> Celkovo od roku 1993, teda od roku vzniku samostatnej Slovenskej republiky, t. j. rok po ratifikácii Dohovoru v roku 1992, počet evidovaných násilných trestných činov klesal.

## Deti ako obeť násilnej kriminality v Slovenskej republike v rokoch 2010 až 2019

Problematika kriminality páchanej na deťoch<sup>1</sup> je veľmi úzko spojená s postavením mládeže v spoločnosti a s vývojom celej spoločnosti. Deti boli odjakživa vystavené všetkým necnostiam ľudskej pospolitosti a ako najslabší článok spoločnosti sa stávali často terčom násilnosti dospelých a silnejších. Ublížovanie deťom v najrôznejších formách sa v minulosti chápalo ako samozrejmosť, čo vyplývalo z nerovnoprávneho postavenia dieťaťa v spoločnosti.

Aj napriek tomu, že súčasná spoločnosť chráni deti a ich záujmy, v nemalej miere sa práve deti stavajú terčom násilia a ubližovania nielen zo strany cudzích ľudí, ale v prevažnej miere zo strany najbližších príbuzných, t. j. rodičov.

Medzi viktimogénne faktory, ktoré zvyšujú riziko, že sa jedinec stane obeťou trestného činu môžeme zaradiť sociálne faktory, medzi ktoré patrí príslušnosť k rizikovej skupine z hľadiska profesie, z hľadiska pohlavia (muži a ženy), z hľadiska veku (seniori a deti)<sup>2</sup>.

Deti zaraďujeme medzi časté obeť násilných, mravnostných, no i majetkových trestných činov. V súčasnosti je aktuálnym problém týraných, zneužívaných a zanedbávaných detí (syndróm CAN – child abuse and neglect) a tiež tzv. syndróm sexuálne zneužívaného dieťaťa (syndróm CSA – child sexual abuse). Celosvetový problém od konca 20. storočia predstavuje tzv. sexuálne zneužívanie detí na komerčné účely (syndróm CSEC – commercial sexual exploitation of children). Tieto predstavujú celú skupinu mravnostných a násilných trestných činov, ktorých obeťami sú deti<sup>3</sup>.

Trestné činy, ktorými sú deti najčastejšie ohrozované, sú v rámci trestnoprávneho systému v Slovenskej republike prelínajú viacerými časťami a hlavami Trestného zákona. v prevažnej väčšine uvedené v ustanoveniach I. hlavy osobitnej časti TZ, t. j. trestné činy proti životu a zdraviu, II. hlavy osobitnej časti TZ, t. j. trestné činy proti ľudskej slobode a ľudskej dôstojnosti a III. hlavy osobitnej časti TZ – trestné činy proti rodine a proti mládeži a v Zákone o rodine<sup>4</sup>.

Deti sa stávajú obeťami vybranej skupiny trestných činov. Pozornosť upriamime na trestné činy evidované v Evidenčno-štatistickom systéme kriminality Policajného zboru ako násilná kriminalita a vybrané trestné činy násilnej kriminality, ktorých sa deti stávali najčastejšie obeťami počas sledovaných posledných desiatich rokov.

Počas rokov 2010 až 2019 bolo evidovaných každoročne viac 428 detí<sup>5</sup> ako

---

<sup>1</sup> Podľa článku I Dohovoru o právach dieťaťa sa pre jeho účely dieťaťom rozumie každá ľudská bytosť mladšia ako osemnásť rokov, pokiaľ podľa právneho poriadku, ktorý sa na dieťa vzťahuje, nie je plnoletosť dosiahnutá skôr.

<sup>2</sup> VÁLKOVÁ, H., KUČHTA, J. a kol. 2012. *Základy kriminologie a trestní politiky*. s. 173.

<sup>3</sup> GRIVNA, T., SHEJNOST, M., ZOUBKOVÁ, I. a kol. 2019. *Kriminológia*. 5. vyd. s. 474.

<sup>4</sup> Zákon NR SR č. 36/2005 Z. z. Zákon o rodine a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

<sup>5</sup> V zmysle *Dohovoru o právach dieťaťa* bol prijatého dňa 20.11.1989. Valným zhromaždením OSN sa pod pojmom dieťa chápu osoby do 18 rokov. [online] [cit. 2020.10.20.] Dostupné na internete: <[https://www.unicef.sk/files/dohovor\\_o\\_pravach\\_dietata.pdf](https://www.unicef.sk/files/dohovor_o_pravach_dietata.pdf)>.

obetí násilnej trestnej činnosti. V prvom roku sledovaného obdobia bolo v Slovenskej republike evidovaných spolu 732 detských obetí násilnej kriminality. Deti sa počas sledovaného obdobia posledných desiatich rokov najčastejšie stávali obeťami úmyselného ublíženía na zdraví, počet sa každoročne pohyboval nad hranicou 157 obetí, evidovaných v poslednom roku až do 320 obetí evidovaných v prvom roku sledovaného obdobia. Druhým trestným činom, evidovaným ako násilná kriminalita, ktorého sa deti do 18 rokov najčastejšie stávali obeťami, bolo lúpežného prepadnutia osôb<sup>1</sup>. Počet detských obetí sa pohyboval počas sledovaného obdobia desiatich rokov nad hranicou 72 evidovaných obetí do 18 rokov až do 142 obetí detí. Podiel detských obetí násilnej kriminality na celkovom počte obetí násilnej kriminality evidovaných v Slovenskej republike v období rokov 2010 až 2019 klesal z takmer 11 % na 8,6 % v roku 2019.

Kriminalita páchaná na deťoch predstavuje do kvantitivy síce nízky podiel na celkovej objasnenej trestnej činnosti, avšak vzhľadom na spoločenskú závažnosť, následky a nebezpečenstvo je potrebné jej venovať zvýšenú pozornosť.

### **Ochrana obetí a pomoc obetiam trestných činov v podmienkach Slovenskej republiky**

V histórii chápania role obeť je neprehliadnuteľné, že obeť postupne stráca svoje prirodzené postavenie aktívneho prvku uplatňovania spravodlivosti. Po spáchaní trestného činu často dochádza k vyhrážaniu a zavražďovaniu obeť páchatelom, takýmto situáciám sa dá zabrániť zvýšenou právnou ochranou obeť trestného činu.

Práva dieťaťa sú chránené v «Dohovore o právach dieťaťa». Ochrana práv dieťaťa v rámci právneho poriadku je obsiahnutá v celom rade právnych noriem. Opatrenia vyplývajúce z Dohovoru o právach dieťaťa sú v Slovenskej republike premietnuté do zákona o rodine predovšetkým vo forme ustanovenia II. časti – vzťahy medzi rodičmi a deťmi a v zákone o sociálnej pomoci § 5 a § 6 a v § 13 – sociálno-právnej ochrane, ktorej cieľom je ochrana dieťaťa pred negatívnymi javmi v spoločnosti.

Štáty, ktoré ratifikovali Dohovor o právach dieťaťa, sa zaviazali rešpektovať a zabezpečiť dodržiavanie všetkých práv garantovaných týmto dokumentom. V zmysle čl. 7 ods. 5 Ústavy Slovenskej republiky medzinárodné zmluvy o ľudských právach a základných slobodách, medzinárodné zmluvy, na ktorých vykonanie nie je potrebný zákon, a medzinárodné zmluvy, ktoré priamo zakladajú práva alebo povinnosti fyzických osôb alebo právnických osôb a ktoré boli ratifikované a vyhlásené spôsobom ustanoveným zákonom, majú prednosť pred zákonmi<sup>2</sup>.

<sup>1</sup> § 188 zákon NR SR č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov.

<sup>2</sup> Čl. 7 ods. 5 Ústavný zákon č. 460/1992 Zb. Ústava Slovenskej republiky.

## Ochrana obetí a pomoc obetiam trestných činov v podmienkach Slovenskej republiky v intenciách Zákona o obetiach trestných činov

V nasledujúcej časti si stručne popíšeme možnosti pomoci obetiam kriminality v podmienkach Slovenskej republiky, ktoré sú súčasťou obsahu Zákona NR SR č. 274/2017 Z. z. o obetiach trestných činov a o zmene a doplnení niektorých zákonov<sup>1</sup>, ktorý upravuje okrem iného práva, ochranu a podporu obetí trestných činov, vzťahy medzi štátom a subjektmi poskytujúcimi pomoc obetiam a finančné odškodňovanie obetí násilných trestných činov.

Na účely tohto zákona sa «*obeťou*» rozumie<sup>2</sup> fyzická osoba, ktorej bolo alebo malo byť trestným činom ublížené na zdraví, spôsobená majetková škoda, morálna alebo iná škoda alebo boli porušené, či ohrozené jej zákonom chránené práva alebo slobody, a tiež príbuzný v priamom rade, osvojiteľ, osvojenec, súrodenec, manžel a osoba, ktorá žila v čase smrti v spoločnej domácnosti s osobou, ktorej bola trestným činom spôsobená smrť, ako aj osoba závislá od osoby, ktorej bola trestným činom spôsobená smrť, ak utrpeli v dôsledku smrti tejto osoby škodu a ak odsek 2 neustanovuje inak; ak je týchto osôb viac, považuje sa za obeť každá z nich<sup>3</sup>.

Zákon o obetiach trestných činov a o zmene a doplnení niektorých zákonov charakterizuje aj «*obzvlášť zraniteľnú obeť*», ktorou je dieťa (dieťaťom sa rozumie osoba mladšia ako osemnásť rokov a ak nie je vek osoby známy a existuje dôvod domnievať sa, že je dieťaťom, považuje sa za dieťa, až kým sa nepreukáže opak); tiež osoba staršia ako 75 rokov; osoba so zdravotným postihnutím; obeť trestného činu obchodovania s ľuďmi, trestného činu týrania blízkej osoby a zverenej osoby, trestného činu spáchaného organizovanou skupinou, niektorého z trestných činov proti ľudskej dôstojnosti, niektorého z trestných činov terorizmu alebo trestného činu domáceho násillia; obeť trestného činu spáchaného násillím alebo hrozbou násillia z dôvodu jej pohlavia, sexuálnej orientácie, národnosti, rasovej alebo etnickej príslušnosti, náboženského vyznania alebo viery; obeť iného trestného činu, ktorá je vystavená vyššiemu riziku opakovanej viktimizácie zistenému na základe individuálneho posúdenia obeť a jej osobných vlastností, vzťahu k páchatel'ovi alebo závislosti od páchatel'a, druhu alebo povahy a okolností spáchania trestného činu.

«Zákon o obetiach trestných činov» charakterizuje aj obeť násillného trestného činu, obeť trestných činov charakterizovaných ako domáce násillie, primárnu obeť úmyselných násillných trestných činov, ktorej týmto činom bola

---

<sup>1</sup> Zákon NR SR č. 274/2017 Z. z. Zákon o obetiach trestných činov a o zmene a doplnení niektorých zákonov. 2019. In: Aktualizácia zákonov 2020. Bratislava : Wolters Kluwer. ISBN 978-80-571-0178-9.

<sup>2</sup> § 1 pís. b) zákon NR SR č. 274/2017 Z. z. zo dňa z 12. októbra 2017 Zákon o obetiach trestných činov a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

<sup>3</sup> § 2 ods. 1, pís. b) 1. zákon NR SR č. 274/2018 Z. z. Zákon o obetiach trestných činov a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

spôsobená ujma na zdraví; ak táto osoba v dôsledku tohto činu zomrela. V zmysle uvedeného zákona je sekundárnou obeťou násilného trestného činu je aj pozostalý manžel po zomretom a pozostalé dieťa po zomretom, a ak ich niet, pozostalý rodič po zomretom, a ak ho niet, osoba, ku ktorej mal zomretý vyživovací povinnosť<sup>1</sup>.

Predmetný zákon upravuje okrem uvedeného aj:

- základné zásady ochrany a podpory obetí;
- právo na informácie;
- právo na poskytnutie odbornej pomoci a podmienky poskytnutia odbornej pomoci;
- právnu pomoc, pričom právnou pomocou sa rozumie poskytovanie právnych informácií a právne zastupovanie obeť v trestnom konaní a v civilnom procese, ak si obeť uplatnila nárok na náhradu škody v trestnom konaní a o jej nároku nebolo rozhodnuté<sup>2</sup>;
- právo na ochranu pred druhotnou viktimizáciou alebo opakovanou viktimizáciou.;
- právo na odškodnenie obeť násilného trestného činu, ktorá má za podmienok a v rozsahu ustanovenom týmto zákonom právo na odškodnenie, ktoré jej poskytne štát<sup>3</sup>.

Ďalej zákon upravuje možnosti žiadania o odškodnenie, teda kto môže požiadať o odškodnenie, upravuje podmienky odškodnenia obeť a postup podania žiadostí o odškodnenie a tiež upravuje podmienky podpory pre subjekty poskytujúce pomoc obeť a tiež spravuje register subjektov poskytujúcich pomoc obeť.

Z obsahu «Zákona o obeť» vyplýva, že obeť majú mať v prvom rade právo na informácie, tie by mali byť poskytnuté zrozumiteľným spôsobom. Právna norma určuje rozsah informácií, ktoré sú jednotlivé organizácie povinné poskytnúť obeť pri prvom kontakte. Katalóg práv a služieb garantuje obeť aj právo na poskytnutie odbornej pomoci. Rozlišuje medzi všeobecnou odbornou pomocou a špecializovanou odbornou pomocou pre obzvlášť zraniteľné obeť, ako napríklad deti, obeť domáceho násillia či zdravotne postihnutí.

Tento zákon upravuje práva, ochranu a podporu obeť trestných činov, vzťahy medzi štátom a subjektmi poskytujúcimi pomoc obeť. Medzi práva obeť trestných činov patrí aj právo na právnu a psychologickú pomoc, právo na ochranu pred druhotnou a opakovanou viktimizáciou či právo na finančné odškodnenie.

Každá obeť násilného trestného činu má za podmienok a v rozsahu

---

<sup>1</sup> § 1 pís. d) zákon NR SR č. 274/2017 Z. z. Zákon o obeť trestných činov a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

<sup>2</sup> § 7 zákona NR SR č. 274/2017 Z. z. Zákon o obeť trestných činov a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

<sup>3</sup> § 3 až § 9 zákona NR SR č. 274/2017 Z. z. Zákon o obeť trestných činov a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

ustanovenom v »Zákone o obetiach« právo na odškodnenie, ktoré jej poskytne štát. Nárok na odškodnenie obete násilného trestného činu podľa «Zákona o obetiach» vzniká, ak v trestnom konaní nadobudol právoplatnosť rozsudok alebo trestný rozkaz, ktorým sa páchatel' uznáva vinným zo spáchania trestného činu, ktorým bola obeť násilného trestného činu spôsobená ujma na zdraví, alebo rozsudok, ktorým bol obžalovaný spod obžaloby oslobodený, pretože nie je trestne zodpovedný pre nedostatok veku alebo nepríčetnosť a ujma na zdraví nebola obeť násilného trestného činu plne uhradená inak.

Zodpovednosť za odškodňovanie obetí má Ministerstvo spravodlivosti Slovenskej republiky, ktoré v lehotách ustanovených zákonom prijíma žiadosti a rozhoduje o ich vybavení. «Zákomom o obetiach» sa rozšírilo chápanie pojmu obeť trestného činu aj o osobu, ku ktorej mala obeť – zomretý – vyživovaciu povinnosť § 2 ods. 1 pís. d) Zákona o obetiach. Zákon o obetiach trestných činov doplnil pravidlo, že nemožno odškodnenie priznať pozostalému, ktorý je zároveň páchatel'om trestného činu, v súvislosti s ktorým sa považuje za obeť násilného trestného činu<sup>1</sup>.

System štátneho odškodňovania v zmysle «Zákona o obetiach» možno charakterizovať niektorými znakmi, napríklad štát garantuje odškodnenie obetí úmyselného trestného činu, v dôsledku ktorého jej bola spôsobená smrť aj odškodnenie pozostalých. Štátne odškodnenie má iba subsidiárny charakter. Maximálna výška odškodnenia je limitovaná najmä ustanoveniami príslušných právnych predpisov týkajúcich sa náhrady škody. Ak bola trestným činom spôsobená smrť, obeť násilného trestného činu má nárok na vyplatenie odškodnenia v sume päťdesiatnásobku minimálnej mzdy<sup>2</sup>. Ak je obetí násilného trestného činu viac, suma odškodnenia sa medzi nich rozdelí rovnakým dielom.

Zákon vychádza z konceptu, že služby pre obeť by mali byť poskytované pod jednou strechou – od právneho cez psychologické poradenstvo až po ďalšie nevyhnutné intervencie. Návrh predpokladal akreditáciu organizácií, ktoré ich budú poskytovať, čím sa má zabezpečiť kvalita poskytovaných služieb.

V predmetnom zákone v § 3 ods. 1 až 8. sú upravené aj základne zásady ochrany a podpory obetí. Konkrétne každá osoba, ktorá tvrdí, že je obeťou, sa považuje za obeť, kým sa nepreukáže opak, alebo ak nejde o zjavné zneužitie postavenia obete podľa tohto zákona, a to bez ohľadu na to, či bol páchatel' trestného činu zistený, trestne stíhaný alebo odsúdený. Tiež orgány činné v trestnom konaní, súdy a subjekty poskytujúce pomoc obetiam sú povinné v prípade obzvlášť zraniteľnej obete, ktorou je dieťa, prihliadať na najlepší záujem dieťaťa<sup>3</sup>.

<sup>1</sup> ZÁHORA, J. 2018. *Zákon o obetiach. Komentár*. s. 238.

<sup>2</sup> Zákon NR SR č. 663/2007 Z. z. Zákon o minimálnej mzde v znení neskorších predpisov.

<sup>3</sup> Čl. 5 zákona NR SR č. 36/2005 Z. z. Zákon o rodine a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení zákona č. 175/2015 Z. z.

## **Ochrana detí pred násilím a pomoc obetiam násilia s dôrazom na detské obeť v podmienkach Slovenskej republiky**

Slovenská republika napriek nesporne mnohým pozitívam v oblasti práv detí, vrátane ochrany detí pred násilím, nie je žiaľ žiadnou výnimkou v celosvetovom probléme násilia na deťoch. Opatrenia na presadzovanie práv dieťaťa sú zaradené do takmer všetkých oblastí politik (sociálna politika, zdravotná politika, politiky v oblasti výchovy a vzdelávania, justície kultúry atď.), avšak deti môžu byť ohrozené násilím vo všetkých oblastiach života – doma, v škole, počas voľného času, v zariadeniach, na ulici v komunite aj v médiách<sup>1</sup>.

Ochrana detí pred násilím a pomoc obetiam násilia s dôrazom na detské obeť v podmienkach Slovenskej republiky spadá do kompetencie viacerých rezortov. V prvom rade je to rezort *Ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny Slovenskej republiky, Ministerstva školstva, vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky, Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky* a v konečnom dôsledku aj *Ministerstva vnútra Slovenskej republiky*.

Pomoc obetiam v podmienkach Slovenskej republiky zabezpečuje aj tzv. tretí sektor existujúci popri štáte a trhu. Samotný pojem «tretí sektor» je na Slovensku často vzťahovaný iba na jednu zložku občianskej spoločnosti, tvorenú mimovládnyimi organizáciami. Mimovládne organizácie majú na Slovensku najčastejšie právnu formu občianskych združení, nadácií, neinvestičných fondov a neziskových organizácií poskytujúcich verejnoprospešné služby<sup>2</sup>.

## **Ochrana detí pred násilím a pomoc obetiam násilia s dôrazom na detské obeť v kompetencii Ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny Slovenskej republiky**

Slovenská republika do roku 2012 nemala na národnej úrovni spracovaný ucelený materiál obsahujúci strategické zámery a priority národnej politiky na ochranu detí pred násilím. Zameranie na efektivitu čiastkových politik a rezortné riešenia problematiky násilia páchaného na deťoch koordinované prostredníctvom Národného akčného plánu pre deti bolo v októbri 2012 počas osobitného zasadnutia Výboru pre deti a mládež dňa 11. 10. 2012 vyhodnotené ako nepostačujúce<sup>3</sup>.

---

<sup>1</sup> *Národná stratégia na ochranu detí pred násilím*, s. 5. [online] [cit. 2020.11.20] Dostupné na <<https://www.employment.gov.sk/files/slovensky/ministerstvo/narodne-koordinacne-stredisko/narodna-strategia-ochranu-deti-pred-nasilim.pdf>>.

<sup>2</sup> *Občianska spoločnosť a neziskový sektor*. [online] [cit. 2020.11.20] Dostupné na <<https://www.tretisektor.gov.sk/obcianska-spolocnost-a-neziskovy-sektor/>>.

<sup>3</sup> *Národná stratégia na ochranu detí pred násilím*. [online] [cit. 2020.11.20] Dostupné na <<https://www.employment.gov.sk/files/slovensky/ministerstvo/narodne-koordinacne-stredisko/narodna-strategia-ochranu-deti-pred-nasilim.pdf>>.



Na tomto osobitnom rokovaní Výbor pre deti a mládež zaviazal predsedu «Výboru» úlohou koordinovať prípravu a realizáciu Národnej stratégie na ochranu detí pred násilím (úloha A.1 uznesenie Výboru č. 21 z 11. októbra 2012), zároveň bola zaradená do Plánu práce vlády Slovenskej republiky úloha pre Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny Slovenskej republiky v spolupráci s ostatnými zodpovednými rezortmi predložiť na rokovanie vlády Slovenskej republiky v mesiaci november 2012 návrh Národnej stratégie na ochranu detí pred násilím<sup>1</sup>.

Vláda Slovenskej republiky uznesením č. 24 z 15. januára 2014 schválila Národnú stratégiu na ochranu detí pred násilím a zriadenie *Národného koordinačného strediska pre riešenie problematiky násilia na deťoch* ako samostatnej organizačnej súčasť Ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny Slovenskej republiky.

*Národné koordinačné stredisko pre riešenie problematiky násilia na deťoch* je organizačná zložka Ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny Slovenskej republiky od roku 2014. Koordinačné stredisko ako gestor Národnej stratégie na ochranu detí pred násilím má, okrem iného za úlohu koordinovať plnenie strategických cieľov Slovenskej republiky v oblasti ochrany detí pred násilím, vyhodnocovať a aktualizovať dokumenty vlády v oblasti násilia páchaného na deťoch<sup>2</sup>.

Je gestorom Národnej stratégie na ochranu detí pred násilím, koordinuje plnenie strategických cieľov Slovenskej republiky v oblasti ochrany detí pred násilím, utvára a udržiava mechanizmus komunikácie jednotlivých ministerstiev, štátnych inštitúcií, miest, obcí, mimovládnych organizácií a ďalších subjektov pôsobiacich v oblasti ochrany detí pred násilím. Plní aj ďalšie úlohy vyplývajúce z čl. 54 Organizačného poriadku Ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny Slovenskej republiky.

Na webových stránkach Národného koordinačného strediska pre riešenie problematiky násilia na deťoch sú okrem iných, prístupné informácie a rady deťom a tínedžerom, tiež rodičom a dospelým a obsah stránok venuje pozornosť aj odporúčaniam pre médiá a ochrane obetí pred druhotnou viktimizáciou. Poukazujú napríklad na skutočnosť, že médiá disponujú obrovským potenciálom, na to, aby scitlivovali verejnosť voči problematike násilia na deťoch a upozorňovali na nedostatky pri ochrane detí pred násilím. Médiá do veľkej miery hrajú dôležitú úlohu v tom, ako spoločnosť vníma obeť násilia, ako ich dokáže identifikovať, a ako im pomáha svojim postojom pri hojení emocionálnych rán. Pri neopatrnom zaobchádzaní sa médiá môžu podieľať sa na druhotnej viktimizácii obetí (§ 2, písm. f) Zákona č. 274/2017 Z. z. o obetiach trestných činov a o zmene a doplnení niektorých zákonov<sup>3</sup>.

---

<sup>1</sup> *Národná stratégia na ochranu detí pred násilím*. [online] [cit. 2020.11.20] Dostupné na <<https://www.employment.gov.sk/files/slovensky/ministerstvo/narodne-koordinacne-stredisko/narodna-strategia-ochranu-deti-pred-nasilim.pdf>>.

<sup>2</sup> *Národné koordinačné stredisko pre riešenie problematiky násilia na deťoch*. [online] [cit. 2020.11.25.] Dostupné na internete: <<https://www.employment.gov.sk/sk/ministerstvo/NKSpreRPNnD/>> a tiež na <<https://detstvobeznasilia.gov.sk/o-nas>>.

<sup>3</sup> *Národný projekt Podpora ochrany detí pred násilím* [online] [cit. 2020.11.20] Dostupné na <<https://detstvobeznasilia.gov.sk/pre-media>>.

V rámci webových stránok Národné koordinačné stredisko pre riešenie problematiky násilia na deťoch sprístupňuje kontakty na linky pomoci, konkrétne na Linku detskej istoty, Linku pre deti a Bezplatnú telefonickú linku Ústredia práce, sociálnych vecí a rodiny.

Od roku 2017 v rámci národného projektu «Detstvo bez násilia» boli na jednotlivých Úradoch práce, sociálnych vecí a rodiny zriadené za účelom napĺňania cieľov Národnej stratégie na ochranu detí pred násilím pozície *koordinátor ochrany detí pred násilím*<sup>1</sup>. Náplňou práce koordinátora ochrany detí pred násilím je:

- podporovať a rozvíjať komunikáciu medzi subjektmi dotknutými problematikou ochrany detí pred násilím orgány Sociálno-právnej ochrany a sociálnej kurately, útvary Policajného zboru, prokuratúra, sudy, školy a školské zariadenia, poskytovatelia zdravotnej starostlivosti, akreditované subjekty, subjekty samosprávy,
- organizovať a facilitovať pracovné stretnutia vyššie uvedených subjektov za účelom prehĺbovania ich spolupráce vo všeobecnej rovine, ako aj v rovine jednotlivých prípadov,
- zabezpečovať preventívne osvetové a vzdelávacie aktivity s podporou vyššie uvedených subjektov,
- zanalyzovať situáciu v oblasti výskytu násilia na deťoch v územnom obvode,
- analyzovať situáciu v oblasti ochrany detí pred násilím s dôrazom na fungovanie identifikácie a intervencie, ako aj spolupráce a súčinnosti medzi vyššie uvedenými subjektmi,
- podporovať realizáciu opatrení prijatých v súvislosti s plnením Národnej stratégie na ochranu detí pred násilím na celonárodnej úrovni.

***Ochrana a pomoc detským obetiam v intenciách Zákona o rodine***<sup>2</sup>. Do kompetencie rezortu Ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny Slovenskej republiky spadá rodinné právo prostredníctvom Zákona o rodine v znení neskorších predpisov, ktorý upravuje vzťahy medzi rodičmi a deťmi<sup>3</sup>. Súčasťou rodičovských práv a povinností sú najmä sústavná a dôsledná starostlivosť o výchovu, zdravie, výživu a všestranný vývin maloletého dieťaťa, zastupovanie maloletého dieťaťa, správa majetku maloletého dieťaťa. Rodičovské práva a povinnosti majú obaja rodičia. Pri ich výkone sú povinní chrániť záujmy maloletého dieťaťa<sup>4</sup>.

---

<sup>1</sup> *Národný projekt Podpora ochrany detí pred násilím* [online] [cit. 2020.11.20] Dostupné na <<http://detstvobeznasilia.gov.sk/wp-content/uploads/2015/07/Aktualizacia-Narodnej-strategie-na-ochranu-deti-pred-nasilim.pdf>>.

<sup>2</sup> Zákon NR SR č. 36/2005 Z. z. Zákon o rodine a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

<sup>3</sup> Zákon NR SR č. 36/2005 Z. z. Zákon o rodine a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

<sup>4</sup> § 28 ods. 1 a 2) zákon NR SR č. 36/2005 Z. z. Zákon o rodine a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

***Ochrana a pomoc obetiam v intenciách Národného koordinačného strediska pre riešenie problematiky násilia na deťoch.*** Dňa 18. decembra 2019 vláda Slovenskej republiky schválila uznesením č. 632/2019 Informáciu o napĺňaní strategických cieľov Národnej stratégie na ochranu detí pred násilím a návrh aktualizácie Národnej stratégie na ochranu detí pred násilím. Aktualizácia Národnej stratégie priniesla nové úlohy pre komplexnú podporu a ochranu detí pred násilím, ako aj psychologické, sociálne a právne poradenstvo pre rodiny, v ktorých sa vyskytlo násilie alebo v ktorých deti zažili nejakú formu násilia, a tiež pre rodiny v kríze. Zámerom schváleného materiálu bola tiež analýza právneho stavu vybranej legislatívy v oblasti ochrany detí pred násilím<sup>1</sup>.

***Ochrana a pomoc obetiam v intenciách orgánov sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately.*** Ústredie práce, sociálnych vecí a rodiny ako orgán štátnej správy v oblasti sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately spolu s Centrom pre medzinárodnoprávnu ochranu detí a mládeže, obcou, vyšším územným celkom, právnickou osobou alebo fyzickou osobou, ktorej bola udelená akreditácia a subjektami, ktoré vykonávajú opatrenia sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately podľa tohto zákona, sú povinné dbať na to, aby nedochádzalo k ohrozovaniu alebo porušovaniu práv dieťaťa. Všetky orgány, právnické osoby a fyzické osoby uvedené v prvej vete vykonávaním opatrení podľa «Zákona o sociálnoprávnej ochrane a sociálnej kuratele»<sup>2</sup> zabezpečujú dieťaťu ochranu a starostlivosť, ktorá je nevyhnutná pre jeho blaho a ochranu jeho právom chránených záujmov, pri rešpektovaní jeho práv priznaných medzinárodným dohovorom s ohľadom na práva a povinnosti jeho rodičov, osvojiteľov, poručníka, opatrovníka a osoby, ktorej súd zveril dieťa do osobnej starostlivosti podľa osobitného predpisu alebo pestúnskej starostlivosti<sup>3</sup>.

Z obsahu «Zákona o sociálnoprávnej ochrane a sociálnej kuratele» vyplýva povinnosť upozorniť orgán sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately na porušovanie práv dieťaťa. Orgán vykonáva opatrenia na predchádzanie vzniku krízových situácií v rodine, na obmedzenie a odstraňovanie negatívnych vplyvov, ktoré ohrozujú psychický vývin, fyzický vývin alebo sociálny vývin dieťaťa a plnoletej fyzickej osoby, sprevádza dieťa a rodinu v špecifických náročných situáciách (napr. rozvod). Orgán rovnako môže rozhodnúť o uložení výchovného opatrenia a tiež o poskytnutí pomoci na odstránenie príčin, pre ktoré bolo uložené výchovné opatrenie<sup>4</sup>.

<sup>1</sup> *Národné koordinačné stredisko pre riešenie problematiky násilia na deťoch.* [online] [cit. 2020.11.25.] Dostupné na internete: <<https://www.employment.gov.sk/sk/ministerstvo/NKSpreRPNnD/>> a tiež na <<https://detstvobeznasilia.gov.sk/o-nas>>.

<sup>2</sup> Zákona NR SR č. 305/2005 Z. z. Zákon o sociálnoprávnej ochrane detí a o sociálnej kuratele a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

<sup>3</sup> Pôsobnosť orgánov sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately podľa § 73 zákona č. 305/2005 Z. z. o sociálnoprávnej ochrane detí a o sociálnej kuratele a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

<sup>4</sup> § 10 až § 17 zákona č. 305/2005 Z. z. Zákon o sociálnoprávnej ochrane detí a o sociálnej kuratele a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

***Ochrana a pomoc obetiam v intenciách Centra pre deti a rodinu.*** Na centrum pre deti a rodiny sa obracia v prípade potreby zabezpečenia starostlivosti pre dieťa a jeho rodinu orgán sociálno-právnej ochrany a sociálnej kurately, respektíve rodičia prostredníctvom orgánu sociálno-právnej ochrany a sociálnej kurately. Centrum pre deti a rodinu môže dočasne nahrádzať rodinné prostredie. Poskytuje sociálne poradenstvo, odborné poradenstvo a alebo vykonáva / alebo vykonáva opatrenia na predchádzanie a prehlbovanie krízových situácií dieťaťa v rodinnom prostredí, porúch psychického vývinu, fyzického vývinu alebo sociálneho vývinu dieťaťa z dôvodu problémov v prirodzenom rodinnom prostredí, náhradnom rodinnom prostredí, širšom sociálnom prostredí a v medziľudských vzťahoch. Tieto činnosti sa v Centre pre deti a rodinu vykonávajú pobytovou, ambulatnou alebo terénnou formou. Môže plniť aj viaceré účely. Ak sa dieťa ocitne v krízovej situácii, môže samo kontaktovať Centrum pre deti a rodinu a požiadať o pomoc. Centrum následne zabezpečí lekársku starostlivosť a informuje o situácii dieťaťa orgán sociálno-právnej ochrany a sociálnej kurately<sup>1</sup>.

### **Ochrana deti pred násilím a pomoc obetiam násilia s dôrazom na detské obeť v kompetencii Ministerstva školstva vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky**

Nemožno uprieť, že v kompetencii Ministerstva školstva vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky je výchova a vzdelávanie uvedomelej generácie neakceptujúcej násilie vyskytujúce sa v spoločnosti a znižujúcej toleranciu vyskytujúceho sa násilia na deťoch a násilia v rodinách.

Násilie na deťoch je fenomén, ktorý často uniká pozornosti spoločnosti. Je preto potrebné zvyšovať informovanosť verejnosti o prejavoch násilia páchaného na tejto mimoriadne zraniteľnej cieľovej skupine. S deťmi a mládežou je nutné komunikovať – aby rozumeli pocitom, ktoré násilné správanie vyvoláva, aby vedeli správne reagovať a aby v prípade potreby dokázali požiadať o pomoc rodiča, učiteľa, vychovávateľa, priateľa alebo odborníka<sup>2</sup>.

Priority rezortu školstva v oblasti prevencie kriminality vychádzajú zo Stratégie prevencie kriminality v Slovenskej republike, ktorá je rozpracovaná na podmienky rezortu školstva. Priority sa týkajú odporúčaní na opatrenia škôl a školských zariadení pre zvýšenie bezpečnosti a pre prevenciu nežiaducich javov, informácií vo výchovno-vzdelávacom procese a odporúčaní preventívno-výchovných aktivít a projektov škôl a školských zariadení na predchádzanie a elimináciu kriminality, šikanovania, záškoláctva, násilia na deťoch a iných nežiaducich javov<sup>3</sup>.

---

<sup>1</sup> § 45 až § 47 zákona NR SR č. 305/2005 Z. z. Zákon o sociálnoprávnej ochrane detí a o sociálnej kuratele a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

<sup>2</sup> *November – mesiac prevencie násilia páchaného na deťoch.* Zo dňa 19.11.2020 [online] [cit. 2020.11.20] Dostupné na internete: <<https://www.minedu.sk/november-mesiac-prevencie-nasilia-pachaneho-na-detoch/>>.

<sup>3</sup> *Prevencia sociálno-patologických javov.* [online] [cit. 2020.11.25.] Dostupné na internete: <<https://www.minedu.sk/8012-sk/prevencia-socialno-patologicky-javov/>>.

V rámci webových stránok rezortu školstva sú dostupné informácie k prevencii napríklad násilia, ako aj dokumenty zamerané na pomoc alebo elimináciu negatívnych spoločenských javov, konkrétne Smernica č. 36/2018 k prevencii a riešeniu šikanovania detí a žiakov v školách a školských zariadeniach a iné<sup>1</sup>. Dostupné sú aj napríklad, letáky zamerané na pomoc obetiam a informácie pre obeť, a kde majú deti hľadať pomoc, ktoré sú realizované v rámci Národného projektu detstvo bez násilia<sup>2</sup>.

### **Ochrana deti pred násilím a pomoc obetiam násilia s dôrazom na detské obeť v kompetencii Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky**

V kompetencii Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky je pomoc obetiam prostredníctvom «Zákona o obetiach trestných činov»<sup>3</sup>, ktorý sme spomenuli v predchádzajúcich častiach.

Subjekty poskytujúce pomoc obetiam môžu požiadať práve ministerstvo spravodlivosti o akreditáciu a následne sa uchádzať o dotácie na zabezpečovanie pomoci a podpory obetiam trestných činov<sup>4</sup>. V rámci webových stránok dostupných širokej verejnosti, okrem «Zákona o obetiach trestných činov», poskytuje aj základné informácie pre obeť trestných činov k odškodňovaniu, právam obetí vo forme brožúry a postupu v prípade, že sa osoba stala obeťou trestného činu vo forme informačného letáku.

Na svojich stránkach rezort spravodlivosti poskytuje verejnosti aj zoznam dostupných subjektov poskytujúcich pomoc obetiam trestných činov<sup>5</sup>.

V rámci verejne dostupnej stránky poskytuje aj základné kontaktné údaje vo forme telefónnych čísel na linky pomoci, napríklad Národnej linky pre ženy zažívajúce násilie (fungujúca non-stop); Linky prokuratúry pre ohlásenie domáceho násilia; Linky Ústredia práce sociálnych vecí a rodiny pre nahlásenie zanedbávania; Linky pre týrané osoby; Linky pomoci obetiam obchodovania s ľuďmi atď<sup>6</sup>.

---

<sup>1</sup> Smernica č. 36/2018 k prevencii a riešeniu šikanovania detí a žiakov v školách a školských zariadeniach. [online] [cit. 2020.11.25.] Dostupné na internete: <<https://www.minedu.sk/data/att/16073.pdf>>.

<sup>2</sup> Ochrana deti pred zanedbávaním, týraním a sexuálnym zneužívaním. [online] [cit. 2020.11.25.] Dostupné na internete: <<https://www.minedu.sk/data/att/16070.pdf>>.

<sup>3</sup> Pomoc obetiam trestných činov. [online] [cit. 2020.11.25.] Dostupné na internete: <[https://www.justice.gov.sk/Stranky/Ministerstvo/OBETE/TRESTNÝCH\\_ČINOV/Obete-trestnych-cinov.aspx](https://www.justice.gov.sk/Stranky/Ministerstvo/OBETE/TRESTNÝCH_ČINOV/Obete-trestnych-cinov.aspx)>.

<sup>4</sup> Pomoc obetiam trestných činov. [online] [cit. 2020.11.25.] Dostupné na internete: <[https://www.justice.gov.sk/Stranky/Ministerstvo/OBETE/TRESTNÝCH\\_ČINOV/Obete-trestnych-cinov.aspx](https://www.justice.gov.sk/Stranky/Ministerstvo/OBETE/TRESTNÝCH_ČINOV/Obete-trestnych-cinov.aspx)>.

<sup>5</sup> Pomoc obetiam trestných činov. [online] [cit. 2020.11.25.] Dostupné na internete: <[https://www.justice.gov.sk/Stranky/Ministerstvo/OBETE/TRESTNÝCH\\_ČINOV/Obete-trestnych-cinov.aspx](https://www.justice.gov.sk/Stranky/Ministerstvo/OBETE/TRESTNÝCH_ČINOV/Obete-trestnych-cinov.aspx)>.

<sup>6</sup> Pomoc obetiam trestných činov. [online] [cit. 2020.11.25.] Dostupné na internete: <[https://www.justice.gov.sk/Stranky/Ministerstvo/OBETE/TRESTNÝCH\\_ČINOV/Obete-trestnych-cinov.aspx](https://www.justice.gov.sk/Stranky/Ministerstvo/OBETE/TRESTNÝCH_ČINOV/Obete-trestnych-cinov.aspx)>.

## **Ochrana detí pred násilím a pomoc obetiam násilia s dôrazom na detské obeť v kompetencii Ministerstva vnútra Slovenskej republiky**

V rámci rezortu vnútra je aktuálne realizovaný Národný projekt «Zlepšenie prístupu obetí trestných činov k službám a vytvorenie kontaktných bodov pre obeť» (Pomoc obetiam). Národný projekt realizuje odbor prevencie kriminality kancelárie ministra vnútra SR.

Na Slovensku ide o prvé zavedenie systémovej služby pre obeť trestných činov na Slovensku, ktorá je v gescii Ministerstva vnútra Slovenskej republiky v spolupráci s jednotlivými partnermi. Cieľom je vytvorenie a poskytovanie dostupných služieb na verejne prístupných a známych miestach. Informačné kancelárie sú miestom konzultácií a poskytovania informácií, ale zároveň aj priestorom pre sieťovanie a koordináciu asistenčných systémov a inštitúcií. Obetiam trestných činov je na kontaktnom bode k dispozícii koordinátor na regionálnej úrovni a dvaja asistenti koordinátora. Uvedení pracovníci na základe identifikovaných potrieb každého individuálneho prípadu zabezpečia obeť alebo potenciálnej obeť bezproblémový a promptný prístup k základným informáciám. Kontaktné body sú zriadené v každom krajskom meste Slovenskej republiky. V rámci verejne dostupných stránok rezortu vnútra sú verejnosti dostupné kontakty na jednotlivé kontaktné body<sup>1</sup>.

V kompetencii ministerstva vnútra, okrem iného, je realizovaná aj pomoc obetiam trestných činov vo forme letákov, obsah ktorých je zameraný na pomoc a rady obetiam predovšetkým násilnej kriminality, no aj obetiam obchodovania s ľuďmi atď. Letáky ako aj iné formy preventívnych materiálov vo forme brožúr, či odporúčaní a tiež aj dôležitých kontaktov sú dostupné na webových stránkach ministerstva vnútra sprístupneným verejnosti.

### **Možnosti pomoci realizovanej tzv. tretieho sektora prostredníctvom vybraných občianskych združení**

*Pomoc obetiam realizovaná občianskym združením Pomoc obetiam násilia.* Činnosť občianskeho združenia *Pomoc obetiam násilia* vychádza z filozofie, že každý, kto sa stane obeťou alebo aj potenciálnou obeťou akéhokoľvek trestného činu má právo na poskytnutie odbornej pomoci. Práve najzraniteľnejšie skupiny obyvateľov majú často pocit, že ich práva nie sú naplnené, nemajú prostriedky na finančne náročnú pomoc a nevedia sa zorientovať v systéme a možnostiach pomoci. Zároveň často dochádza k druhotnej a opakovanej viktimizácii. Občianske združenie *Pomoc obetiam násilia* svojimi

---

<sup>1</sup> Národný projekt «Zlepšenie prístupu obetí trestných činov k službám a vytvorenie kontaktných bodov pre obeť» (Pomoc obetiam). [online] [cit. 2020.11.25.] Dostupné na internete: <<https://www.minv.sk/?narodny-projekt-zlepsenie-pristupu-obeti-trestnych-cinov-k-sluzbam-a-vytvorenie-kontaktnych-bodov-pre-obete-o-projekte>>.

aktivitami preto dlhodobo prispieva k napĺňaniu základných práv obetí. Občianske združenie Pomoc obetiam násilia tvorí tím odborníkov (psychológovia, právnici a sociálni pracovníci), preto poskytovaná pomoc napĺňa nároky najvyššej kvality.

Informačné a poradenské služby poskytuje Občianske združenie Pomoc obetiam násilia telefonicky cez celoslovenskú Linku pomoci obetiam a non – stop Linku pomoci obetiam, tiež prostredníctvom e-mailu, písomne ale aj osobne v sídle poradne bez objednania<sup>1</sup>.

***Možnosti pomoci realizovanej občianskym združením Kruh bezpečia.*** Cieľom občianskeho združenia *Kruh bezpečia* je poskytnúť odbornú a humanitárnu pomoc zameranú na potreby:

- obetí násilia, obetí sexuálneho násilia, sexuálneho zneužívania v detstve a znásilnenia, ktorými môžu byť jednotlivci, páry, rodiny, skupiny a komunity, ktorí boli priamo alebo nepriamo konfrontovaní s traumou v dôsledku násilia;
- ľudí a odborníkov, ktorí pri výkone svojej práce prichádzajú alebo môžu prichádzať do kontaktu s obeťami násilia<sup>2</sup>.

### **Záver**

Každý štát, ktorý sa chce správať zodpovedne k obetiam kriminality, mal by sa správať zodpovedne vo vzťahu k možnostiam a dostupnosti pomoci obetiam. Mal by venovať neustálu pozornosť predovšetkým prejavom a formám sociálno-patologických javov vyskytujúcich sa v spoločnosti.

Dôležitou súčasťou každej vyspelej spoločnosti je nielen budovanie dostupnej siete pomoci obetiam, no predovšetkým budovanie právneho vedomia a tým aj eliminácia tolerance násilia vyskytujúceho sa v spoločnosti nielen na verejnosti, no predovšetkým v kruhu rodiny, ktorá by mala predstavovať pre jej členov miesto bezpečia. Deti často nevedia posúdiť adekvátne svoje konanie a neuvedomujú si, že sa stali obeťou kriminality. Zvyšovanie právneho vedomia dosiahneme predovšetkým výchovou a vzdelávaním mladej generácie, ktorú by sme mali viesť k netolerovaniu všetkých foriem násilia.

V neposlednom rade pri zvyšovaní právneho vedomia by sa nemalo zabúdať na poskytnutie kvalitných informácií o právach obetí kriminality, o možnostiach a formách pomoci obetiam kriminality predovšetkým v kompetencii štátu a informovať o inštitúciách a akreditovaných zariadeniach, ktoré túto pomoc poskytujú prostredníctvom týchto inštitúcií podieľajúcich sa na pomoci obetiam pri prvom kontakte s obeťou, ale aj napríklad prostredníctvom orgánov činných v trestnom konaní počas výsluchov obetí.

V obsahu príspevku sme sprístupnili len niektoré možnosti ochrany obetí a pomoci, ktorá im môže byť poskytnutá zo strany štátu, ale aj tretieho sektora

---

<sup>1</sup> *Informácie pre obeť a svedkov.* [online] [cit. 2020.11.25.] Dostupné na internete: <<http://pomocobetiam.sk/informacie-pre-obete-a-svedkov/>>.

<sup>2</sup> *Charakteristika občianskeho združenia.* [online] [cit. 2020.11.25.] Dostupné na internete: <<https://kruhbezpecia.webnode.sk/>>.

v rámci Slovenskej republiky. V závere môžeme konštatovať, že nie je dôležitá početnosť možnosti pomoci obetiam, ale dôležitá je kvalita ale aj dostupnosť i efektívnosť využívania týchto služieb a pomoci.

*Násilie v spoločnosti plodí zase len násilie a nenávisť plodí nenávisť<sup>1</sup>.*

## LITERATÚRA:

### **Monografie a učebnice:**

GŘIVNA, T., SHEJNOST, M., ZOUBKOVÁ, I. a kol. 2019. *Kriminológia*. 5. vyd. Praha : Wolters Kluwer, a. s., 2019. 588 s. ISBN 978-80-7598-554-5.

HOLOMEK, J. 2013. *Viktimológia*. Plzeň : Aleš Čeňek. 2013. 164 s. ISBN 978-80-7380-444-6.

KOLEKTÍV AUTOROV. 2001. *Kriminológia – osobitná časť*. II. diel, Bratislava : Akadémia. Policajného zboru. 2001. s. 314. ISBN 80-8054-167-1.

KOLEKTÍV AUTOROV. 2005. *Kriminológia – osobitná časť*. I. diel, Bratislava : Akadémia. Policajného zboru. 2005. s. 217. ISBN 80-8054-845-3.

VÁLKOVÁ, H., KUČHTA, J. a kol. 2012. *Základy kriminologie a trestní politiky*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck. 2012. 664 s. ISBN 978-80-7400-429-2.

ZÁHORA, J. 2018. *Zákon o obetiach trestných činov. Komentár*. Bratislava: Wolters Kluwer, s. r. o., 2018. 414 s. ISBN 978-80-8168-850-8.

### **Zákony:**

Zákon č. 215/2006 Z. z. Zákon o odškodňovaní osôb poškodených násilnými trestnými činmi.

Zákon NR SR č. 36/2005 Z. z. Zákon o rodine a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

Zákon NR č. 274/2018 Z. z. o obetiach trestných činov a o zmene a doplnení niektorých zákonov In: Aktualizácia k zákonom 2020. Bratislava: Wolters Kluwer. ISBN 978-80-571-0178-9.

Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších úprav. In: Aktualizácia k zákonom 2020. Bratislava :Wolters Kluwer. ISBN 978-80-571-0178-9.

Zákon NR SR č. 663/2007 Z. z. Zákon o minimálnej mzde v znení neskorších predpisov.

Zákona NR SR č. 305/2005 Z. z. Zákon o sociálnoprávnej ochrane detí a o sociálnej kuratele a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

Zákon č. 460/1992 Zb. *Ústava Slovenskej republiky*.

---

<sup>1</sup> *Násilie plodí násilie a nenávisť plodí nenávisť*. Blog 28. októbra 2018 19:38. [online] [cit. 2020.11.25.] Dostupné na internete: <<https://dennikn.sk/blog/1276734/nasilie-plodi-nasilie-a-nenavist-plodi-nenavist/>>.



## Internetové zdroje:

*Dohovor o právach dieťaťa* prijatý dňa 20.11.1989 [online] Dostupné na internete: <[https://www.unicef.sk/files/dohovor\\_o\\_pravach\\_dietata.pdf](https://www.unicef.sk/files/dohovor_o_pravach_dietata.pdf)>.

*Dohovor o právach dieťaťa* prijatý dňa 20.11.1989 [online] Dostupné na internete: <[https://www.unicef.sk/files/dohovor\\_o\\_pravach\\_dietata.pdf](https://www.unicef.sk/files/dohovor_o_pravach_dietata.pdf)>.

*Nový zákon o obetiach trestných činov*. 02. decembra 2017 [online] Dostupné na internete: <<https://www.zastavmenasilie.gov.sk/news/novy-zakon-o-obetiach-trestnych-cinov/>>.

*Charakteristika občianskeho združenia*. [online] [Dostupné na internete: <<https://kruhbezpecia.webnode.sk/>>].

*Informácie pre obeť a svedkov*. [online] Dostupné na internete: <<http://pomocobetiam.sk/informacie-pre-obete-a-svedkov/>>.

*Národná stratégia na ochranu detí pred násilím*, s. 5. [online] Dostupné na <<https://www.employment.gov.sk/files/slovensky/ministerstvo/narodne-koordinacne-stredisko/narodna-strategia-ochranu-deti-pred-nasilim.pdf>>.

*Národné koordinačné stredisko pre riešenie problematiky násilia na deťoch*. [online] Dostupné na internete: <<https://www.employment.gov.sk/sk/ministerstvo/NKSpreRPNnD/>> a tiež na <<https://detstvobeznasilia.gov.sk/o-nas>>.

*Národný projekt Podpora ochrany detí pred násilím* [online] Dostupné na <<https://detstvobeznasilia.gov.sk/pre-media>>.

*Národný projekt Podpora ochrany detí pred násilím* [online] Dostupné na internete: <<http://detstvobeznasilia.gov.sk/wp-content/uploads/2015/07/Aktualizacia-Narodnej-strategie-na-ochranu-deti-pred-nasilim.pdf>>.

*Národný projekt «Zlepšenie prístupu obetí trestných činov k službám a vytvorenie kontaktných bodov pre obeť» (Pomoc obetiam)*. [online] Dostupné na internete: <<https://www.minv.sk/?narodny-projekt-zlepsenie-pristupu-obeti-trestnych-cinov-k-sluzbam-a-vytvorenie-kontaktnych-bodov-pre-obete-o-projekte>> November – mesiac prevencie násilia páchaného na deťoch. Zo dňa 19.11.2020 [online] Dostupné na internete: <<https://www.minedu.sk/november-mesiac-prevencie-nasilia-pachaneho-na-detoch/>>.

*Násilie plodí násilie a nenávisť plodí nenávisť*. Blog 28. októbra 2018 19:38. [online] Dostupné na internete: <<https://dennikn.sk/blog/1276734/nasilie-plodi-nasilie-a-nenavist-plodi-nenavist/>>.

*Občianska spoločnosť a neziskový sektor*. [online] Dostupné na <<https://www.tretisektor.gov.sk/obcianska-spolocnost-a-neziskovy-sektor/>>.

*Ochrana detí pred zanedbávaním, týraním a sexuálnym zneužívaním*. [online] Dostupné na internete: <<https://www.minedu.sk/data/att/16070.pdf>>.

*Pomoc obetiam trestných činov*. [online] Dostupné na internete: <<https://www.justice.gov.sk/Stranky/Ministerstvo/OBETE/TRESTNÝCH ČINOV/Obete-trestnych-cinov.aspx>>.

*Prevencia sociálno-patologických javov*. [online] Dostupné na internete:

<<https://www.minedu.sk/8012-sk/prevencia-socialno-patologickych-javov/>>.

*Smernica č. 36/2018 k prevencii a riešeniu šikanovania detí a žiakov v školách a školských zariadeniach.* [online] Dostupné na internete: <<https://www.minedu.sk/data/att/16073.pdf>>.

*Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2012/29/EÚ z 25. októbra 2012, ktorou sa stanovujú minimálne normy v oblasti práv, podpory a ochrany obetí trestných činov a ktorou sa nahrádza rámcové rozhodnutie Rady 2001/220/SVV.* [online] Dostupné na internete: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/?uri=CELEX%3A32012L0029>.

### **Summary**

Victims of individual types of crime have not received much attention in the Slovak Republic in the past, thus in the future it would be more appropriate to focus not only on preventive activities of the social sphere but we also recommend focusing on assistance and especially protection of specific risk categories of victims in terms of not only gender but also age. Taking into account the age of the victims, the child victims represent a group of people who should be given more attention coming from the experts, from the state, but primarily from those responsible for their nurturing and upbringing.

As a part of monograph, this paper's aim is to point out to the development of victims in the Slovak Republic during the observation period of the last ten years – 2010 to 2019. The attention is paid to the victims of violent criminality with the emphasis on child victims of violent criminality and selected crimes registered in the criminality statistics of the Slovak Republic within the Registration Statistical System of Criminality, i. e. persons under 18 years of age.

Last but not least, our next goal is to list various ways to protect children from crime. The second part is therefore devoted to the protection and to selected types of assistance granted to these victims, especially in the intentions of The Victims of Crime Act. However we also point out to the protection of these victims in the intentions of The Family Law Act and Act on the Social-Legal Protection of Children and Social Guardianship. Attention is also paid to the possibilities and to some forms of assistance from the so-called third sector, namely: the citizen's association Assistance to Victims of Violence and selected entities providing assistance to victims of violence operating in the Slovak Republic.

*pplk. doc. PhDr. Magdaléna Ondicová, PhD., Katedra kriminológie Akadémia Policajného zboru v Bratislave, Sklabinská 1, Bratislava 835 17 Bratislava, e-mail: [magdalena.ondicova@akademiapz.sk](mailto:magdalena.ondicova@akademiapz.sk).*

*Magdaléna Ondicová, Lt. Col. Assoc. Prof., PhD., Department of Criminology, Academy of the Police Force in Bratislava, Address: Academy of the Police Force in Bratislava, Sklabinská 1, 835 17 Bratislava 35, Slovak Republic, e-mail: [magdalena.ondicova@akademiapz.sk](mailto:magdalena.ondicova@akademiapz.sk).*

**por. JUDr. Patrícia KRÁSNÁ, PhD., LL.M.**  
odborný asistent Katedra kriminológie  
Akadémie Policajného zboru v Bratislave

## **PRÁVNÁ OCHRANA PRÁV DETÍ POČAS TRESTNÉHO KONANIA V SLOVENSKEJ REPUBLIKE<sup>1</sup>**

*Nekráčaj predom mnou, možno ťa nebudem nasledovať.  
Nekráčaj za mnou, možno ťa nedokážem viesť.  
Kráčaj vedľa mňa a buď môj priateľ.  
(Albert Camus)*

### **Legal protection of children's rights during criminal proceedings in the Slovak Republic**

**Abstract.** The paper deals with the issues regarding the victims of criminality with emphasis on child victims of selected violent crimes. The primary attention of the presented paper, among others, is paid to some possibilities of assistance provided primarily by the state, while emphasizing the forms and extent of assistance provided to victims in the intentions of The Victims of Crime Act. The article also points out to other forms, the implementation of which is in the competence of selected ministries, such as the Ministry of Justice; the Ministry of Labour, Social Affairs and Family; the Ministry of Education, Science, Research and Sport and the Ministry of Interior. In the conclusion we point out to the possibilities of assistance provided by the so-called third sector, which is represented by two selected citizen associations.

**Keywords:** *victim, violent criminality, assistance to victims, The Victims of Crime Act, compensation for victims of crime*

V súčasnej dobe je veľmi pravdepodobné, že mnohé deti sa stanú súčasťou justičného systému. Situácia i kvôli pandémie Covid 19 je pre tých najslabších členov našej spoločnosti, deti, veľmi nepriaznivá. Poskytovanie služieb vo všeobecnosti pre obeť trestných činov na základe individuálnych potrieb je nevyhnutne dôležité<sup>2</sup>. Existuje niekoľko situácií, kedy sa dieťa stane buď svojou

---

<sup>1</sup> Táto práca bola podporená Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-19-0102.

<sup>2</sup> Poznámka autora: Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky zaznamenalo v lete roku 2019 zvýšený nárast počtu občanov, ktorí vyhľadávali pomoc v informačných kanceláriách pre obeť trestných činov. Dialo sa tak v čase po uvoľnení karanténnych obmedzení súvisiacich s ochorením COVID-19. Celkovo sa na informačné kancelárie pre obeť trestných činov doposiaľ obrátilo 563 klientov vo veku od 12 do 94 rokov.

vôľou alebo i bez nej súčasťou trestného konania.

Dovolili sme si začať citátom od Albert Camusa a to z dôvodu, že jeho citát vystihuje priam dokonale pôsobnosť štátnych orgánov, resp. subjektov, ktoré prichádzajú do kontaktu s dieťaťom počas trestného konania. V jednoduchosti a v odl'ahčení je možné povedať, že systém prvkov právnej ochrany práv detí je potrebné, aby sa stal «priateľom» každého dieťaťa a kráčať s ním «ruka v ruke». Ak sa tak nestane dieťa nebude dôverovať nikomu a ničomu pretože dieťa potrebuje pomoc, podporu, ochranu a garanciu istoty.

Pre skutočnosť kedy sa budeme venovať právnej ochrane práv detí počas trestného konania je potrebné, podľa nášho názoru, poukázať na všeobecnú právnu ochranu práv detí v kontexte národnej legislatívy.

Uvádzané je relevantné pre kontext porozumenia špecifickej ochrane práv detí počas trestného konania.

### ***Ochrana práv detí vo všeobecnej rovine***

Ochrana ľudských práv je živote každého z nás veľmi dôležitá. V spoločnosti však existujú ľudia, ktoré si tieto práva dokážu uplatňovať podstatne ťažšie ako ostatní. Medzi takéto skupiny ľudí patria aj deti. Dieťaťu je potrebné poskytnúť pocit bezpečia a istoty. Ku každému dieťaťu je potrebné pristupovať ako k osobnosti s vlastnými názormi a potrebami.

Medzi právne záväzné dokumenty, ktoré sa podieľajú na ochrane práv dieťaťa patrí i *Zákon č. 36/2005 Z. z. o rodine a o zmene a doplnení niektorých zákonov*. Národná rada Slovenskej republiky sa uniesla na tomto zákone, kde v článku 5 stanovuje, že *záujem maloletého dieťaťa, je prvoradým hľadiskom pri rozhodovaní vo všetkých veciach*, ktoré sa ho týkajú. Pri posudzovaní záujmu dieťaťa sa zohľadňuje najmä úroveň, starostlivosť o dieťa, bezpečie a stabilita prostredia, v ktorom sa dieťa zdržiava. Prihliada sa aj na ochranu dôstojnosti a duševného či telesného vývinu dieťaťa.

Slovenská republika dbá na dodržiavanie právnej ochrany detí a zabezpečenie ochrany dieťaťa, ktorá je nevyhnutná pre blaho dieťaťa a rešpektuje jeho najlepší záujem podľa medzinárodných dokumentov<sup>1</sup>.

Detské práva patria, samozrejme, ku kompaktnej súčasťi ľudských práv.

Základným filozofickým východiskom detských práv je poznanie, že *dieťa je úplná, komplexná ľudská bytosť, so špecifickými potrebami a záujmami pre zdravý vývin*.

Pretože aj uznanie vrodenej dôstojnosti, rovnakých a nescudziteľných práv všetkých členov ľudskej rodiny je základom slobody, spravodlivosti a mieru na svete. Predmetné, nami, uvádzané skutočnosti majú podporu i vo Všeobecnej

---

<sup>1</sup> MINISTERSTVO PRÁCE, SOCIÁLNYCH VECÍ A RODINY SLOVENSKEJ REPUBLIKY. 2019. [online]. [cit. 2020. 12. 12.] Dostupné na internete: <https://www.employment.gov.sk/sk/rodina-socialna-pomoc/socialnopravna-ochrana-deti-socialna-kuratela>.

deklarácii ľudských práv<sup>1</sup>, ktorou Spojené národy vyhlásili, «že detstvo má nárok na osobitnú starostlivosť a pomoc».

Ochrana práv detí je v intenciách zákonných ustanovení i v intenciách stratégie každého štátu opodstatnene dôležitá. Dieťa, ako základná bunka rodiny a následne aj spoločnosti si zaslúži pozornosť inštitúcií a to z dôvodu, že každé dieťa je potrebné, aby bolo chránené.

Rodinné prostredie, ktoré vytvárajú predovšetkým rodičia má spolu s odborným prístupom inštitucionalizovanej výchovy detí poskytnúť optimálne podmienky pre zdravý vývin dieťaťa.

Vývin dieťaťa má byť uskutočňovaný tak, aby bolo schopné realizovať svoj potenciál<sup>2</sup>. Je nevyhnutné si tiež uvedomiť elementárnu podstatu a to, že pre zachovanie ľudskej civilizácie je potrebné právne chrániť práva detí už od útleho veku.

Vo všeobecnej rovine si pod pojmom práva dieťaťa môžeme predstaviť napríklad: právo dieťaťa vyrastať v rodinnom prostredí, právo na fyzický, duševný, citový a mravný rozvoj potrebný pre zdravie a ego.

Veľmi dôležitým a podstatným právom je aj právo dieťaťa byť chránené pred akýmkoľvek zneužívaním, ale aj fyzickým, sexuálnym alebo psychickým násilím<sup>3</sup>.

Zabezpečenie ochrany dieťaťa, podpora jeho práv si *vyžaduje bezpodmienečne spoluprácu a kooperáciu medzi jednotlivými subjektmi na národnej i medzinárodnej úrovni*. Je tomu tak z dôvodu, že zabezpečenie práv a ochrany dieťaťa je náročný systém založený na koordinácii a správnej interpretácii jednotlivých prvkov ochrany, podpory.

*Spolupráca, resp. justičná spolupráca v trestných veciach je potrebné, aby fungovala na základe kvalifikovaného podnetu, resp. konkrétneho dožiadania a kvalitnej účelnej odpovede, resp. pomoci.*

Podstatné je, že *práva dieťaťa je potrebné garantovať deťom na celom svete*. Medzinárodná diskusia je opodstatnená aj s prihliadnutím na skutočnosť, že je veľmi dôležité rešpektovať tradície a kultúrne hodnoty každého národa v záujme ochrany a harmonického rozvoja dieťaťa.

Z nami uvádzaných skutočností jasne vyplýva, že je nevyhnutná medzinárodná spolupráca v každej krajine sveta pre zabezpečenie skvalitnenia systému ochrany práv detí v každom okamihu ich života, bez výnimky.

V *Deklarácii práv dieťaťa* prijatej Valným zhromaždením OSN 20.11.1959 sa zdôrazňuje, že *«dieťa pre svoju telesnú a duševnú nezrelosť potrebuje osobitné záruky, starostlivosť a zodpovedajúcu právnu ochranu pred narodením aj po ňom»*.

Dňa 20. novembra 1989 bol v New Yorku prijatý *Dohovor o právach*

<sup>1</sup> Všeobecná deklarácia ľudských práv. 2020. [online]. [cit. 2020. 12. 12.] Dostupné na internete: [http://www.snsfp.sk/CCMS/files/Vseobecna\\_deklaracia\\_ludskych\\_prav.pdf](http://www.snsfp.sk/CCMS/files/Vseobecna_deklaracia_ludskych_prav.pdf).

<sup>2</sup> Fichnová, K. 2003. NÁSILE V RODINE A V ŠKOLE. Monografia štúdií a príspevkov odborného seminára. Prešov: Michal Vaško – Vydavateľstvo Prešov, 2003, s. 16.

<sup>3</sup> Čečot, V., Madliak, J., Tkáč, V. 2015. Obchodovanie s deťmi a nelegálne adopcie. Inštitút kriminologických štúdií: Banská Bystrica. Banská Bystrica, 2015, s. 102.

*dieťaťa*,<sup>1</sup> (ďalej už len «Dohovor»), ku ktorému Slovenská republika, ako súčasť Českej a Slovenskej Federatívnej republiky, pristúpila v roku 1990. V kontexte jeho znenia bolo jednoznačne vyhlásené, že dieťa má právo, nárok, na osobitnú starostlivosť, pomoc a ochranu.

Ide o prípady, kedy sa uskutočňuje verejnými alebo súkromnými zariadeniami sociálnej starostlivosti, súdmi, správnymi orgánmi, zákonodarnými orgánmi, či orgánmi činnými v trestnom konaní<sup>2</sup>. Toto právo sa vzťahuje na deti vo všeobecnosti a vyjadruje *jednu zo základných hodnôt*, na ktorých je *Dohovor budovaný*.

Na základe nami uvádzaných doterajších skutočností jednoznačne vyplýva, že starostlivosť a právna ochrana práv dieťaťa si vyžaduje zvýšenú pozornosť aj v našom štáte a to najmä zo strany výkonnej a zákonodarnej moci.

Pozornosť je dôležité upriamiť na právnu ochranu práv detí z dôvodu, že deti zostávajú veľmi často tou skupinou obyvateľstva, ktorá je najmenej schopná ovplyvniť kroky a opatrenia prijímané vládou.

Primárnym dokumentom, ktorým sa zabezpečuje ochrana práv dieťaťa na území Slovenskej republiky je aj *Ústava Slovenskej republiky*,<sup>3</sup> kde sa v prvom odseku článku 12 druhej hlavy «*Základné práva a slobody*» ustanovuje, že ľudia sú slobodní a rovní.

Právna úprava základných ľudských práv spočíva v uznaní *rovnamej hodnoty a dôstojnosti každej ľudskej bytosti*. Očakáva sa nielen *rešpektovanie ľudských práv*, ale aj *ich zachovanie*.

*Za základ právneho postavenia dieťaťa* sa považuje ústavné právo, od ktorého sa odvodzuje v článku 41 odseku 1 Ústavy Slovenskej republiky *inštitút manželstva, rodičovstva a rodiny*.

Článok 41 odsek 3 Ústavy Slovenskej republiky hovorí o zabezpečení a právnej ochrane práv a slobôd pre deti narodené v manželstve ale aj pre deti narodené mimo neho.

Zvýšenú pozornosť si dovoľíme klásť článku 41 odseku 4 Ústavy Slovenskej republiky, kde je jasne uvedené, že *starostlivosť o deti a ich výchovu je právom rodičov. Deti majú právo na rodičovskú výchovu a starostlivosť*. Práva rodičov možno obmedziť a maloleté deti možno od rodičov odlúčiť proti vôli rodičov len rozhodnutím súdu na základe zákona<sup>4</sup>.

Dovoľíme si tvrdiť, že je bezpodmienečne dôležité, aby náležité odborné skutočnosti boli premietnuté do legislatívy, politiky a samozrejme aj do aplikačnej

---

<sup>1</sup> Dohovor o právach dieťaťa. 2020. [online]. [cit.2020.12.06.]. Dostupné na internete: <http://www.amnesty.sk/wp-content/uploads/2012/01/Dohovor-o-pr%C3%A1vach-die%C5%A5a.pdf>.

<sup>2</sup> Správa o činnosti komisára pre deti za obdobie roka. 2019. [online]. [cit. 2020.12.06.]. Dostupné na internete: <https://komisarpredeti.sk/wp-content/uploads/2020/04/sprava-2019-final-30-3-2020-cpt19-final.pdf>.

<sup>3</sup> Ústavný zákon č. 460/1992 Zb. Ústava Slovenskej republiky.

<sup>4</sup> Ústavný zákon č. 460/1992 Zb. Ústava Slovenskej republiky.

praxe. Dodržiavanie práv dieťaťa a zabezpečenie ochrany týchto práv v spoločnosti je akýmsi overovacím kritériom danej spoločnosti<sup>1</sup>.

Pri nahliadaní na právnu ochranu práv detí v aplikačnej praxi vnímame, že v súčasnej dobe je stále prítomná medzera medzi diskusiou o právnej ochrane práv detí a realitou.

Uvádzané si dovoľíme odôvodniť aj našimi poznatkami, ktoré sú potvrdené odborníkmi, kedy aj napríklad z hľadiska rozhodovacej činnosti súdov možno konštatovať nedostatky týkajúce sa odôvodnenia rozsudkov o náhrade škody pre detské obeť trestných činov<sup>2</sup>.

Následne si dovoľíme uviesť elementárnu otázku: «Čo vlastne rozumieme pod právnou ochranou práv dieťaťa?» Na danú otázku je možné odpovedať niekoľkými odpoveďami, spôsobmi.

Prístup k právnej ochrane práv dieťaťa je možné charakterizovať dvojakým prístupom k právam dieťaťa, ktorý sa vo všeobecnosti nazýva ako *ochranársky a liberálny prístup*.

Ochranársky prístup považuje dieťa za nesvojprávne, poskytuje mu právnu ochranu a vo väčšej či menšej miere ju kontroluje. Liberálny prístup stavia dieťa na úroveň dospelých občanov, čo znamená, že priznáva dieťaťu všetky práva ako majú dospelí bez ohľadu na to, či realizácia týchto práv je reálna<sup>3</sup>.

Základný postoj štátu k právnej úprave práv dieťaťa, ktorý je v paternalistickom a liberálnom postoji sa premieta do konkrétnych právnych noriem verejného a súkromného práva, vrátane medzinárodných dokumentov<sup>4</sup>. Vychádzajúc z idey, že vzťah štátu k dieťaťu musí byť vzťahom ochranným, dovoľíme si konštatovať, že štát na jednej strane intervenuje do práv dieťaťa a na strane druhej je garantom týchto práv.

Hodnota a sila každej nezávislej inštitúcie, ktorá zabezpečuje právnu ochranu práv detí je potrebné, aby spočívala v jej schopnosti konať nezávisle, predkladať informácie podložené výskumom a účelne reagovať na všetky dôležité otázky týkajúce sa práv a ochrany detí.

Považujeme za dôležité poukázať i na fakty, ktoré zdôrazňujú, že základné predpoklady efektívnej činnosti takejto inštitúcie sú: *nezávislosť, primerané právomoci, dostupnosť, spolupráca a zodpovednosť*.

---

<sup>1</sup> Deti o svojich právach – slovensko 2009. 2020. [online]. [cit.2020.12.06.]. Dostupné na internete: <https://www.iuventa.sk/sk/Vyskum-mladeze/Vyskumy-katalog-dat/2009/Deti-o-svojich-pravach-Slovensko-2009.alej>.

<sup>2</sup> Čentěš, J. 2008. Uplatnenie nároku na náhradu škody v adhéznom konaní. In Justičná revue, 60, 2008, č. 12, s. 1700.

<sup>3</sup> Freeman, M. 1983. The Concept of Children Rights in Geach H., Szwed, E.: Providing Civil Justice for Children. Edward Arnold, 1983, s. 32.

<sup>4</sup> Vaculíková, N. 2004. Nezávislé inštitúcie na ochranu práv detí. In práva dieťaťa a ich ochrana (xiii. ročník z cyklu konferencií «dieťa v ohrození») Zborník z medzinárodnej konferencie konanej dňa 10. novembra 2004 v Bratislave pod záštitou predsedu Národnej rady Slovenskej republiky Pavla Hrušovského, 2004, s. 27.

### ***Inštitucionálne zabezpečenie práv detí na území Slovenskej republiky***

**Výbor pre deti a mládež Rady vlády SR pre ľudské práva, národnostné menšiny a rodovú rovnosť** plní úlohy s cieľom:

a) zabezpečiť splnenie záväzkov Slovenskej republiky pri implementácii práv dieťaťa ustanovených medzinárodnými právnymi dokumentmi,

c) zabezpečiť, aby najlepšie záujmy dieťaťa boli prvoradým hľadiskom pri akejkoľvek činnosti týkajúcej sa detí uskutočňovanej verejnými alebo súkromnými subjektmi,

d) utvárať podmienky pre zabezpečenie takej ochrany a starostlivosti, aká je nevyhnutná pre blaho dieťaťa,

e) utvárať podmienky pre zavádzanie a udržanie takých postupov a mechanizmov, ktoré umožnia participáciu detí a mládeže pri tvorbe politik a opatrení, ktoré sa ich týkajú,

f) posilniť postavenie mládeže vo všetkých sférach života a garantovať ich rovnoprávne postavenie v spoločnosti na báze partnerstva,

g) pôsobiť na zvýšenie všeobecného aj odborného povedomia o právach dieťaťa a spôsoboch ich presadzovania<sup>1</sup>.

**Komisár pre deti** sa podieľa na ochrane práv detí podporou a presadzovaním práv priznaných dieťaťu podľa *Dohovoru a medzinárodnými zmluvami*, ktorými je Slovenská republika viazaná.

Na rozdiel od ostatných orgánov ochrany práv sa Komisár pre deti zaoberá *výlučne právami detí*. Prípady alebo situácie, v ktorých môže Komisár pre deti pomôcť sú zreteľne vymedzené<sup>2</sup>. V prípade ak akákoľvek osoba zistí, že sú *porušované práva dieťaťa* má právo obrátiť sa na Komisára pre deti vo veci porušovania práv dieťaťa alebo ohrozovania práv dieťaťa.

Dieťa má právo obrátiť sa na Komisára pre deti priamo alebo prostredníctvom inej osoby aj bez vedomia rodičov, poručníka, opatrovníka alebo inej osoby, ktorej bolo dieťa zverené do starostlivosti nahrádzajúcej starostlivosť rodičov.

Pôsobnosť komisára pre deti sa vzťahuje na:

a) orgány verejnej správy, orgány štátnej správy, orgány územnej samosprávy,

b) právnické osoby a fyzické osoby, ktoré podľa osobitného predpisu zasahujú do práv a povinností fyzických osôb a právnických osôb v oblasti verejnej správy, podnikateľov<sup>3</sup>.

Podstatné je tiež uviesť, ako koná samotný Komisár pre deti. Komisár pre deti posudzuje na základe podnetu alebo z vlastnej iniciatívy dodržiavanie práv

---

<sup>1</sup> Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny. 2020. [online]. [cit.2020.12.06.]. Dostupné na internete: <https://www.employment.gov.sk/sk/vybor-deti-mladez>.

<sup>2</sup> Zákon č. 176/2015 Z. z. o komisárovi pre deti a komisárovi pre osoby so zdravotným postihnutím a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

<sup>3</sup> Komisár pre deti. 2020. [online]. [cit.2020.12.06.]. Dostupné na internete: <https://komisarpredeti.sk/o-komisarovi>.



dieťaťa. Monitoruje dodržiavanie práv dieťaťa najmä vykonávaním nezávislého zisťovania plnenia záväzkov vyplývajúcich z medzinárodných zmlúv, ktorými je Slovenská republika viazaná.

Z nášho pohľadu strategickou úlohou Komiséra pre deti je aj uskutočňovanie výskumov a prieskumov na sledovanie stavu a progresu v oblasti právnej ochrany práv detí.

Ako bolo už nami uvádzané, *rešpektovanie záujmov detí* je základom pre právnu ochranu a podporu práv detí. Komisar pre deti prioritne presadzuje záujmy detí v spoločnosti, konzultuje s deťmi náležitosti, ktoré sa ich týkajú, skúma názory detí a podporuje ich záujem o verejné otázky, a to na základe jeho spolupráce priamo s deťmi alebo prostredníctvom organizácií pôsobiacich v oblasti práv detí. Komisar pre deti podporuje zvyšovanie povedomia o právach dieťaťa v spoločnosti, spolupracuje so zahraničnými subjektmi a medzinárodnými subjektmi, ktoré sa podieľajú na výkone práv dieťaťa alebo ochrane práv dieťaťa.

Každý, kto má právo obrátiť sa na Komiséra pre deti má právo *pri styku s ním používať svoj materinský jazyk a komunikovať s ním vo forme, ktorá je pre neho možná a prístupná*.

**Verejný ochranca práv (detský ombudsman)**, sa taktiež na základe zákonom vymedzených intencií podieľa na právnej ochrane práv detí. Jeho úlohou je okrem iného i podnietenie výmeny názorov a skúseností s dodržiavaním práv detí. Detský ombudsman má za úlohu rozvíjať aj diskusiu týkajúcu sa výchovy a vzdelávania o ľudských, detských, právach<sup>1</sup>.

### **Sociálnoprávna ochrana detí a sociálna kuratela**

Dieťa môže požiadať o pomoc na právnu ochranu svojich práv orgán sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately<sup>2</sup>.

O takúto pomoc môže osloviť príslušný orgán aj bez vedomia rodičov alebo osoby, ktorá sa oň osobne stará<sup>3</sup>.

Opatrenia sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately sa v osobnom rozsahu vykonávajú pre dieťa, ktoré má na území Slovenskej republiky trvalý pobyt alebo prechodný pobyt, je občan Slovenskej republiky a nachádza sa na území iného štátu, prípadne nie je občanom Slovenskej republiky a nachádza sa na našom území bez sprievodu rodiča alebo je mladistvý<sup>4</sup>.

<sup>1</sup> Detský ombudsman – verejný ochranca práv. 2020. [online]. [cit. 2020.12.07.].

Dostupné na internete: <http://www.detskyombudsman.sk/dohovor-o-pravach-dietata>.

<sup>2</sup> Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny Slovenskej Republiky. 2019. [online]. [cit. 2020. 12. 08.] Dostupné na internete: <https://www.employment.gov.sk/sk/rodina-socialna-pomoc/socialnopravna-ochrana-deti-socialna-kuratela>.

<sup>3</sup> Poznámka autora: sociálna kuratela je súbor opatrení na odstránenie, zmiernenie a zamedzenie prehlbovania alebo opakovania porúch psychického vývinu, fyzického vývinu a sociálneho vývinu dieťaťa. Tiež poskytuje pomoc v závislosti od závažnosti poruchy a situácie, v ktorej sa dieťa nachádza.

<sup>4</sup> Zákon č. 36/2005 Z. z. o rodine a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

### **Centrum pre medzinárodnú ochranu detí a mládeže**

Je taktiež orgánom štátnej správy, ktorý pôsobí na území Slovenskej republiky<sup>1</sup>.

Centrum pre medzinárodnú ochranu detí a mládeže, (ďalej už len «Centrum»), plní úlohy orgánu určeného na vykonávanie medzinárodných dohovorov a právnych aktov Európskej únie<sup>2</sup>. Ako *prijímajúci orgán* prijíma z cudziny žiadosti o vymáhanie výživného od povinnej osoby na území Slovenskej republiky, podniká kroky na dobrovoľnú úhradu výživného, zastupuje navrhovateľa v exekučnom konaní, zabezpečuje transfer a kontrolu vymožených platieb oprávnenej osobe v cudzine.

Centrum ako *odosielajúci orgán* poskytuje právnu pomoc pri príprave dokladov potrebných na podanie návrhu na uznanie a výkon rozhodnutia v cudzine.

Vypracúva samotný návrh na uznanie a výkon rozhodnutia, poskytuje súčinnosť pri samotnom uznávanom a následne vykonávanom konaní, zabezpečuje kontrolu a transfer platieb výživného oprávneným osobám v Slovenskej republike.

Tieto nami spomínané subjekty a skutočnosti si dovoľíme považovať za *otvorenie cesty pre efektívny systém podpory právnej ochrany práv detí v Slovenskej republike*.

Rámec inštitucionálneho právneho zabezpečenia práv uznaných deťom sa vyznačuje mimoriadnou členitosťou subjektov. Pre potreby nášho spracovania danej problematiky sme považovali za podstatné zmeniť sa o uvádzaných subjektoch, ktoré závažnou mierou prispievajú k systému právnej ochrany práv detí na území Slovenskej republiky.

#### ***Procesné záruky pre deti, právna ochrana práv detí počas trestného konania***

Pre určenie a vymedzenie práv, pre úpravu ich ochrany je potrebné charakterizovať, podľa nášho názoru, samotný pojem «*dieťa*».

V nasledujúcom texte charakterizujeme tento pojem podľa vymedzení slovenského práva, konkrétne podľa zákona č. 300/ 2005 Z. z. Trestného zákona. *Dieťaťom* sa rozumie *osoba mladšia ako osemnásť rokov*, ak Trestný zákon neustanovuje inak<sup>3</sup>. Dovršením 18. roku veku už nie je osoba dieťaťom.

Existuje však k uvedenému výnimka a to v prípade, kedy osoba staršia ako 16 rokov na základe povolenia súdu uzavrie manželstvo<sup>4</sup>. Touto skutočnosťou sa stáva z dieťaťa osoba dospelá už pred dosiahnutím 18. roku veku.

---

<sup>1</sup> Zákon č. 305/2005 Z. z. o sociálnoprávnej ochrane detí a o sociálnej kuratele a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

<sup>2</sup> Kurilovská, L. 2015. Miesto a úlohy centra pre medzinárodnoprávnu ochranu detí a mládeže v oblasti medzištátnych osvojení. 2015. Obchodovanie s deťmi a nelegálne adopcie. Banská Bystrica: NOVOPRINT SLOVENSKO, s. r. o., 2015, s. 202.

<sup>3</sup> § 127 ods. 1 Trestného zákona.

<sup>4</sup> § 11 ods. 1 zákona č. 36/2005 Z. z. Zákona o rodine a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

V súlade s pretenziou vyplývajúcou z *Dohovoru Rady Európy o ochrane detí pred sexuálnym vykorisťovaním a sexuálnym zneužívaním*<sup>1</sup> a s tribútom Slovenskej republiky vyplývajúcimi z čl. 2 písm. a) *Smernice 2011/93/EÚ*<sup>2</sup> sa dieťaťom chápe osoba mladšia ako 18 rokov<sup>3</sup>.

Spomínaná možnosť nadobudnutia plnoletosti *pred dovŕšením 18. roku veku uzavretím manželstva nezakladá dôvod pre obmedzenie rozsahu trestnoprávnej ochrany dieťaťa v trestnom konaní.*

Dovolíme si poukázať i na skutočnosť, že je bezpodmienečne potrebné a veľmi dôležité vymedziť a charakterizovať aj pojem «*osoba blízka veku mladistvých*».

*Osobou blízkou veku mladistvých* sa rozumie osoba, ktorá dovŕšila osemnásť rok svojho veku a neprekročila dvadsaťjeden rok svojho veku<sup>4</sup>. Takýto vek nastane nasledujúci deň po dovŕšení tohto veku.

Uvádzaný pojem je relevantné vymedziť z dôvodu, že *osoba blízka veku mladistvých* je *poľahčujúcou okolnosťou*, ak táto skutočnosť mala vplyv na jeho rozumovú alebo vôľovú spôsobilosť<sup>5</sup>.

### **Dieťa ako podozrivé, dieťa ako obvinené**

Berúc do úvahy, že podľa záruk *Európskeho dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd*<sup>6</sup> a v súlade s judikatúrou Európskeho súdu pre ľudské práva má každý právo na prístup k spravodlivosti a na spravodlivé súdne konanie vo všetkých jeho zložkách.

Ide najmä o právo na informácie, *právo na vypočutie, právo na právnu obhajobu a právo na zastúpenie.*

Uvádzané náležitosti sú *základným atribútom každej demokratickej spoločnosti* a rovnako sa vzťahuje tak ako na dospelých, tak aj na deti. U detí je však potrebné prihliadať na ich schopnosti a možnosti pri tvorení vlastných názorov a posudzovať ich najlepšie záujmy.

Pri posudzovaní najlepších záujmov zúčastnených alebo dotknutých detí:

- a) sa má sa ich názorom a postojom prikladať náležitý význam,
- b) sa majú sa vždy dodržiavať všetky ostatné práva dieťaťa, ako je napríklad

---

<sup>1</sup> Dohovor rady európy o ochrane detí pred sexuálnym vykorisťovaním a sexuálnym zneužívaním. 2007. [online]. [cit.2020.12.12.]. Dostupné na internete: <https://www.nrsr.sk/web/Dynamic/DocumentPreview.aspx?DocID=417943>.

<sup>2</sup> Smernica európskeho parlamentu a rady 2011/92/EÚ o boji proti sexuálnemu zneužívaniu a sexuálnemu vykorisťovaniu detí a proti detskej pornografii, ktorou sa nahrádza rámcové rozhodnutie Rady 2004/68/SVV. 2011. [online]. [cit.2020.12.12.]. Dostupné na internete: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/sk/TXT/?uri=CELEX:32011L0093>.

<sup>3</sup> Čentěš, J. a kolektív. 2013. Trestný zákon – Veľký komentár. Bratislava: Polygrafické centrum, 2013, s. 231.

<sup>4</sup> § 127 ods. 2 Trestného zákona.

<sup>5</sup> § 36 písm. d) Trestného zákona.

<sup>6</sup> Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd.2010. [online]. [cit.2020.12.12.]. Dostupné na internete: [https://www.echr.coe.int/documents/convention\\_slk.pdf](https://www.echr.coe.int/documents/convention_slk.pdf).

aj právo na dôstojnosť, slobodu a rovnaké zaobchádzanie,

c) všetky príslušné orgány majú prijať komplexný prístup k dieťaťu tak, aby sa náležite vzali do úvahy všetky dotknuté záujmy, vrátane duševného, telesného blaha a právne, sociálne, hospodárske záujmy dieťaťa,

d) najlepšie záujmy všetkých detí zúčastňujúcich sa toho istého konania alebo prípadu by sa mali posudzovať oddelene a vyvážené so zreteľom na zosúladenie možných protichodných záujmov detí<sup>1</sup>.

Na základe skutočnosti a *potreby ochrany dieťaťa počas trestného konania* je potrebné vychádzať zo *Smernice Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2016/800 z 11. mája 2016 o procesných zárukách pre deti, ktoré sú podozrivými alebo obvinenými osobami v trestnom konaní* (ďalej už len «Smernica»). Smernicou sa zriaďujú procesné záruky pre deti, ktoré sú podozrivé alebo obvinené z trestného činu. Týmto zárukami sa dopĺňajú záruky, ktoré sa uplatňujú na podozrivé alebo obvinené dospelé osoby.

Podľa doktrínalnej úpravy Smernice je jej základným cieľom zaviesť procesné záruky na zaistenie toho, aby deti, ktoré sú podozrivými alebo obvinenými osobami v trestnom konaní boli schopné pochopiť a sledovať toto konanie.

Tiež je nevyhnutné dohliadať na skutočnosť, aby si deti uplatnili svoje právo na spravodlivý proces a predchádzať tomu, že deti budú opätovne páchať trestné činy. Myslíme si, že v tomto prípade je prioritné a výlučne potrebné, aby sa u detí v takýchto prípadoch *posilnila ich sociálna integrácia*.

V konečnom dôsledku je na základe uvádzaného dané, aby sa dieťa poučilo z predchádzajúcej skúsenosti a následne jeho integrácia do «života pravidiel, podmienok, zákonov» bola čo najrýchlejšia a najefektívnejšia.

Smernica zaviedla tiež veľmi dôležitý súbor prvkov, ktorý zabezpečuje spoločné *minimálne pravidlá ochrany procesných práv detí, ktoré sú podozrivými alebo obvinenými osobami*.

*Zavedením spoločných minimálnych pravidiel ochrany procesných práv detí, ktoré sú podozrivými alebo obvinenými osobami, si Smernica kladie za cieľ posilniť vzájomnú dôveru členských štátov vo svoje systémy trestného súdnictva, a tým napomôcť zlepšeniu vzájomnému uznávaniu rozhodnutí v trestných veciach*<sup>2</sup>.

Ďalším kľúčovým prvkom Smernice je skutočnosť, že deti majú *právo na prístup k obhajcovi a právo na pomoc obhajcu*. *Pomoc obhajcu je povinná v prípade, keď sú postavené pred súd s cieľom rozhodnúť o väzbe v prípravnom konaní*. Dieťaťu, ktorému počas súdneho pojednávania *nepomáha obhajca, nemôže*

---

<sup>1</sup> Usmernenia výboru ministrov rady európy o súdnictve zohľadňujúcom potreby detí. 2013. Prijaté Výborom ministrov Rady Európy dňa 17. novembra 2010 na 1098. zasadaní Výboru delegátov ministrov. Luxemburg: Council of Europe Publishing, s. 16.

<sup>2</sup> Poznámka autora: hoci sú členské štáty zmluvnými stranami Európskeho dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd, Medzinárodného paktu o občianskych a politických právach a Dohovoru, zo skúseností aplikačnej praxe vyplýva, že táto skutočnosť sama o sebe nezabezpečuje dostatočný stupeň dôvery v systémy trestného súdnictva iných členských štátov.

*byť odsúdené na trest odňatia slobody.*

Smernica obsahuje aj ďalšie záruky, ide napríklad o práva:

a) dostať ihneď informácie o svojich právach a o všeobecných aspektoch vedenia trestného konania.

Poučenie dieťaťa pred výsluchom je potrebné prispôbiť jeho schopnostiam, možnostiam a preto veľmi často príslušníci Policajného zboru konzultujú realizáciu výsluchu so psychológom<sup>1</sup>.

b) Poskytnúť informácie rodičovi alebo inému príslušnému dospelému a tiež byť sprevádzané touto osobou počas súdneho pojednávania a v iných fázach konania,

c) na individuálne posúdenie kvalifikovaným personálom,

d) na lekársku prehliadku,

e) na ochranu súkromia počas trestného konania,

f) na osobnú účasť na súdnom konaní,

g) na účinné prostriedky nápravy – prostriedky, ktorými súd presadzuje právo, ukladá trest, alebo vykonáva ďalší súdny príkaz na presadenie jeho vôle.

Tak ako bolo nami spomínané, dieťa má právo a nárok na rešpektovanie jeho osoby počas celého trestného konania. Toto právo je potrebné však realizovať s prihliadaním na *subjekty, ktoré s dieťaťom spolupracujú (polícia, psychológovia, právnici, lekári, sudcovia a iní)*. V tomto okamihu je pre dané subjekty výlučne dané, aby spoločne vytvorili *rámec posudzovania, ktorý sa bude skladať z jednotlivých prvkov a nadobudne tak nenahraditeľný význam*. Dané je opodstatnené z toho dôvodu, že u detí je dôležité posúdiť jeho psychickú, právnu, kognitívnu, emočnú a sociálnu situáciu.

Podľa nášho názoru je opodstatnené a dôležité i *právo dieťaťa vedieť o alternatívach k súdnemu konaniu*.

*Restoratívna justícia*, ktorá otvára cestu i konkrétnej právnej ochrane práv dieťaťa je, podľa nášho názoru, ďalším efektívnym prvkom v budovaní systému právnej ochrany práv detí na celom svete.

Restoratívna justícia uchopila zločin nielen, ako metodologickú kategóriu práva, porušenie zákona, ale aj ako udalosť ovplyvňujúcu konkrétnych ľudí s potrebou lekárskej starostlivosti a inej starostlivosti<sup>2</sup>.

Samozrejme, v tomto prípade je potrebné podľa možností a schopností dieťaťa poskytnúť mu informácie o týchto možných alternatívach. V tomto prípade sa nám ako najefektívnejšia alternatíva javí mediácia.

Mediácia je najpríznačnejšou osobitnou formou, ktorou je možné vyriešiť

---

<sup>1</sup> Pastuchová Neumannová, a. 2019. dieťa ako obeť trestného činu domáceho násillia. In mydlíková e. (ed.), patyi, p., neumannová pastuchová, a. vargová, d., nicolussi, f. 2019. a zrodilo sa zlo. Trnava: VEDA, vydavateľstvo SAV, 2019, s. 59.

<sup>2</sup> Kurilovská, L. 2015. Obete trestných činov ako predmet záujmu restoratívnej justície. In Strémy, T., Šimunová, L., Gregušová, A., Jurišová, K. 2015. Psychológ medzi právnikmi. Pocta profesorovi Gustávovi Dianiškovi k 75. narodeninám. Trnava: Typi Universitatis Tyrnaviensis pre Právnickú fakultu Trnavskej univerzity. Bratislava: VEDA, 2015, s. 237.

mimosúdne trestný spor. Teda sociálny konflikt, ktorý nastane medzi dvoma subjektmi, je možné vyriešiť len za prítomnosti participovania všetkých dotknutých strán<sup>1</sup>.

Na základe trestného práva je mediácia neprocesnou, mimosúdnou alternatívou k riešeniu sporu a výsledok mediácie môže ovplyvniť rozhodnutie vo veci a to za pomoci odklonu, pre ktorý je vykonanie mediácie nevyhnutné<sup>2</sup>.

### **Dieťa ako svedok, dieťa ako obeť trestného činu**

V súčasnej dobe je v kontexte slovenskej legislatívy, konkrétne Zákona č. 274/2017 Z. z. o obetiach trestných činov, (ďalej už len Zákon o obetiach) *dieťa* považované za *obzvlášť zraniteľnú obeť*. Dieťaťom podľa Zákona o obetiach je osoba mladšia ako 18 rokov<sup>3</sup>.

Právo dieťaťa ako obeť a svedka je tiež spojené s právom byť informované o všetkých otázkach, ktoré sú spojené s trestným konaním<sup>4</sup>.

V trestných konaniach musí byť *právo dieťaťa slobodne vyjadriť svoje vlastné názory* vo všetkých záležitostiach, ktoré sa ho dotýkajú, *plne rešpektované* a realizované v každom štádiu procesu spravodlivosti týkajúceho sa dieťaťa.

### ***Výsluch dieťaťa***

*Opakované výsluchy, neprijemné prostredie, v ktorom sú deti vypočúvané, samotné orgány činné v trestnom konaní, páchatel', či sociálne prostredie a diskriminácia.* Ale i izolácia obetí, najmä domáceho násillia, z dôvodu strachu, z dôvodu obavy o svoj život, či život príbuzných<sup>5</sup>.

V rámci uvádzaného si dovoľíme uviesť aj skutočnosť, že konfrontácia nie je možná podľa zákona č. 301/2005 Z. z. Trestného poriadku u osôb mladších ako 18 rokov.

Toto sú niektoré z najzávažnejších skutočností, ktoré dieťa vystavujú vzniku *sekundárnej viktimácie*.

Všetky spomínané okolnosti len zintenzívňujú bolesť a traumy, ktoré deti počas spáchania trestného činu zažili. Práve v takejto situácii, po spáchaní

---

<sup>1</sup> Kurilovská, L., Lenhartová, K. 2013. EÚ ako otvorená cesta restoratívnej justície. Právny obzor, 96, č. 3, 2013, s. 274.

<sup>2</sup> Strémy, T., Kurilovská, L., Vráblová, M. 2015. Restoratívna justícia. Praha: Leges, 2015, s. 229.

<sup>3</sup> Poznámka autora: v prípade, ak nie je možné zistiť vek osoby, vek osoby je neznámy a podľa relevantných skutočností je možné predpokladať, že osoba je dieťaťom považuje sa za dieťa až do času, kedy sa nepreukáže opak.

<sup>4</sup> Poznámka autora: ide napríklad o informácie k dostupnosti zdravotníckych, psychologických a sociálnych služieb, informácie, ktoré sú k dispozícii pre dieťa, keď predkladá sťažnosť a zúčastňuje sa na šetreniach a súdnych konaniach, informácie o miestach a časoch pojednávanií, dostupnosti ochranných opatrení a ustanoveniach pre odvolanie.

<sup>5</sup> Kurilovská, L., Šišulák, S. 2016. Problémy súvisiace s dokazovaním domáceho násillia orgánmi činnými v trestnom konaní. In Záhora, J. (ed.). 2016. Prípravné konanie – možnosti a perspektívy. Praha: Leges, 2016, s. 243.

trestného činu, potrebujú deti tú najsilnejšiu, najvýraznejšiu právnu ochranu ich práv a podporu.

Pod pojmom *sekundárna viktimácia* chápeme všetky vedľajšie *negatívne dôsledky spáchaného trestného činu, ktoré nastanú, nastali, po spáchaní trestného činu*<sup>1</sup>.

Výskumy potvrdzujú, že viktimácia v detskom veku nesporne zanecháva negatívne následky na ich psychike, ale aj v telesnej a sociálnej sfére<sup>2</sup>. Systém subjektov, ktoré sa podieľajú na právnej ochrane práv detí má, podľa nášho názoru, myslieť na tieto skutočnosti s primárnym zreteľom, keď sa stane dieťa obeťou trestného činu.

*Holistický prístup k právam dieťaťa v prípade, keď sa už stane súčasťou trestného konania a na základe overených multidisciplinárnych a medzinárodných skúseností je kľúčový.*

Medzi dané patrí aj rešpektovanie a dbanie na práva detských obetí na ochranu počas trestného konania – zhotovovanie zvukových a obrazových záznamov výsluchov detskej obeť následne použiteľných ako dôkaz v trestnom konaní na účel vyhnutia sa traumatizujúcemu faktoru opakovaného vypočúvania je tiež exponované<sup>3</sup>.

Pri charakteristike právnej ochrany a zabezpečenia práv detí počas trestného konania je potrebné vychádzať zo štyroch základných práv a slobôd, ktoré sú opornými piliermi právnej ochrany práv dieťaťa, a to *právo na život a rozvoj, právo na primárne zohľadnenie najlepšieho záujmu dieťaťa, právo dieťaťa byť vypočuté v konaniach, ktoré sa ho dotýkajú a právo na rovnaké zaobchádzanie.*

Štáty, ktoré zastávajú postavenie zmluvnej strany Dohovoru zabezpečujú dieťaťu, ktoré je schopné formulovať svoje vlastné názory *právo tieto názory slobodne vyjadrovať vo všetkých záležitostiach*, ktoré sa ho dotýkajú, pričom sa názorom dieťaťa musí venovať patričná pozornosť zodpovedajúca jeho veku a úrovni vyspelosti<sup>4</sup>.

Za tým účelom sa dieťaťu poskytuje *najmä možnosť, aby sa vypočulo v každom súdnom konaní*, ktoré sa ho dotýka. Vykoná sa tak buď priamo, alebo prostredníctvom zástupcu alebo príslušného orgánu, pričom spôsob vypočutia musí byť v súlade s procedurálnymi pravidlami vnútroštátneho zákonodarstva.

K záväzku napĺňať právnu ochranu práv detí zaručené Dohovorom, tak ako bolo nami už uvedené nie je možné pristupovať iba formalisticky.

Je potrebné, aby štáty vytvorili pre súdy a pre ďalšie orgány verejnej moci a

<sup>1</sup> Holomek, J. 2013. Viktimológia. Plzeň: Aleš Čeněk, 2013, s. 27.

<sup>2</sup> Hullová, M. 2016. Podstata objasňovania sexuálneho zneužívania. In: Policajná teória a prax, roč. 24, č. 1(2016), s. 5.

<sup>3</sup> Drugda, J. 2017. Postavenie obetí trestných činov v práve EÚ. In MARKOVÁ, V. (ed.). 2017. Aktuálne otázky trestného práva v teórii a praxi. Zborník príspevkov z 5. roč. interdisciplinárnej celoštátnej vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou. Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave, s. 218.

<sup>4</sup> Zákon č. 36/2005 Z. z. o rodine a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

správy vrátane polície podmienky na to, aby tieto orgány mohli vo svojej činnosti zabezpečiť jeho riadne uplatňovanie, teda i zabezpečiť náležitú kvalitu realizácie tohto práva a jeho výkon v súlade s jeho obsahom a zmyslom.

Všeobecný komentár k čl. 12 Dohovoru Výbor OSN, (ďalej už len «Komentár»), pre práva dieťaťa definoval materiálne, procesné záruky a štandardy riadneho uplatňovania základného práva dieťaťa byť vypočutý v konaniach, ktoré sa ho týkajú.

Tento Komentár upravuje podrobnosti k riadnemu výkonu resp. realizácii práva dieťaťa byť vypočutý, a to všeobecné odporúčania, resp. predpoklady riadneho uplatnenia práva, ako aj konkrétnejšie pravidlá vo vzťahu k rôznym typom konaní, vrátane trestného konania.

#### *Základné zásady realizácie čl. 12 Dohovoru:*

a) Vyjadrenie názorov je pre dieťa možnosťou, nie povinnosťou. Štát musí zabezpečiť, aby dieťa dostalo všetky potrebné informácie a poučenia, aby sa mohlo rozhodnúť v prospech svojho najlepšieho záujmu.

b) Dieťa má právo vyjadrovať svoje vlastné názory. Deťom, ktoré majú ťažkosti so sebvýjadrením (deti s postihnutím, deti národnostných menšín, migrantov) je potrebné vytvoriť také podmienky, na základe ktorých budú schopné svoj názor vyjadriť.

Dieťa je potrebné chrániť pred potenciálnymi negatívnymi dôsledkami akéhokoľvek neohľaduplného uplatňovania tohto práva, najmä v prípadoch veľmi malých detí, alebo v prípadoch, keď je dieťa obeťou trestného činu sexuálneho zneužitia, násilia alebo iných foriem zlého zaobchádzania.

Za týmto účelom musia byť prijaté všetky potrebné opatrenia na zaistenie uplatnenia práva na vypočutie tak, aby bola zabezpečená plná ochrana dieťaťa.

#### ***Špeciálna výsluchová miestnosť***

Špeciálne výsluchové miestnosti (ďalej už len «ŠVM») slúžia práve na realizáciu výsluchov obzvlášť zraniteľných obetí, či už ide o detské obeť, obeť – osoby staršie ako 75 rokov alebo ostatné obeť, ktorým je priznaný status «obzvlášť zraniteľné».

V kontexte národnej a medzinárodnej legislatívy ochrany a pomoci pre obeť trestných činov legislatívne východiská ŠVM vyplývajú z článku 15. Smernice Európskeho parlamentu a Rady 2011/36/EÚ z 5. apríla 2011 o prevencii obchodovania s ľuďmi a boji proti nemu a o ochrane obetí obchodovania.

Znenie článku 15. hovorí, že detská obeť obchodovania s ľuďmi má byť vypočutá v prípadoch odôvodnených, v priestoroch určených alebo vhodne prispôbených na daný účel. Smernica 2012 v čl. 23 taktiež hovorí o tom, že obeť s osobitnou potrebou ochrany, teda obzvlášť zraniteľné, majú byť vypočuté v priestoroch na to určených a prispôbených.

V súvislosti s tým je potrebné, aby obeť neprišli do kontaktu s páchatelom, aby nedošlo k vizuálnemu kontaktu, napríklad i pri súdnych pojednávaníach, resp.



pri čakani na súdne pojednávanie<sup>1</sup>.

V súčasnej dobe je na Slovensku s daným, dovoľme si uviesť, «problém». Z výsledkov nami realizovaných riadených rozhovorov s príslušníkmi Policajného zboru z aplikačnej praxe vyplýva skutočnosť, kedy dané ŠVM neexistujú ešte v potrebnom množstve.

Súčasný priestor a vybavenie mnohých okresných a obvodných oddelení Policajného zboru vôbec nie je prispôbených daným okolnostiam pre výsluch dieťaťa ako obeť, či svedka trestného činu. Je to reálna prax, kedy príslušníci Policajného zboru pracujú v improvizovaných priestoroch. Z poznania, ktoré sme bezprostredne vnímali v policajnej praxi vyplýva, že častokrát sú tieto priestory, ktoré slúžia na niektorých oddeleniach k výsluchu sú v dezolátnom stave.

Je potom opodstatnené tvrdiť, že i napriek akémukoľvek empatickému, správne pristupu príslušníkov Policajného zboru môže vzniknúť sekundárna viktimizácia a to z dôvodu nevhodných priestorov pri výsluchoch.

Myslíme si, že následne i pocit dôvery, resp. pocit bezpečnosti a pocit rešpektu detskej obeť voči samotným príslušníkom Policajného zboru v určitej miere klesá.

Aj kvôli týmto skutočnostiam si myslíme, že projekt s názvom «*Špeciálne výsluchové miestnosti pre detské obeť a ďalšie obzvlášť zraniteľné obeť trestných činov*»<sup>2</sup> je prínosný a napomôže pri realizácii budovania systému podpory práv pre obeť trestných činov a pri efektívnosti foriem a metód ochrany obeť trestných činov príslušníkmi Policajného zboru.

Cieľmi projektu ŠVM je zriadenie samotných ŠVM, teda realizácia stavebných úprav, zariadenie interiéru a technické vybavenie.

Súčasťou projektu ŠVM je aj vzdelávanie, odborná príprava policajtov, vytvorenie «cestovného poriadku» – metodiky odbornej prípravy a osobitného poučenia pre príslušníkov Policajného zboru pre výsluch v ŠVM.

ŠVM majú vzniknúť v celkovej počte 15. Veľmi pozitívne vnímame, že v súčasnej dobe existuje takáto ŠVM práve na Akadémii Policajného zboru v Bratislave, (ďalej už len «A PZ v Bratislave»), ktorá spĺňa požadované normy

---

<sup>1</sup> Poznámka autora: slovenské súdy sa postupne začínajú prispôbovať potrebným medzinárodným štandardom. Medzi prvými okresnými súdmi, ktoré zabezpečili oddelenie obeť a páchatelov trestného činu počas čakania na súdne pojednávanie bol okresný súd Michalovce v roku 2017.

<sup>2</sup> Poznámka autora: projekt je spolufinancovaný Európskou úniou z Fondu pre vnútornú bezpečnosť. Špecifický cieľ: Predchádzanie a boj proti trestnej činnosti. Národný cieľ: Trestná činnosť – Podpora obeť. Prijímateľ: Úrad kriminálnej polície P PZ. Obdobie realizácie projektu: 1. 2. 2018 – 31. 12. 2021. Zodpovedný orgán: MV SR. Partner: Akadémia Policajného zboru v Bratislave. Popis projektu: Projekt prispeje k zníženiu rizika sekundárnej viktimizácie obeť trestných činov v trestnom konaní prostredníctvom vytvorenia priestorov prispôbených na výsluch detí a ďalších obzvlášť zraniteľných obeť trestných činov a zabezpečením špecializovanej odbornej prípravy pre policajtov, ktorí vypočúvajú deti a ďalšie obzvlášť zraniteľné obeť trestných činov. Zároveň tým vznikne nástroj na boj proti obchodovaniu s ľuďmi a sexuálnemu zneužívaniu.

a je zrovnateľná s už dlhšie využívanými ŠVM v iných krajinách.

Tak ako bolo nami povedané vítame a pozitívne hodnotíme existenciu a realizáciu ŠVM, avšak negatívnym prvkom je, že vzniknú iba na vybraných oddeleniach Policajného zboru.

Je zrejmé, že na každom okresnom i obvodnom oddelení vzniknúť v súčasnej dobe nemôžu (je potrebné vytvoriť postupný systém budovania ŠVM, ktorý si vyžaduje čas a finančné prostriedky).

Máme však za to, že aspoň realizácia základných úprav na týchto oddeleniach, realizácia úprav miestností, kde sa vykonávajú výsluchy obzvlášť zraniteľných obetí by bola viac než vítaná a vhodná.

### ***Priestorové vybavenie špeciálnej výsluchovej miestnosti***

Radi by sme sa v skratke vyjadrili i k samotnému priestorovému a technickému zariadeniu ŠVM i s prihliadnutím na konfrontáciu vybavenia ŠVM v zahraničí.

ŠVM u nás pozostáva z dvoch miestností, ktoré sú od seba navzájom oddelené nepriehľadným zrkadlom. V prípade, ak neprebíha rekognícia je toto zrkadlo zakryté, resp. sú vytvorené podmienky, aby ho nebolo vidieť.

V jednej z miestností sa vykonáva výsluch a druhá slúži na technickú podporu samotného výsluchu (záznamové zariadenia, zapisovateľ).

Z miestnosti, kde sa vykonáva výsluch je zvukový a obrazový záznam prenášaný prostredníctvom troch kamier do technickej miestnosti s jednou kamerou.

Dve miestnosti, ktoré slúžia pre výsluch v ŠVM sú zriadené aj z dôvodu, že v technickej miestnosti môžu byť aj osoby oprávnené zúčastniť sa procesného úkonu bez toho, aby obeť traumatizovali, či vyrušovali pri realizácii tohto úkonu.

Priestory ŠVM sú vhodne upravené pre výsluch obzvlášť zraniteľných obetí. U detských obetí je priestor ŠVM vybavení hračkami, detským nábytkom – teda tak, aby pripomínalo dieťaťu domov, resp. jemu veľmi blízke prostredie. Pri materiálnom zabezpečení výsluchu najmä tých najmenších detí je taktiež prínosné využiť aj hračky.

Hračky vo všeobecnosti pomáhajú s formovaním psychologického kontaktu, avšak tu je potrebné dbať na vhodné hračky (farba, veľkosť), keďže sa ľahko môže stať, že hračky budú odvádzať pozornosť dieťaťa.

Máme za to, že ŠVM prinesú potrebnú a aplikačnou praxou vyhľadávanú podporu pri výsluchu obzvlášť zraniteľných obetí trestných činov.

Právna ochrana práv detí je vo svojej podstate kardinálny prvok každého demokratického štátu, tak ako bolo nami uvádzané už niekoľko krát. Máme za to, že každé dieťa na tomto svete má právo na právnu ochranu, podporu a zabezpečenie všetkých potrebných práv, ktoré výlučne patria k jeho životu.

Budujme systém právnej ochrany práv všetkých detí, pretože ony sú našou budúcnosťou.

## LITERATÚRA:

### **Odborné monografie:**

Čečot, V., Madliak, J., Tkáč, V. 2015. Obchodovanie s deťmi a nelegálne adopcie. Inštitút kriminologických štúdií: Banská Bystrica. Banská Bystrica, 2015, 256 s. ISBN 978-80-557-0875-1.

Čentéš, J. a kolektív. 2013. Trestný zákon – Veľký komentár. Bratislava: Polygrafické centrum, 2013, 880 s. ISBN 978-80-8155-020-1.

Fichnová, K. 2003. Násile v rodine a v škole. Monografia štúdií a príspevkov odborného seminára. Prešov: Michal Vaško – Vydavateľstvo Prešov, 2003, 132 s. ISBN 80-8050-611-6.

Freeman, M. 1983. The Concept of Children Rights in Geach H., Szwed, E.: Providing Civil Justice for Children. Edward Arnold, 1983, s. 32.

Holomek, J. 2013. Viktimológia. Plzeň: Aleš Čeněk, 2013, 164 s. ISBN 978-80-7380-446-6.

Pastuchová Neumannová, A. 2019. Dieťa ako obeť trestného činu domáceho násillia. In Mydlíková E. (ed.), Patyi, P., Neumannová Pastuchová, A. Vargová, D., Nicolussi, L. 2019. A zrodilo sa zlo. Trnava: VEDA, vydavateľstvo SAV, 2019, 157 s. ISBN 978-80-568-0194-9.

Strémy, T., Kurilovská, L., Vráblová, M. 2015. Restoratívna justícia. Praha: Leges, 2015, 352 s. ISBN 978-80-7502-075-8.

Usmernenia výboru ministrov rady európy o súdnictve zohľadňujúcom potreby detí. 2013. Prijaté Výborom ministrov Rady Európy dňa 17. novembra 2010 na 1098. zasadaní Výboru delegátov ministrov. Luxemburg: Council of Europe Publishing, 49 s. ISBN 978-92-871-7591-5.

### **Odborné príspevky zo zborníkov:**

Drugda, J. 2017. Postavenie obetí trestných činov v práve EÚ. In Marková, V. (ed.). 2017. Aktuálne otázky trestného práva v teórii a praxi. Zborník príspevkov z 5. roč. interdisciplinárnej celoštátnej vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou. Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave, 398 s. ISBN 978-80-8054-731-8.

Kurilovská, L. 2015. Miesto a úlohy centra pre medzinárodnoprávnu ochranu detí a mládeže v oblasti medzištátnych osvojení. In Čečot, V., Madliak, J., Tkáč, V. 2015. Obchodovanie s deťmi a nelegálne adopcie. Banská Bystrica: novoprint slovensko, s. r. o., 2015, 256 s. ISBN 978-80-557-0875-1.

Kurilovská, L. 2015. Obete trestných činov ako predmet záujmu restoratívnej justície. 2015. Psychológ medzi právnikmi. Pocta profesorovi Gustávovi Dianiškovi k 75. narodeninám. Trnava: Typi Universitatis Tyrnaviensis pre Právnickú fakultu Trnavskej univerzity. Bratislava: VEDA, 2015, s. 234-244. ISBN 978-808082-831-8.

Kurilovská, L., Šišulák, S. 2016. Problémy súvisiace s dokazovaním domáceho násillia orgánmi činnými v trestnom konaní. In Záhora, J. (ed.). 2016. Přípravné konanie-možnosti a perspektívy. Praha: Leges, 2016, s. 242-253. ISBN 978-80-7502-153-3.

Vaculíková, N. 2004. Nezávislé inštitúcie na ochranu práv detí. In práva dieťaťa a ich ochrana (XIII. ročník z cyklu konferencií «Dieťa v ohrození») Zborník z medzinárodnej konferencie konanej dňa 10. novembra 2004 v Bratislave pod záštitou predsedu Národnej rady Slovenskej republiky Pavla Hrušovského, 2004, s. 24-32.

### **Odborné príspevky v časopisoch:**

Čentěš, J. 2008. Uplatnenie nároku na náhradu škody v adhéznom konaní. In Justičná revue, 60, 2008, č. 12, s. 1689 – 1701.

Hullová, M. 2016. Podstata objasňovania sexuálneho zneužívania. In: Policajná teória a prax, roč. 24, č. 1(2016), s. 5-27. ISSN 1335-1370.

Kurilovská, L., Lenhartová, K. 2013. EÚ ako otvorená cesta restoratívnej justície. Právny obzor, 96, č. 3, 2013, s. 263-270. ISSN 0032-6984.

#### *Zákony:*

Ústavný zákon č. 460/1992 Zb. Ústava Slovenskej republiky.

Zákon č. 176/2015 Z. z. o komisárovi pre deti a komisárovi pre osoby so zdravotným postihnutím a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

Zákon č. 274/2017 Z. z. o obetiach trestných činov.

Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon.

Zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok.

Zákon č. 305/2005 Z. z. o sociálnoprávnej ochrane detí a o sociálnej kuratele a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

Zákon č. 36/2005 Z. z. o rodine a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

#### *On-line zdroje:*

Beti o svojich právach – slovensko 2009. 2020. [online]. [cit.2020.12.06.]. Dostupné na internete: <https://www.iuventa.sk/sk/Vyskum-mladeze/Vyskumy-katalog-dat/2009/Deti-o-svojich-pravach-Slovensko-2009.alej>.

Betský ombudsman – verejný ochranca práv. 2020. [online]. [cit. 2020.12.07.]. Dostupné na internete: <http://www.detskyombudsman.sk/dohovor-o-pravach-dietata>.

Bohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd. 2010. [online]. [cit.2020.12.12.]. Dostupné na internete: [https://www.echr.coe.int/documents/convention\\_slk.pdf](https://www.echr.coe.int/documents/convention_slk.pdf).

Dohovor o právach dieťaťa. 2020. [online]. [cit.2020.12.06.]. Dostupné na internete: <http://www.amnesty.sk/wp-content/uploads/2012/01/Dohovor-o-pr%C3%A1vach-die%C5%A5a%C5%A5a.pdf>.

Dohovor o právach dieťaťa. 2020. [online]. [cit. 2020.12.06.]. Dostupné na internete: [https://www.unicef.sk/files/dohovor\\_o\\_pravach\\_dietata.pdf](https://www.unicef.sk/files/dohovor_o_pravach_dietata.pdf).

Komisár pre deti. 2020. [online]. [cit.2020.12.06.]. Dostupné na internete: <https://komisarpredeti.sk/o-komisarovi>.

Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny slovenskej republiky. 2019. [online]. [cit. 2020. 12. 12.] dostupné na internete: <https://www.employment.gov.sk/sk/rodina-socialna-pomoc/socialnopravna-ochrana-deti-socialna-kuratela>.

Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny slovenskej republiky. 2019. [online]. [cit. 2020. 12. 08.] dostupné na internete: <https://www.employment.gov.sk/sk/rodina-socialna-pomoc/socialnopravna-ochrana-deti-socialna-kuratela>.

Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny. 2020. [online]. [cit.2020.12.06.]. dostupné na internete: <https://www.employment.gov.sk/sk/vybor-deti-mladez/>.

Smernica európskeho parlamentu a rady 2011/92/EÚ o boji proti sexuálnemu zneužívaniu a sexuálnemu vykorisťovaniu detí a proti detskej pornografii, ktorou sa nahrádza rámcové rozhodnutie Rady 2004/68/SVV. 2011. [online]. [cit.2020.12.12.]. Dostupné na internete: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/sk/TXT/?uri=CELEX:32011L0093>.

Správa o činnosti komisára pre deti za obdobie roka. 2019. [online]. [cit. 2020.12.06.]. dostupné na internete: <https://komisarpredeti.sk/wp-content/uploads/2020/04/sprava-2019-final-30-3-2020-cpt19-final.pdf>.

Všeobecná deklarácia ľudských práv. 2020. [online]. [cit. 2020. 12. 12.] Dostupné na internete: [http://www.snslp.sk/CCMS/files/Vseobecna\\_deklaracia\\_ludskych\\_prav.pdf](http://www.snslp.sk/CCMS/files/Vseobecna_deklaracia_ludskych_prav.pdf).

**Lt. col. doc. JUDr. Monika HULLOVÁ, PhD.**  
Criminal Police Department  
Academy of the Police Force in Bratislava  
Sklabinská 1, Bratislava, the Slovak Republic  
*monika.hullova@akademiazp.sk*

**AKCEPTÁCIA MEDZINÁRODNEJ A EURÓPSKEJ PRÁVNEJ  
ÚPRAVY A INŠTITUCIONÁLNEHO RÁMCA OCHRANY PRÁV  
DIEŤAŤA Z POHLADU SLOVENSKEJ REPUBLIKY**

**Acceptation of international and European legislation and institutional  
framework of protection of children's rights from the point of view  
of the Slovak Republic**

**Anotácia.** V materiáli sa autorka zaoberá analýzou najdôležitejších dokumentov medzinárodného a európskeho verejného práva a analýzou inštitucionálneho rámca ochrany práv detí a skúma jeho dopad na systém ochrany práv dieťaťa v Slovenskej republike.

**Kľúčové slová:** *dieťa, ľudské práva a slobody, práva detí, právna ochrana*

**Abstract.** In the material, the author deals with analysis of the most important documents of international and European public law, and analysis of institutional framework of protection of children's rights, and inspects the impact on the system of protection of children's rights in the Slovak Republic.

**Keywords:** *a child, human rights and freedoms, children's rights, legal protection*

### **Úvod**

Deti ako najzraniteľnejšia veková kategória osôb si vzhľadom na svoj vek, mentálne a fyzické schopnosti zaslужujú záujem spoločnosti. Avšak nie sú len objektmi ochrany, ale aj nositeľmi všetkých základných ľudských práv. V tejto súvislosti je potrebné uviesť, že *dieťaťom* obvykle chápeme každú ľudskú bytosť, ktorá je mladšia ako 18 rokov, pokiaľ podľa právneho poriadku nedosiahla plnoletosť už skôr (napr. aj uzavretím manželstva)<sup>1</sup>.

*Ochrana práv dieťaťa* predstavuje systém krokov právneho, sociálneho,

---

<sup>1</sup> V niektorých právnych predpisoch môže byť dieťa vymedzené nielen podľa veku, ale aj biologicky a ekonomicky. Napr. v práve Európskej únie, ktoré upravuje voľný pohyb osôb sú deti «priami potomkovia, mladší ako 21 rokov, alebo nezaopatrené osoby». V zamestnaneckom práve rozlišujeme «mladých ľudí» (osoby mladšie ako 18 rokov, «mladistvých» (od 15 do 18 rokov) a «deti» (do 15 rokov).

ekonomického, kultúrneho rázu, ktorý zastrešuje široké spektrum orgánov, organizácií a inštitúcií, národného a medzinárodného charakteru.

*História právnej ochrany detí* siaha až do obdobia staroveku (podľa Chamurapiho zákonníka z roku 1792 – 1750 p. n. l. bolo dieťa vnímané za bezprávneho tvora, s ktorým si rodičia mohli robiť čo chceli). Viditeľné zmeny v postavení dieťaťa v spoločnosti súvisia až s nástupom kresťanstva (dôkazom toho je aj fakt, že rímsky zákon z roku 374 kvalifikuje zabitie dieťaťa za trestný čin vraždy). Výrazným míľnikom v tejto oblasti je aj obdobie panovania cisárovnej Márie Terézie (1740 – 1780), kedy sa dieťa, v duchu princípov osvietenstva, dostáva do popredia záujmu spoločnosti. Na druhej strane, medzivojnové obdobie (1914 – 1945), ktoré sprevádzala priemyselná revolúcia, neprinieslo žiaden veľký posun v ochrane práv dieťaťa, nakoľko bolo poznačené koristením z detskej práce. Analogicky, aj po rozpade Rakúsko-Uhorska, sa na území Slovenska uplatňoval tzv. právny dualizmus rakúskeho a uhorského obyčajového práva, ktorý nevnášal do situácie na úseku ochrany detí veľa pozitívneho<sup>1</sup>.

*Práva detí* predstavujú medziodvetvovú oblasť práva, ktoré upravuje nasledovné okruhy spoločenských vzťahov: občianske práva a slobody, rovnosť, otázky osobnej totožnosti, rodinný život, náhradná starostlivosť a osvojenie, ochrana detí pred násilím a vykorisťovaním, hospodárske sociálne a kultúrne práva, migrácia a azyl, ochrana spotrebiteľa a údajov, práva detí v rámci trestného a alternatívneho konania<sup>2</sup>. Z uvedeného je zrejmé, že problematika práv dieťaťa je skutočne rozsiahla a aj z logických či kapacitných dôvodov sa v tomto materiáli nemôžeme zaoberať všetkými súvislosťami, ale viac sa naša pozornosť zameria na všeobecný legislatívny a inštitucionálny rámec univerzálnej ochrany práv dieťaťa.

### **Medzinárodné právne a inštitucionálne základy ochrany práv dieťaťa a ich implementácia do slovenského právneho poriadku**

Napriek tomu, že žijeme v 21. storočí, kde si plným priehrštím užívame výtvarky vedy a techniky, sociálno-ekonomické zázemie, demokraciu a relatívne právne istoty, ešte stále existujú krajiny, kde nie je ochrane práv dieťaťa venovaná náležitá pozornosť. Aj tieto skutočnosti nás jednoznačne uisťujú v tom, že tu existuje reálna potreba takých globálne uznávaných právnych, ekonomických a sociálnych nástrojov, ktoré by v konečnom dôsledku mali priamy vplyv na národnú úroveň ochrany práv dieťaťa.

Z doteraz uvedeného vyplýva, že ochrana práv dieťaťa predstavuje záväzok nadnárodného (celosvetového) významu, ktorý vedie k tomu, že sa touto problematikou zaoberajú relevantné subjekty európskeho a medzinárodného práva.

<sup>1</sup> OLÁH, Michal – ROHÁČ, Ján: 2008. Sociálnoprávna ochrana detí a sociálna kuratela. Učebnica pre štúdium a prax. Bratislava: Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety, s. 15.

<sup>2</sup> FRA. Príručka o Európskom práve týkajúcom sa práv dieťaťa. [online]. [2021-01-05]. Dostupné na internete: [https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra\\_uploads/fra-ecthr-2015-handbook-european-law-rights-of-the-child\\_sk.pdf](https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-ecthr-2015-handbook-european-law-rights-of-the-child_sk.pdf).

Aj tieto skutočnosti nás nepriamo viedli k tomu, že sme sa bližšie zamerali na analýzu systému medzinárodnej právnej úpravy ochrany práv dieťaťa a dospeli sme k záveru, že tento systém je dominantne tvorený deklaráciami a dohovormi, ktorých pôvod sa spája s takými medzinárodnými organizáciami, ako sú Liga národov (predchodca Organizácie spojených národov – ďalej len «OSN»), OSN a Medzinárodná organizácia práce.

Pod záštitou OSN pracuje *Rada OSN pre ľudské práva*, ktorá vznikla v roku 2006. De facto nahradila Komisiu pre ľudské práva, ktorá sa etablovala v roku 1946 a tvorilo ju 53 členských štátov. Slovenská republika síce nebola členom komisie, ale v rokoch 2008 a 2017 sa stala členom rady (naposledy mala členstvo viazané na roky 2018 až 2020). V rámci rady funguje systém tzv. osobitných procedúr, t. j. tematických a geografických expertných mandátov. Napr. v roku 2020 to bolo 44 tematických a 11 geografických expertných mandátov<sup>1</sup>. Novinkou je zavedenie univerzálneho periodického hodnotenia všetkých členských aj nečlenských krajín.

Výbory OSN robia pravidelné kontroly dodržiavania ľudských práv v jednotlivých krajinách, napr. na Slovensku bolo naposledy vykonané cieleň pozorovanie v roku 2019 Výborom OSN pre hospodárske, sociálne a kultúrne práva (CESCR) a Výborom OSN pre nedobrovoľné zmiznutia (CED). Z výsledkov týchto pozorovaní vyplýva, že úroveň rešpektovania ľudských práv na Slovensku je na dobrej úrovni. Problémy boli zaregistrované v súvislosti s reprodukčným právom a diskrimináciou národnostnej menšiny Rómov, ako aj otázky v súvislosti s činnosťou Slovenského národného strediska pre ľudské práva a nedostatočným uplatňovaním zásady non-refoulement v národnej jurisdikcii. Čo sa týka problematiky ochrany práv dieťaťa, Výbor OSN pre práva dieťaťa (CRC) vykonal naposledy pozorovanie situácie na Slovensku v roku 2016, pričom z jeho výsledkov vyplýva, že je potrebné zavrieť implementáciu Národného akčného plánu pre deti, vytvoriť efektívny systém zberu dát o situácii na Slovensku vo vzťahu k deťom a opatreniam prijatým za účelom ochrany práv dieťaťa a v neposlednom rade posilniť pozíciu Komisarára pre deti a Detského ombudsmana, ako aj mimovládnych organizácií pracujúcich na tomto úseku<sup>2</sup>.

V tejto oblasti však pôsobia aj mnohé ďalšie organizačné súčasti OSN, napr. Výbor OSN na odstránenie rasovej diskriminácie (CERD), Výbor OSN pre ľudské práva (CCPR), Výbor OSN pre odstránenie diskriminácie násilia na ženách (CEDAW), Výbor OSN proti mučeniu (CAT). Okrem toho tu v tejto súvislosti možno spomenúť Úrad vysokého komisára OSN pre ľudské práva (1993) a Tretí výbor Valného zhromaždenia OSN, ktorý sa zaoberá ľudskými právami,

---

<sup>1</sup> UN. Special Procedures of the Human Rights Council. [online]. [2021-01-05]. Dostupné na internete: <https://www.ohchr.org/EN/HRBodies/SP/Pages/Welcompage.aspx>.

<sup>2</sup> UN. Human Rights by Country. [online]. [2021-01-05]. Dostupné na internete: <https://www.ohchr.org/EN/Countries/ENACARegion/Pages/SKIndex.aspx>.



humanitárnymi a sociálnymi záležitosťami<sup>1</sup>.

K tým najdôležitejším dokumentom medzinárodného významu na tomto úseku je možné zaradiť Ženevskú deklaráciu práv dieťaťa (1924), Chartu OSN (1945), Všeobecnú deklaráciu ľudských práv (1948), Deklaráciu práv dieťaťa (1959), Medzinárodný pakt o hospodárskych, sociálnych a kultúrnych právach a Medzinárodný pakt o občianskych, sociálnych a kultúrnych právach (1966), Dohovor OSN o právach dieťaťa (1989) a jeho opčné protokoly: Opčný protokol o účasti detí v ozbrojených konfliktoch (2000), Opčný protokol o predaji detí, detskej prostitúcii a pornografii (2000), Opčný protokol o procedúre oznámení (2011), Dohovor OSN proti nadnárodnému organizovanému zločinu a jeho doplnujúci Protokol o prevencii, potláčaní a trestaní obchodovania s ľuďmi, osobitne so ženami a deťmi (2000) a Deklaráciu o deťoch (2007).

*Ženevská deklarácia práv dieťaťa* (Declaration of Geneva) reglementuje päť základných práv dieťaťa bez ohľadu na rasu a národnosť, kde možno zaradiť: právo detí na materiálny, morálny a duševný rozvoj, právo dieťaťa na uspokojenie základných životných potrieb (výživu, zdravotnú starostlivosť, pomoc v núdzi, opateru, beztrestnosť), prioritné právo na ochranu v krízovej situácii, právo zarábať si na živobytie, právo na ochranu pred všetkými formami vykorisťovania, právo dieťaťa na vlastný rozvoj, tak aby bolo prospešné pre spoločnosť<sup>2</sup>.

*Chartu OSN* podpísalo v roku 1945 až 50 krajín, vrátane vtedajšieho Československa, pričom ide pokrokový dokument vyjadrujúci vieru v základné ľudské práva, dôstojnosť a hodnotu ľudskej osobnosti. V nadväznosti na to, vznikla pod záštitou OSN polovládna organizácia UNICEF – Detský fond spojených národov, ktorého cieľom už od prvopočiatkov bolo ochraňovať práva detí v spolupráci s vládami, organizáciami a inštitúciami (11. 12. 1946).

Práve táto organizácia má zásluhu na tom, že *Deklarácia práv dieťaťa* bola náležitým spôsobom uvedená do praxe (1959). Deklarácia zakotvila 10 morálnych princípov ochrany dieťaťa vo forme postulácie jeho základných práv, a to: právo na rovnosť bez rozdielu rasy, náboženstva, pôvodu a postavenia, právo na zdravý duševný a telesný vývoj, právo na meno a štátnu príslušnosť, právo na výživu, bývanie, zdravotnícke služby, právo na špeciálnu opateru v prípade telesného, duševného, alebo sociálneho postihnutia, právo na lásku, porozumenie a starostlivosť, právo na bezplatné vzdelávanie, hru a zotavenie, právo na prednostnú ochranu a pomoc, právo na ochranu pred zanedbávaním, krutosťou a využívaním, právo na ochranu pred diskrimináciou a na výchovu v duchu znášanlivosti, mieru a bohatstva<sup>3</sup>.

---

<sup>1</sup> UN. Social, Humanitarian and Cultural Issues (Third Committee). [online]. [2021-01-05]. Dostupné na internete: <https://www.un.org/en/ga/third/75/documentation.shtml>.

<sup>2</sup> League of Nations. Declaration of Geneva. [online]. [2021-01-05]. Dostupné na internete: [https://cpd.org.rs/wp-content/uploads/2017/11/01\\_-\\_Declaration\\_of\\_Geneva\\_1924.pdf](https://cpd.org.rs/wp-content/uploads/2017/11/01_-_Declaration_of_Geneva_1924.pdf).

<sup>3</sup> Deklarácia práv dieťaťa. [online]. [2021-01-05]. Dostupné na internete: <https://online.zilinskazupa.sk/getattachment/Info-modul/Sluzby/Informovanie-o-ochrane-prav-dietata,-jeho-zivota-a/Deklaracia-prav-dietata.pdf.aspx>.

Aj podľa *Všeobecnej deklarácie ľudských práv* sa všetci ľudia rodia slobodní a rovní v dôstojnosti aj právach bez akéhokoľvek rozdielu rasy, farby pleti, pohlavia, jazyka, náboženstva, politického alebo iného zmýšľania, národnostného alebo sociálneho pôvodu, majetku, rodu alebo iného postavenia. Deklarácia má 30 článkov, v ktorých sú obsiahnuté politické, občianske, ekonomické, kultúrne, sociálne práva pre všetkých ľudí vrátane detí. Tieto práva sú nescudziteľné, neodňateľné, nepremlčateľné a nezrušiteľné. Podľa tohto dokumentu má detstvo ako úsek života dieťaťa nárok na osobitnú starostlivosť a pomoc zo strany spoločnosti. Rovnaká ochrana prináleží aj rodine, ako základnej jednotke spoločnosti a zároveň tomu najprirodzenejšiemu prostrediu pre deti<sup>1</sup>.

Práva, ktoré sú formulované v *Medzinárodnom pakte o hospodárskych, sociálnych a kultúrnych právach* (31 článkov) a *Medzinárodnom pakte o občianskych, sociálnych a kultúrnych právach* (53 článkov), sa musia uskutočňovať bez akéhokoľvek rozlišovania podľa rasy, farby, pohlavia, jazyka, náboženstva, politického alebo iného zmýšľania národnostného a sociálneho pôvodu, majetku, rodu alebo iného postavenia. Patria tu právo na život, zákaz otroctva a nevoľníctva, právo na slobodu a osobnú bezpečnosť, právo na zákonný proces, právo slobody pohybu a pobytu, právo na ochranu právnej osobnosti, právo na ochranu súkromného života, rodiny, domova, korešpondencie, cti a povesti, právo na slobodu myslenia, svedomia a náboženstva, sloboda prejavu, právo voliť a byť volený, právo menších užívať svoj vlastný jazyk a kultúru, zákaz diskriminácie z akýchkoľvek dôvodov a pod. Rovnaké práva s menšími obmedzeniami prináležia aj deťom (napr. volebné právo je limitované vekom)<sup>2</sup>.

*Dohovor o právach dieťaťa* vymedzuje práva detí v 54 článkoch, pričom k tým najdôležitejším patrí právo na prežitie, právo na rozvoj, právo na ochranu pred škodlivými vplyvmi, týraním a zneužívaním, právo na účasť na rodinnom, kultúrnom a sociálnom živote. Dohovor patrí k najrešpektovanejším právnym dokumentom na svete, nakoľko ho uznalo 193 krajín vrátane vtedajšieho Československa. Vychádza zo 4 základných postulátov, a to nediskriminácia, najlepší záujem dieťaťa, právo na život, prežitie a rozvoj a právo na rešpektovanie názorov<sup>3</sup>. Slovenská republika (ďalej len «SR») ako zvrchovaný a právny štát pristúpila v dôsledku sukcesie k dohovoru v roku 1993. Výhodiskovú správu SR k dohovoru prerokoval Výbor OSN pre práva dieťaťa v roku 2000, druhú periodickú správu za obdobie rokov 2001 – 2005 výbor prerokoval v roku 2007

---

<sup>1</sup> Všeobecná deklarácia ľudských práv. [online]. [2021-01-05]. Dostupné na internete: <https://www.gender.gov.sk/wp-content/uploads/2012/06/UDHRvSVK.pdf>.

<sup>2</sup> Medzinárodný pakt o hospodárskych, sociálnych a kultúrnych právach. [online]. [2021-01-05]. Dostupné na internete: <https://www.amnesty.sk/wp-content/uploads/2012/01/Medzin%C3%A1rodn%C3%BD-pakt-o-hospod%C3%A1rskych-soci%C3%A1lnych-a-kult%C3%BArnych-pr%C3%A1vach.pdf>.

<sup>3</sup> Dohovor o právach dieťaťa. [online]. [2021-01-05]. Dostupné na internete: <https://www.employment.gov.sk/files/slovensky/ministerstvo/narodne-koordinacne-stredisko/dohovor-pravach-dietata.pdf>.

a tretiu, štvrtú a piatu periodickú správu za obdobie rokov 2007 – 2012 v roku 2016. Zo záverečných odporúčaní výboru k tejto správe vyplýva, že OSN odporúča SR, aby uskutočňovala programy zvyšujúce povedomie o zákaze diskriminácie a súvisiacich sankciách, venujúc zvláštnu pozornosť rómskym deťom, deťom s postihnutím a LGBTI deťom alebo deťom z LGBTI rodín. V súvislosti s predloženou šiestou periodickou správou SR o implementácii Dohovoru o právach dieťaťa z roku 2020 (na obdobie rokov 2013 – 2018), Konferencia Biskupov Slovenska navrhovala vynechať state o LGBTII komunitách, nakoľko podľa ich názoru nie sú relevantné pre riešenie problematiky diskriminácie detí. Správa bola schválená Uznesením vlády SR č. 473/2017.

*Protokol o prevencii, potláčaní a trestaní obchodovania s ľuďmi, osobitne so ženami a deťmi Dohovoru OSN proti nadnárodnému organizovanému zločinu* upravuje nástroje boja proti praniu špinavých peňazí, kriminalizáciu korupcie a nástroje boja proti korupcii, konfiškáciu príjmov pochádzajúcich z trestnej činnosti, právnu, policajnú a justičnú pomoc vrátane extradície, spoločného vyšetrovania, ochrany svedka, ochrany obetí, prevencie nadnárodnej organizovanej trestnej činnosti a pod. Cieľom je nájsť také nástroje prevencie a boja proti obchodovaniu s ľuďmi, osobitne so ženami a deťmi, ktoré budú v čo najväčšej možnej miere zohľadňovať ich osobitné postavenie a medzinárodne rešpektované ľudské práva<sup>1</sup>.

Na mimoriadnom zasadnutí Valného zhromaždenia OSN (13. 12. 2007) bola viac ako 140 krajinami prijatá *Deklarácia o deťoch*, ktorá hodnotí úroveň napĺňania relevantných dokumentov na úseku ochrany práv dieťaťa od roku 2002, a to Dohovoru o právach dieťaťa aj s opčnými protokolmi a Deklaráciu a akčný plán *Svet vhodný pre deti* prijatý na 27. zasadnutí Valného zhromaždenia OSN («A World Fit for Children»)<sup>2</sup>.

Na základe nami vykonanej obsahovej analýzy všetkých dostupných (relevantných) dokumentov medzinárodného práva verejného, ktoré reglementujú problematiku ochrany práv dieťaťa, sme dospeli k záveru, že exkurzu dokumentov v období rokov 1904 – 2020 bola SR (predtým Česko-slovenská republika, Česko-slovenská socialistická republika a Česko-slovenská federatívna republika) spomedzi 16 dohovorov, signatárom všetkých dohovorov (vrátane Medzinárodného paktu o ekonomických, sociálnych a kultúrnych právach z 19. 12. 1966). Možno teda konštatovať, že SR pristupovala k riešeniu tohto problému skutočne zodpovedne, s čím korešponduje aj fakt, že *obsah týchto dohovorov bol v konečnom dôsledku (len s menšími výhradami) implementovaný do vnútroštátneho právneho systému*.

<sup>1</sup> Dohovor proti nadnárodnému organizovanému zločinu. [online]. [2021-01-05]. Dostupné na internete: <https://undocs.org/en/A/RES/55/25>.

<sup>2</sup> Unicef. A world fit for Children. [online]. [2021-01-05]. Dostupné na internete: [https://www.unicef.org/publications/index\\_45482.html](https://www.unicef.org/publications/index_45482.html).

## **Európske právne a inštitucionálne základy ochrany práv dieťaťa a ich implementácia do slovenského právneho poriadku**

Vzhľadom na to, že SR je od roku 2004 členom Európskej únie (ďalej len «EÚ»), možno aj vybrané dokumenty a aktivity medzivládnych orgánov EÚ (Rady EÚ a Európskej rady) a niektorých európskych inštitúcií (Európskej komisie a Európskeho parlamentu) považovať za významné vo vzťahu k ochrane práv dieťaťa. Európske právo v oblasti práv detí je v podstatnej miere založené na Dohovore OSN o právach dieťaťa. Uvedenú skutočnosť možno podporiť tým, že všetky členské štáty EÚ a Rady Európy sú zároveň signatármi tohto dohovoru. Aj z tohto dôvodu sa všetky legislatívne nástroje týkajúce sa ochrany detí odvolávajú na tento dohovor.

Práva detí sú súčasťou ľudských práv, ktoré sú EÚ a jej členské štáty povinné rešpektovať. Rada Európy je vedúcou organizáciou na ochranu ľudských práv v Európe. Tvorí ju 47 členských štátov, z toho 28 je členom EÚ. Všetky členské štáty Rady sa svojim podpisom potvrdili súhlas s jedným z kľúčových dokumentov, ktorý upravuje problematiku ochrany ľudských práv, demokracie a právneho štátu. Týmto dokumentom je *Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd* (1950) a jeho dodatkový protokol. Dohovor garantuje základné ľudské práva a slobody každému, bez ohľadu na vek, pohlavie, rasu, farbu pleti, jazyk, pôvod, náboženské vyznanie, politické zmýšľanie, národnostný alebo sociálny pôvod, príslušnosť k národnostnej menšine, majetok, rod a iné postavenie. Zároveň zriaďuje Európsky súd pre ľudské práva, ktorý zabezpečuje plnenie záväzkov ustanovených týmto dohovorom<sup>1</sup>.

Podľa *Európskej sociálnej charty* z roku 1961, ktorá dopĺňa Európsky dohovor o ľudských právach po stránke ekonomickej a sociálnej, majú deti a mladiství právo na osobitnú ochranu pred fyzickými a morálnymi nebezpečenstvami, ktorým sú vystavení (čl. 7). Minimálny vek na prijatie do zamestnania je stanovený na 15 rokov, s výnimkou ľahších prác, ktoré neohrozujú zdravie dieťaťa. U osôb do 16 rokov je potrebné v rámci vnútroštátnych predpisov obmedziť pracovný čas do takej miery, aby boli zabezpečené potreby ich vývoja a odbornej prípravy. Zamestnané osoby do 18 rokov sa musia podrobovať pravidelným lekárskeym prehliadkam, nesmú vykonávať prácu v noci a majú za rok nárok na 3 týždne dovolenky. Charta zaručuje práva aj rodine ako základnej jednotke spoločnosti, ktorá má právo na primeranú sociálnu, právnu a hospodársku ochranu zabezpečujúcu jej rozvoj a analogicky majú takú ochranu požívať aj matky a deti (nezávisle od rodinného stavu a rodinných vzťahov)<sup>2</sup>.

Napriek tomu, že deti majú zaručené celé spektrum ľudských práv, je

<sup>1</sup> Oznámenie MZV SR č. 209/1992 Zb. [online]. [2021-01-05]. Dostupné na internete: <https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/1992/209>.

<sup>2</sup> Európska sociálna charta. [online]. [2021-01-05]. Dostupné na internete: <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/035>.

dôležité, aby sa práva detí vnímali ako samostatná problematika, ktorá si vyžaduje špecifický prístup vo forme komplexných a adresných opatrení. Práve táto skutočnosť bola zdôraznená v *Oznámení Komisie «K stratégii EÚ v oblasti práv dieťaťa»*. Uvedený dokument určoval smerovanie EÚ v rokoch 2005 – 2009 a inicioval vytvorenie Európskeho fóra pre práva dieťaťa a post Koordinátora komisie pre práva dieťaťa<sup>1</sup>.

Úlohou Európskeho fóra pre práva dieťaťa je monitorovať opatrenia EÚ a koordinovať aktivity takých subjektov, ako sú členské štáty EÚ, agentúry OSN, Rady Európy, občianskej spoločnosti, ale aj samotných detí. Súčasťou tohto fóra je aj existencia riadiacej skupiny. V termíne od 29. 9. do 1. 10. 2020 sa konalo v poradí už 13. fórum, ktoré prebiehalo online formou a bolo venované téme: *Adresované deťom: «K stratégii EÚ v oblasti práv dieťaťa»*<sup>2</sup>.

Úlohou Koordinátora Komisie pre práva detí (kontaktnej osoby v rámci Európskej komisie) je zviditeľňovať problematiku práv detí a zaistiť koordináciu stratégií a s nimi spojených služieb<sup>3</sup>. Táto pozícia bola vytvorená v roku 2007. Okrem iného tu však existuje aj neformálna expertná skupina (*«Informal expert group on the rights of the child»*, ktorá vznikla v roku 2013 a tvoria ju národné authority v oblasti ochrany detských práv) a medziútvarová skupina pre práva dieťaťa (*«Inter-service group on the rights of the child»*, ktorá združuje reprezentantov Európskej komisie a European External Action Service – EEAS)<sup>4</sup>, ako aj funkcia *«Koordinátorky Európskeho parlamentu pre práva detí»*, ktorá bola vytvorená v roku 1987. Koordinátorka zabezpečuje presadzovanie a ochranu práv detí vo všetkých politikách a právnych predpisoch EÚ. Rieši problémy únosov detí rodičmi, styku s dieťaťom a iné cezhraničné rodinné spory<sup>5</sup>.

V *Zmluve o EÚ a Zmluve o fungovaní EÚ (Konsolidované znenie)* z roku 2012 sa v čl. 3 uvádza, že únia bojuje proti sociálnemu vylúčeniu a diskriminácii, podporuje sociálnu spravodlivosť a ochranu, rovnosť medzi ženami a mužmi, solidaritu medzi generáciami a ochranu práv dieťaťa<sup>6</sup>.

V *Charte základných práv EÚ* je zakotvená ochrana ľudskej dôstojnosti, slobody, rovnosti, solidarity, občianstva a spravodlivosti. Práva dieťaťa sú

---

<sup>1</sup> Oznámenie Komisie «K stratégii EÚ v oblasti práv dieťaťa». [online]. [2021-01-05]. Dostupné na internete: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2006:0367:FIN:SK:PDF>.

<sup>2</sup> EK. Fórum o právach dieťaťa. [online]. [2021-01-05]. Dostupné na internete: <https://www.euchildforum2020.eu/home>.

<sup>3</sup> Euractiv. Komisia bojuje za práva detí. [online]. [2021-01-05]. Dostupné na internete: <https://euractiv.sk/section/zahranicie-a-bezpecnost/news/komisia-bojuje-za-prava-deti>.

<sup>4</sup> EC. European forum on the rights of the child. [online]. [2021-01-05]. Dostupné na internete: [https://ec.europa.eu/info/policies/justice-and-fundamental-rights/rights-child/who-we-work-rights-child\\_en](https://ec.europa.eu/info/policies/justice-and-fundamental-rights/rights-child/who-we-work-rights-child_en).

<sup>5</sup> EP. Koordinátorka EP pre práva dieťaťa. [online]. [2021-01-05]. Dostupné na internete: <https://www.europarl.europa.eu/at-your-service/sk/be-heard/coordinator-on-children-rights>.

<sup>6</sup> Zmluva o EÚ (Konsolidované znenie). [online]. [2021-01-05]. Dostupné na internete: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/?uri=celex%3A12012M%2FTXT>.

obsiahnuté v čl. 24, kde sa uvádza, že dieťa má právo na takú ochranu a starostlivosť, ktorá je potrebná pre jeho blaho. Ďalej má právo na slobodné vyjadrenie svojich názorov, najmä vo vzťahu k otázkam, ktoré sa ho priamo týkajú, a ktoré sú primerané jeho veku a úrovni vyspelosti. Prvoradým je tzv. najlepší záujem dieťaťa, a to nielen pri rozhodovaní orgánov verejnej moci, ale aj súkromných inštitúcií. Okrem toho má právo na rovnocenné vzťahy s oboma rodičmi, ak to nie je v rozpore s jeho záujmom. Ochrany práv dieťaťa týkajú aj všetky ostatné články charty, napr. čl. 14 (právo na vzdelanie), a čl. 15. (právo na slobodný výber povolania a zamestnania), čl. 32 (zákaz detskej práce a ochrana mladistvých pri práci)<sup>1</sup>. Charta bola prvýkrát vyhlásená v roku 2000 ako nezáväzný dokument. Jej právnu záväznosť porovnateľnú so zmluvami priniesla až Lisabonská zmluva, ktorou sa mení a dopĺňa Zmluva o EÚ a Zmluva o založení Európskeho spoločenstva z 13. 12. 2007<sup>2</sup>. Práve táto skutočnosť viedla k tomu, že ochrana práv dieťaťa zakotvená v charte sa stala prameňom primárneho práva, teda práva priamo záväzného pre všetky inštitúcie a členské štáty EÚ. De facto až Lisabonskou zmluvou bolo fakticky prekonané vtedajšie striktné začlenenie agendy ochrany práv dieťaťa do tzv. tretieho piliera, ktorého podstata spočíva v policajnej a súdnej spolupráce v trestných veciach.

V EÚ je ochrana ľudských práv vrátane práv dieťaťa zabezpečená dvojúrovňovým systémom. Prvú úroveň tvorí vnútroštátny systém založený na ústavách členských štátov a medzinárodných právnych záväzkoch vyplývajúcich napr. z Dohovoru OSN o právach dieťaťa, alebo Európskeho dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd a druhú úroveň predstavuje Charta, ktorá sa uplatňuje vo vzťahu k inštitúciám a členským štátom EÚ.

V tejto súvislosti je potrebné dodať, že ochranou práv v priestore slobody, bezpečnosti a spravodlivosti bol poverený *Súdny dvor EÚ* (SDEU, do roku 2009 známy ako Súdny dvor Európskych spoločenstiev) a aj v tomto vidíme nesporný prínos Lisabonskej zmluvy. Súdny dvor môže rozhodovať v rámci rozličných druhov konaní, hoci doteraz konal prevažne na základe návrhov prejudiciálneho konania, t. j. vtedy, keď vnútroštátny súd alebo tribunál požiadal o výklad primárneho alebo sekundárneho práva únie, ktoré má priamy dopad na vnútroštátne súdne konanie. Väčšina týchto rozhodnutí sa týkala voľného pohybu a občianstva EÚ. Osobitnou kapitolou v tejto oblasti je *Európsky súd pre ľudské práva* (EDLP). Do jeho jurisdikcie patria veci týkajúce sa výkladu a uplatňovania Európskeho dohovoru o ľudských právach, jeho protokolov, vrátane práv detí (aj v tom vidíme hlavný rozdiel so Súdnym dvorom). Napriek tomu, že častejšie rieši ochranu práv detí z perspektívy rodičov (napr. pri práve na rešpektovanie súkromného a rodinného života), zaoberá sa aj žalobami podanými deťmi alebo v mene detí. Dôležitú funkciu tu plní aj *Európsky výbor pre sociálne práva*, ktorý

<sup>1</sup> Charta základných ľudských práv EÚ. [online]. [2021-01-05]. Dostupné na internete: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=OJ:C:2000:364:FULL&from=SK>.

<sup>2</sup> Lisabonská zmluva. [online]. [2021-01-05]. Dostupné na internete: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/?uri=celex%3A12007L%2FTXT>.

pozostáva z 15 nezávislých expertov. Ich úlohou je rozhodovať o súlade vnútroštátneho práva a praxou s Európskou sociálnou chartou, buď prostredníctvom postupu kolektívneho podávania sťažností alebo vnútroštátneho predkladania správ. Väčšina sťažností, ktoré tento výbor riešil sa týkala hospodárskeho vykorisťovania detí, fyzickej integrity detí, zdravotného stavu detí migrantov a prístupu ku vzdelaniu detí so zdravotným postihnutím<sup>1</sup>.

Kontrolu dodržiavania základných práv vykonáva aj Komisia, ktorá spolupracuje s parlamentom a Radou, aby zabezpečila súlad legislatívneho procesu s chartou. Zároveň spolupracuje s členskými štátmi, aby zistila výsledok implementácie do vnútroštátneho práva a jeho súlad s chartou. Práve tieto skutočnosti upravuje ďalší dôležitý dokument Európskej komisie z roku 2011 – *Oznámenie komisie Európskemu parlamentu, Rade, Európskemu hospodárskemu a sociálnemu výboru a výboru regiónov «Program EÚ v oblasti práv dieťaťa» (An EU Agenda for the Rights of the Child)*<sup>2</sup>.

Agentúra EÚ pre základné ľudské práva (FRA) v spolupráci s Európskym súdom pre ľudské práva a Radou vypracovali *Príručku o európskom práve týkajúcom sa práv dieťaťa* (2015)<sup>3</sup>. FRA pomáha európskym inštitúciám a členským štátom ochraňovať práva dieťaťa. Každoročne predkladá Rade výročnú správu o stave ochrany základných ľudských práv v EÚ<sup>4</sup>. Aktuálne pracuje na dvoch projektoch v tejto oblasti. Prvý z nich sa venuje problému «Deti a spravodlivosť» («Child and Justice»). Okrem výskumu zameraného na práva detí v konaniach civilného, trestného a administratívneho charakteru, vypracovala aj pomôcku pre zainteresované subjekty justičného systému (Guidelines on Child Friendly Justice). Druhý projekt sa venuje problematike Pomoci a ochrany detských obetí obchodovania (Guardianship for Child Victims of Trafficking)<sup>5</sup>.

Okrem agentúry sa ochranou ľudských práv na pôde EÚ zaoberá aj *Pracovná skupina pre základné práva, občianske práva a voľný pohyb osôb Rady EÚ (FREMP)*<sup>6</sup> a *Pracovná skupina pre ľudské práva (COHOM)*.

EÚ si aj v programe *Práva, rovnosť a občianstvo na obdobie rokov 2014 –*

<sup>1</sup> FRA. Príručka o európskom práve týkajúcom sa práv dieťaťa. [online]. [2021-01-05]. Dostupné na internete: [https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra\\_uploads/fra-ecthr-2015-handbook-european-law-rights-of-the-child\\_sk.pdf](https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-ecthr-2015-handbook-european-law-rights-of-the-child_sk.pdf).

<sup>2</sup> Program EÚ v oblasti práv dieťaťa. [online]. [2021-01-05]. Dostupné na internete: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/ALL/?uri=celex%3A52011DC0060>.

<sup>3</sup> FRA. Príručka o európskom práve týkajúcom sa práv dieťaťa. [online]. [2021-01-05]. Dostupné na internete: [https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra\\_uploads/fra-ecthr-2015-handbook-european-law-rights-of-the-child\\_sk.pdf](https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-ecthr-2015-handbook-european-law-rights-of-the-child_sk.pdf).

<sup>4</sup> FRA. Annual Activity Report 2019. [online]. [2021-01-05]. Dostupné na internete: [https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra\\_uploads/fra-2020-annual-activity-report-2019\\_en.pdf](https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2020-annual-activity-report-2019_en.pdf).

<sup>5</sup> FRA. FRA for children. [online]. [2021-01-05]. Dostupné na internete: <https://fra.europa.eu/en/about-fra/what-we-do/fra-for-children>.

<sup>6</sup> Rada EÚ. FREMP. [online]. [2021-01-05]. Dostupné na internete: <https://www.consilium.europa.eu/sk/council-eu/preparatory-bodies/working-party-fundamental-rights-citizens-rights-free-movement-persons/#>.

2020 stanovila za cieľ podporovať a ochraňovať práva dieťaťa<sup>1</sup>. Uvedenú skutočnosť vnímame pozitívne. Je zrejmé, že táto problematika je stále veľmi aktuálna, a že únia sa snaží o dlhodobu udržateľný rozvoj ochrany detských práv. Analogicky to platí aj vo vzťahu k materiálu *Výboru expertov pre stratégiu Rady Európy o právach dieťaťa*, ktorý nesie názov «*Stratégia Rady Európy o právach dieťaťa na roky 2016 – 2021*». Prioritné oblasti, na ktoré sa je potrebné podľa stratégie zamerať sú: rovnaké príležitosti pre všetky deti (nediskriminácia), účasť všetkých detí (deti majú právo byť vypočuté a podieľať sa na rozhodnutiach, ktoré sa ich týkajú), život bez násilia pre všetky deti, justícia priaznivá k deťom pre všetky deti, práva dieťaťa v digitálnom prostredí. Stratégia je výsledkom rozsiahlych konzultácií s členskými štátmi, občianskou spoločnosťou, ombudsmanni pre deti, ďalšími medzinárodnými organizáciami a s deťmi samotnými. Tento proces bol usmerňovaný Výborom expertov pre stratégiu Rady Európy o právach dieťaťa (DECS -ENF) a ústil do jej finálneho prijatia v marci 2016<sup>2</sup>.

K ďalším relevantným subjektom na úseku ochrany ľudských práv a práv dieťaťa patrí napr. Výbor zmluvných strán Dohovoru o ochrane detí pred sexuálnym vykorisťovaním a sexuálnym zneužívaním (Lanzarotský výbor); Výbor na zabránenie mučeniu (CPT); Európska komisia proti rasizmu a intolerancii (ECRI); Poradný výbor Rámcového dohovoru o ochrane národnostných menšín (ACFC); Skupina expertov na boj proti obchodovaniu s ľuďmi (GRETA); Európska komisia pre demokraciu prostredníctvom práva (Benátska komisia); Výbor expertov Európskej charty regionálnych alebo menšinových jazykov (ECRML).

Z exkurzu európskych dokumentov v období rokov 1959 – 2020 a analýzy inštitucionálneho rámca ochrany práv detí v EÚ vyplýva jednoznačný záver, že *tejto problematike je aj zo strany EÚ venovaná náležitá pozornosť. SR obsah väčšiny dokumentov implementovala do svojho vnútroštátneho právneho poriadku (vrátane všetkých dohovorov Rady Európy).*

### **Ochrana práv dieťaťa v podmienkach SR**

V podmienkach SR na úseku ochrany práv dieťa operujú viaceré subjekty. V tejto súvislosti možno spomenúť *Slovenský výbor pre Unicef*, ktorý už od roku 1993 zrealizoval niekoľko humanitárnych projektov a programov<sup>3</sup>.

Okrem toho tu v rokoch 2000 – 2001 pôsobil *Slovenský výbor pre práva*

---

<sup>1</sup> Práva, rovnosť a občianstvo na obdobie rokov 2014-2020. [online]. [2021-01-05]. Dostupné na internete: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/?uri=CELEX%3A32013R1381>.

<sup>2</sup> Stratégia Rady Európy o právach dieťaťa 2016 – 2021. [online]. [2021-01-05]. Dostupné na internete: [https://detstvobeznasilia.gov.sk/web\\_data/content/upload/subsubsub/5/strategia-rady-euro-py-pravach-dietata-1.pdf](https://detstvobeznasilia.gov.sk/web_data/content/upload/subsubsub/5/strategia-rady-euro-py-pravach-dietata-1.pdf).

<sup>3</sup> Slovenský výbor pre Unicef. [online]. [2021-01-05]. Dostupné na internete: <https://www.unicef.sk/media/tlacove-spravy/38-slovensky-vybor-pre-unicef-sumarizuje-vysledky-svojho-programu-v-ugande>.



*diet'at'a* ako poradný, koordinačný a iniciatívny orgán vlády. Jeho agendu prevzal *Výbor pre deti a mládež Rady vlády SR pre ľudské práva, národnostné menšiny a rodovú rovnosť* (často sa označuje len ako «Výbor pre deti a mládež»). Pod záštitou tohto výboru bola zriadená aj pracovná skupina pre tvorbu mechanizmu participácie detí a mládeže na tvorbe politík a monitoringu uplatňovania Dohovoru o právach diet'at'a. V gescii výboru (pracovnej skupiny) bola aj príprava *Národného akčného plánu pre deti 2013 – 2017* (v súčasnosti sa pracuje na jeho aktualizácii)<sup>1</sup>. Rada vlády v roku 2014 vypracovala aj *Celoštátnu stratégiu ochrany a podpory ľudských práv v SR*, ktorá venovala svoju pozornosť aj oblasti práv diet'at'a<sup>2</sup>.

Ďalším dôležitým subjektom na tomto úseku je *Centrum pre medzinárodnoprávnu ochranu detí a mládeže*. Centrum pracuje od roku 2001 a jeho úlohou je zabezpečiť ochranu a realizáciu práv detí v medzinárodnom priestore (napr. vymáhanie výživného, únosy detí, hlavne tzv. «rodičovské únosy», právo styku rodiča s diet'atom, osvojenia vrátane medzištátnych osvojení, starostlivosť o diet'a v zahraničí a odobratie diet'at'a v zahraničí)<sup>3</sup>.

V súlade s Dohovorom o právach diet'at'a a medzinárodnými dokumentmi, ktorými je SR viazaná, tu pôsobí aj *Komisár pre deti (Úrad komisára pre deti)*. Podľa zákona č. 176/2015 Z. z. o komisárovi pre deti a komisárovi pre osoby so zdravotným postihnutím a o zmene a doplnení niektorých zákonov, sa každý môže obrátiť na komisára vo veci porušovania alebo ohrozovania práv diet'at'a a aj diet'a sa má takéto právo kontaktovať komisára priamo alebo prostredníctvom inej osoby bez vedomia zákonného zástupcu. Na základe takéhoto podnetu alebo aj z vlastnej iniciatívy je úlohou komisára posúdiť dodržiavanie práv diet'at'a a kontaktovať príslušné subjekty. Komisár môže podávať vyjadrenia, stanoviská a návrhy na opravné prostriedky podľa výsledkov monitorovania, dokonca sa môže zúčastňovať konania pred súdmi.

Ochranu práv a slobôd osôb v konaní pred orgánmi verejnej správy alebo verejnej moci, osobitne v prípade, ak je ich konanie, rozhodovanie alebo nečinnosť v rozpore s právnym poriadkom podľa SR, zabezpečuje nezávislý orgán – *Verejný ochranca práv* (podľa čl. 151a Ústavy SR a zákona č. 564/2001 Z. z. o verejnom ochrancovi práv v znení neskorších predpisov). Verejný ochranca práv pôsobí na základe podnetu fyzickej alebo právnickej osoby alebo z vlastnej iniciatívy. Jeho úlohou je tieto porušenia práv preskúmať a navrhovať opatrenia na nápravu právneho stavu. Tento orgán pôsobí na Slovensku od roku 2002, pričom tu máme aj tzv. «*Detského ombudsmana*», ktorý sa výlučne orientuje na komunikáciu

---

<sup>1</sup> MPSV a R. Výbor pre deti a mládež. [online]. [2021-01-05]. Dostupné na internete: <https://www.employment.gov.sk/sk/vybor-deti-mladez>.

<sup>2</sup> MPSV a R. Východiskový materiál za oblasť práv diet'at'a K celoštátnej stratégii ochrany a podpory ľudských práv. [online]. [2021-01-05]. Dostupné na internete: [https://www.radavladylp.gov.sk/data/files/4836\\_priloha-c-5-%E2%80%93-prava-dietata.pdf](https://www.radavladylp.gov.sk/data/files/4836_priloha-c-5-%E2%80%93-prava-dietata.pdf).

<sup>3</sup> Centrum pre medzinárodnoprávnu ochranu detí a mládeže. [online]. [2021-01-05]. Dostupné na internete: <https://www.cipc.gov.sk>.

a pomoc deťom.

V tejto súvislosti je potrebné uviesť, že Slovensko patrí do siete ENOC – Európskej siete detských ombudsmánov – European Network of Ombudspersons for Children, ktorá vznikla v roku 1997 tvorí ju 43 detských ombudsmánov z 34 európskych krajín<sup>1</sup>. Nemožno opomenúť ani Európskeho ombudsmana, ktorý bol zriadený Maastrichtskou zmluvou v roku 1992. Do jeho agendy spadá problematika sťažností na činnosť inštitúcií alebo orgánov EÚ, pričom svoju činnosť vykonáva už od roku 1995<sup>2</sup>.

Vo sfére ochrany ľudských práv pôsobí aj Slovenské národné stredisko pre ľudské práva. Centrum právnej pomoci, zástupca SR pred Európskym súdom pre ľudské práva a pred Súdnyim dvorom Európskeho spoločenstva a súdom 1. Stupňa.

Práva dieťaťa súvisia aj s tzv. *rodičovskými právami*. Vo všeobecnosti platí, že v podmienkach SR o rodičovských právach rozhoduje príslušný súd. Do roku 2016 bola táto problematika upravená zákonom č. 99/1963 Zb. Občiansky súdny poriadok. V súčasnosti ju upravuje zákon č. 160/2015 Z. z. *Civilný sporový poriadok* a zákon č. 36/2005 Z. z. *Zákon o rodine a o zmene a doplnení niektorých zákonov*. V zákone o rodine sú v jej 2. časti upravené vzťahy medzi rodičmi a deťmi, kde možno zaradiť starostlivosť o výchovu a zdravie, výživu a všestranný rozvoj maloletého dieťaťa (do 18 rokov veku dieťaťa), jeho zastupovanie a správu jeho majetku. Súd rozhoduje aj vtedy, ak sa rodičia nevedia dohodnúť o podstatných veciach súvisiacich s výkonom rodičovských práv a povinností, najmä o vysťahovaní maloletého dieťaťa do cudziny, o správe jeho majetku, o jeho štátnom občianstve, o udelení súhlasu na poskytovanie zdravotnej starostlivosti a o príprave na budúce povolanie. Ďalším dôležitým zákonom na tomto úseku je zákon č. 305/2005 Z. z. o sociálnoprávnej ochrane detí a sociálnej kuratele a o zmene a doplnení niektorých zákonov. Rieši problematiku sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately na zabezpečenie predchádzania vzniku krízových situácií v rodine, ochrany práv a právom chránených záujmov detí, predchádzania prehlbovaniu a opakovaniu porúch psychického vývinu, fyzického vývinu a sociálneho vývinu detí a plnoletých fyzických osôb a na zamedzenie nárastu sociálnopatologických javov. Výkon opatrení spadá do pôsobnosti Slovenskej komory sociálnych pracovníkov a asistentov sociálnej práce (podľa zákona č. 2019/2014 Z. z. o sociálnej práci a o podmienkach na výkon niektorých odborných činností v oblasti sociálnych vecí a rodiny a o zmene a doplnení niektorých zákonov). Podľa zákona č. 453/2003 Z. z. o orgánoch štátnej správy v oblasti sociálnych vecí a služieb zamestnanosti v znení neskorších predpisov je ústredným orgánom pre tieto záležitosti *Ústredie práce, sociálnych vecí a rodiny*, ktoré koordinuje a metodicky usmerňuje činnosť 46 úradov práce, sociálnych vecí a rodiny. Ústredie okrem iného vypracúva koncepcie ochrany detí pre územné obvody krajov, zriaďuje, kontroluje a usmerňuje detské domovy a domov pre

<sup>1</sup> ENOC. [online]. [2021-01-05]. Dostupné na internete: [http://enoc.eu/?page\\_id=2316](http://enoc.eu/?page_id=2316).

<sup>2</sup> Európsky ombudsman. [online]. [2021-01-05]. Dostupné na internete: <https://www.ombudsman.europa.eu/sk/home>.

maloletých bez sprievodu, koordinuje činnosť úradov práce, sociálnych vecí a rodiny, obcí vyšších územných celkov, akreditovaných subjektov a ďalších právnických a fyzických osôb pôsobiacich na tomto úseku. Samotné *úrady práce, sociálnych vecí a rodiny* sú zodpovedné za rozhodnutia v oblasti výchovných opatrení a zverení dieťaťa do starostlivosti inej osobe; vykonávajú funkciu kolízneho opatrovníka, opatrovníka, poručníka maloletému bez sprievodu, a pod.; zabezpečujú ochranu života, zdravia a priaznivého vývoja dieťaťa, psychologickú pomoc; podávajú návrhy na súd (napr. na vydanie predbežného opatrenia, na určenie alebo zapretie otcovstva, na začatie konania v súvislosti s osvojením, na nariadenie alebo zrušenie ústavnej starostlivosti). Analogicky aj obce a vyššie územné celky participujú v rámci svojich kompetencií v oblasti sociálnoprávnej ochrany detí. K tým najdôležitejším úlohám patrí výkon opatrení na prevenciu porúch psychického, fyzického a asociálneho vývinu detí; organizácia výchovných, resocializačných a pomocných programov pre deti a rodiny, spolupôsobenie pri výkone ochranných opatrení uložených súdom, poskytovanie pomoci deťom v prípade ohrozenia a pod<sup>1</sup>.

Samostatnou organizačnou zložkou Ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny je od roku 2014 *Národné koordinačné stredisko pre riešenie problematiky násilia páchaného na deťoch*, ktoré je gestorom *Národnej stratégie na ochranu detí pred násilím* (stratégia bola aktualizovaná v roku 2017 a 2019). Spolupracuje s políciou, školskými zariadeniami, obcami, vyššími územnými celkami, poskytovateľmi zdravotnej starostlivosti a inými subjektmi. Pod jeho agendu spadá aj koordinácia plnenia úloh vyplývajúcich z Národnej koncepcie ochrany detí v digitálnom priestore spolu s Akčným plánom na roky 2020 –2021<sup>2</sup>.

Aj samotný *Policajný zbor* je dôležitým garantom práv a slobôd občanov, vrátane detí. Osobitne vo vzťahu k deťom realizuje celý rad preventívnych projektov, napr. «Oliho príbeh» (bezpečnosť detí v blízkosti železníc), «Detský regulovčik» (bezpečnosť na cestách), «Obchodovanie s ľuďmi», «Póla radí deťom» (pre deti predškolského veku, prevencia rôznych rizík), «Detská policajná akadémia» (stop násiliu, bezpečný internet, cestná premávka, rasizmus a diskriminácia), «Tvoja správna voľba» (eliminácia a prevencia vzniku závislostí). Okrem toho realizuje rôzne preventívne aktivity, ako napr. hromadné ukážky policajnej činnosti a preventívno-bezpečnostné akcie<sup>3</sup>.

Dôležitú úlohu tu plnia aj mimovládne organizácie, ako napr. Centrum

---

<sup>1</sup> ÚPSV a R. Orgány pôsobiace v oblasti sociálnoprávnej ochrany detí. [online]. [2021-01-05]. Dostupné na internete: [https://www.upsvr.gov.sk/socialne-veci-a-rodina/socialno-pravna-ochrana-deti/databaza-informacii-o-moznostiach-pomoci-detom-a-rodinam-a-subjektov-posobiacich-v-oblasti-socialnopravnej-ochrany-deti-a-socialnej-kurately/organy-posobiace-v-oblasti-socialnopravnej-ochrany-deti-a-soc.html?page\\_id=13074](https://www.upsvr.gov.sk/socialne-veci-a-rodina/socialno-pravna-ochrana-deti/databaza-informacii-o-moznostiach-pomoci-detom-a-rodinam-a-subjektov-posobiacich-v-oblasti-socialnopravnej-ochrany-deti-a-socialnej-kurately/organy-posobiace-v-oblasti-socialnopravnej-ochrany-deti-a-soc.html?page_id=13074).

<sup>2</sup> Národné koordinačné stredisko pre riešenie problematiky násila na deťoch. [online]. [2021-01-05]. Dostupné na internete: <https://detstvobeznasilia.gov.sk/dokumenty/strategicke-materialy>.

<sup>3</sup> MV SR. Preventívne projekty pre deti a mládež. [online]. [2021-01-05]. Dostupné na internete: <https://www.minv.sk/?preventivne-projekty-pre-deti-a-mladez>.

Slniečko, n. o., Linka detskej istoty, n. o., Nadácia pre deti Slovenska, Náruč – Pomoc deťom v kríze, Návrat, n. o., Nezavislá platforma Socio fórum, o. z., Občianske združenie Prima, Liga za ľudské práva, IPčko, Mládež ulice, o. z. atď., ktoré sú členmi *Koalície pre deti Slovensko* (Coalition for Children Slovakia)<sup>1</sup>.

Kľúčovým dokumentom z pohľadu ochrany práv dieťaťa v SR je Ústava SR, kde sa v čl. 12 uvádza, že všetci ľudia sú slobodní a rovní v dôstojnosti a právach. Čl. 41 tohto základného piliera demokracie priznáva okrem ochrany inštitútu manželstva, rodičovstva a rodiny aj ústavnú ochranu deťom a mladistvým a zároveň priznáva dominanciu niektorých druhov medzinárodných dokumentov nad zákonmi (napr. dohovorov o ľudských právach a slobodách, vrátane Dohovoru OSN o právach dieťaťa). Dôležitým na právnom predpise na tomto úseku je aj zákon č. 365/2004 Z. z. o rovnakom zaobchádzaní v niektorých oblastiach a o ochrane pred diskrimináciou a zmene a doplnení niektorých zákonov («antidiskriminačný zákon»).

### **Záver**

Podľa medzinárodných zmlúv a judikatúry Súdneho dvora, nemá medzinárodné spoločenstvo a ani EÚ všeobecnú právomoc v oblasti základných práv, vrátane práv detí. Napriek tomu tu platí axióma, ktorá zaväzuje všetky nadnárodné a národné inštanície rešpektovať ľudské práva pri akýchkoľvek opatreniach, ktoré prijímajú a realizujú v rámci svojich právomocí. Absencia takejto všeobecnej právomoci, teda v konečnom dôsledku nemá vplyv na nezávislú existenciu konkrétnych medzinárodných nástrojov a opatrení, ktorými možno dosiahnuť ochranu práv dieťaťa, napr. formou legislatívnych opatrení, nezáväzných právnych predpisov, finančnej pomoci, či aktívneho politického dialógu.

Presadzovanie najlepších záujmov dieťaťa je jednou z kľúčových úloh každej spoločnosti, ktorá by mala nachádzať odozvu v rozhodnutiach vo verejnej aj v súkromnej sfére (pri príprave a vykonávaní právnych predpisov a politik o kolektívnych záujmoch dieťaťa, ale aj pri rozhodovaní o individuálnych záujmoch dieťaťa). Uvedený prístup si vyžaduje kontinuálny proces hodnotenia vplyvu činnosti na práva dieťaťa (CRIA – Child Rights Impact Assessment).

Napriek tomu, že sa na tomto úseku urobilo veľmi veľa, nemožno v tomto snažení poľaviť, nakoľko cieľom je vytvoriť svet ohľaduplný, bezpečný a spravodlivý pre všetky deti. V súčasnosti sme konfrontovaní množstvom problémov, ktorým je potrebné venovať našu pozornosť. V podmienkach SR je potrebné čeliť takým výzvam, ako zabezpečenie základných práv, slobôd a potrieb detí počas pandémie ochorenia COVID-19 (vzdelávanie detí, dobrovoľné testovanie maloletých detí na ochorenie COVID-19, účasť detí na protestných zhromaždeniach počas krízového stavu). Kapitoulou samou o sebe je problematika integrovaného vzdelávania žiakov so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími

---

<sup>1</sup> Koalícia pre deti Slovensko. [online]. [2021-01-05]. Dostupné na internete: <http://www.koaliciapredeti.sk/clenovia>.

potrebami (deti so zdravotným alebo mentálnym znevýhodnením), dodržiavanie práv detí v rôznych oblastiach (komunitných centrách, v zariadeniach sociálnych služieb, v centrách pre rodiny a deti, v akreditovaných subjektoch vykonávajúcich opatrenia sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately, v reedukačných centrách, v miestnostiach určených na vypočutie maloletých na súdoch). Veľmi často tu narážame aj na nechotu rodičov spolupracovať s príslušnými orgánmi, či poddimenzovanosť orgánov štátnej správy zaoberajúcich sa problematikou sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately (enormný nárast agendy si v blízkej budúcnosti nevyhnutne vyžaduje adekvátne finančné, materiálno-technické a personálne posilnenie týchto orgánov). Výzvou korešpondujúcou s existujúcim a permanentne napredujúcim rozvojom informačných technológií je aj problematika práv detí v digitálnom priestore a hodnotenie jeho vplyvov na dieťa. Nedoriešenou otázkou zostáva na Slovensku aj zákon o výkone detencie resp. je tu potreba zriadenia osobitného detenčného zariadenia pre deti, ako aj riešenie problémov detí s ťažkými duševnými poruchami a poruchami správania, najmä v oblasti sexuálnej deviácie, toxikománie a agresivity. Toto je len úzky okruh problémov, ktorým je potrebné v najbližšej dekáde venovať pozornosť, aj vzhľadom na fakt, že práva detí nie sú ani zďaleka všeobecne rešpektované a základné potreby každého dieťaťa nie sú komplexne uspokojované.

### Summary

The fulfilment of children's rights, including those for protection, depends on many factors. Firstly, there are international bodies, such as United Nations, and European institutions and organs (European Council, European Parliament, Council of European Union, and European Commission, Court of Justice of the European Union, European Court of Human Rights, European Economic and Social Committee, and European Ombudsman). All these bodies and institutions have their influence over national situation in the field of protection of children's rights. The most important is political, economic and legal impact on the system of national regulation of human rights.

### LITERATÚRA:

Centrum pre medzinárodnoprávnu ochranu detí a mládeže. Dostupné na internete: <https://www.cipc.gov.sk/>.

ENOC. Dostupné na internete: [http://enoc.eu/?page\\_id=2316](http://enoc.eu/?page_id=2316).

Európsky ombudsman. Dostupné na internete: <https://www.ombudsman.europa.eu/sk/home>.

Deklarácia práv dieťaťa. Dostupné na internete: <https://online.zilinskazupa.sk/getattachment/Info-modul/Sluzby/Informovanie-o-ochrane-prav-dietata,-jeho-zivota-a/Deklaracia-prav-dietata.pdf.aspx>.

Dohovor o právach dieťaťa. Dostupné na internete: <https://www.employment.gov.sk/files/slovensky/ministerstvo/narodne-koordinacne-stredisko/dohovor-pravach-dietata.pdf>.

Dohovor proti nadnárodnému organizovanému zločinu. Dostupné na internete: <https://undocs.org/en/A/RES/55/25>.

EC. European forum on the rights of the child. [online]. [2021-01-05]. Dostupné na internete: [https://ec.europa.eu/info/policies/justice-and-fundamental-rights/rights-child/who-we-work-rights-child\\_en](https://ec.europa.eu/info/policies/justice-and-fundamental-rights/rights-child/who-we-work-rights-child_en).

EK. Fórum o právach dieťaťa. Dostupné na internete: <https://www.euchildforum2020.eu/home>.

EP. Koordinátorka EP pre práva dieťaťa. Dostupné na internete: <https://www.europarl.europa.eu/at-your-service/sk/be-heard/coordinator-on-children-rights>.

Euractiv. Komisia bojuje za práva detí. [online]. [2021-01-05]. Dostupné na internete: <https://euractiv.sk/section/zahranicie-a-bezpecnost/news/komisia-bojuje-za-prava-deti>.

Európska sociálna charta. Dostupné na internete: <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/035>.

FRA. Annual Activity Report 2019. Dostupné na internete: [https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra\\_uploads/fra-2020-annual-activity-report-2019\\_en.pdf](https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2020-annual-activity-report-2019_en.pdf).

FRA. FRA for children. Dostupné na internete: <https://fra.europa.eu/en/about-fra/what-we-do/fra-for-children>.

FRA. Príručka o Európskom práve týkajúcom sa práv dieťaťa. Dostupné na internete: [https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra\\_uploads/fra-ecthr-2015-handbook-european-law-rights-of-the-child\\_sk.pdf](https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-ecthr-2015-handbook-european-law-rights-of-the-child_sk.pdf).

Charta základných ľudských práv EÚ. Dostupné na internete: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=OJ:C:2000:364:FULL&from=SK>.

Koalícia pre deti Slovensko. Dostupné na internete: <http://www.koaliciapredeti.sk/clenovia>.

League of Nations. Declaration of Geneva. Dostupné na internete: [https://cpd.org.rs/wp-content/uploads/2017/11/01\\_-\\_Declaration\\_of\\_Geneva\\_1924.pdf](https://cpd.org.rs/wp-content/uploads/2017/11/01_-_Declaration_of_Geneva_1924.pdf).

Lisabonská zmluva. Dostupné na internete: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/?uri=celex%3A12007L%2FTXT>.

Medzinárodný pakt o hospodárskych, sociálnych a kultúrnych právach. Dostupné na internete: <https://www.amnesty.sk/wp-content/uploads/2012/01/Medzin%C3%A1rodn%C3%BD-pakt-o-hospod%C3%A1rskych-soci%C3%A1lnych-a-kult%C3%BArnych-pr%C3%A1vach.pdf>.

MPSV a R. Výbor pre deti a mládež. Dostupné na internete: <https://www.employment.gov.sk/sk/vybor-deti-mladez/>.

MPSV a R. Východiskový materiál za oblasť práv dieťaťa K celoštátnej stratégii ochrany a podpory ľudských práv. [online]. [2021-01-05]. Dostupné na internete: [https://www.radavladylp.gov.sk/data/files/4836\\_priloha-c-5-%E2%80%93-prava-dietata.pdf](https://www.radavladylp.gov.sk/data/files/4836_priloha-c-5-%E2%80%93-prava-dietata.pdf).

MV SR. Preventívne projekty pre deti a mládež. Dostupné na internete: <https://www.minv.sk/?preventivne-projekty-pre-deti-a-mladez>.

Národné koordinačné stredisko pre riešenie problematiky násila na deťoch. Dostupné na internete: <https://detstvobeznasilia.gov.sk/dokumenty/strategicke-materialy>.

OLÁH, Michal – ROHÁČ, Ján: 2008. Sociálnoprávna ochrana detí a sociálna kuratela. Učebnica pre štúdium a prax. Bratislava: Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety, 256 s. ISBN 97880-89271-35-1.

Oznámenie Kmisie «K stratégii EÚ v oblasti práv dieťaťa». Dostupné na internete: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2006:0367:FIN:SK:PDF>.

Oznámenie MZV SR č. 209/1992 Zb. Dostupné na internete: <https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/1992/209>.

Práva, rovnosť a občianstvo na obdobie rokov 2014 – 2020. Dostupné na internete: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/?uri=CELEX%3A32013R1381>.

Program EÚ v oblasti práv dieťaťa. Dostupné na internete: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/ALL/?uri=celex%3A52011DC0060>.

Rada EÚ. FREMP. Dostupné na internete: <https://www.consilium.europa.eu/sk/council-eu/preparatory-bodies/working-party-fundamental-rights-citizens-rights-free-movement-persons>.

Slovenský výbor pre Unicef. Dostupné na internete: <https://www.unicef.sk/media/tlacove-spravy/38-slovensky-vybor-pre-unicef-sumarizuje-vysledky-svojho-programu-v-ugande>.

Stratégia Rady Európy o právach dieťaťa 2016 – 2021. Dostupné na internete: [https://detstvobeznasilia.gov.sk/web\\_data/content/upload/subsubsub/5/strategia-rady-europy-pravach-dietata-1.pdf](https://detstvobeznasilia.gov.sk/web_data/content/upload/subsubsub/5/strategia-rady-europy-pravach-dietata-1.pdf).

UN. Human Rights by Country. Dostupné na internete: <https://www.ohchr.org/EN/Countries/ENACARegion/Pages/SKIndex.aspx>.

UN. Social, Humanitarian and Cultural Issues (Third Committee). Dostupné na internete: <https://www.un.org/en/ga/third/75/documentation.shtml>.

UN. Special Procedures of the Human Rights Council. Dostupné na internete: <https://www.ohchr.org/EN/HRBodies/SP/Pages/Welcomepage.aspx>.

Unicef. A world fit for Children. Dostupné na internete: [https://www.unicef.org/publications/index\\_45482.html](https://www.unicef.org/publications/index_45482.html).

ÚPSV a R. Orgány pôsobiace v oblasti sociálnoprávnej ochrany detí. Dostupné na internete: [https://www.upsvr.gov.sk/socialne-veci-a-rodina/socialno-pravna-ochrana-deti/databaza-informacii-o-moznostiach-pomoci-detom-a-rodinam-a-subjektov-posobiacich-v-oblasti-socialnopravnej-ochrany-deti-a-socialnej-kurately/organy-posobiace-v-oblasti-socialnopravnej-ochrany-deti-a-soc.html?page\\_id=13074](https://www.upsvr.gov.sk/socialne-veci-a-rodina/socialno-pravna-ochrana-deti/databaza-informacii-o-moznostiach-pomoci-detom-a-rodinam-a-subjektov-posobiacich-v-oblasti-socialnopravnej-ochrany-deti-a-socialnej-kurately/organy-posobiace-v-oblasti-socialnopravnej-ochrany-deti-a-soc.html?page_id=13074).

Všeobecná deklarácia ľudských práv. Dostupné na internete: <https://www.gender.gov.sk/wp-content/uploads/2012/06/UDHRvSVK.pdf>.

## **Розділ 2**

# **ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ ПРО ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ ПРАВ ДІТЕЙ. ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ЗАХИСТУ ПРАВ ДІТЕЙ ТА ПІДЛІТКІВ В УКРАЇНІ**

**Лариса НАЛИВАЙКО,**

доктор юридичних наук, професор,  
Заслужений юрист України, проректор

**Віта МОРОЗ,**

кандидат юридичних наук, доцент,  
доцент кафедри адміністративного права,  
процесу та адміністративної діяльності  
Дніпропетровського державного  
університету внутрішніх справ,  
майор поліції

## **АЛГОРИТМ ДІЙ ПРАЦІВНИКІВ ПОЛІЦІЇ ПІД ЧАС ОПИТУВАННЯ (ДОПИТУ) НЕПОВНОЛІТНЬОГО, ЩО СТАВ ЖЕРТВОЮ НАСИЛЬНИЦЬКИХ ПРОЯВІВ**

**Larysa NALYVAIKO,**

*Doctor of Law, Professor,  
Honored Lawyer of Ukraine, Vice-rector*

**Vita MOROZ,**

*Candidate of Law, Docent, Associate Professor  
of the Administrative Law, Procedure  
and Administrative Activities Department  
of Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs,  
Major of Police*

## **ALGORITHM OF ACTIONS OF POLICE OFFICERS DURING THE INTERVIEW (INTERROGATION) OF A MINOR WHO WAS A VICTIM OF VIOLENCE**

Comprehensive protection and safeguarding of children is one of the priorities of the national criminal legal policy, as children are the most unprotected and vulnerable. The protection of the rights of a child who has entered the system of administrative-legal, criminal-legal relations is of great interest to society, it concerns the problem of human survival, ensuring the genetic fund, raising a healthy generation.



The authors have clarified the social conditionality, reveal the state of scientific analysis and legal support for child protection.

They have proved that the problem of violence against children is very relevant around the world. The prevalence of violence against children is linked to the overall increase in domestic violence, violent crime, suicide and fatal accidents. Therefore, one of the priority areas of social policy of Ukraine is combatting crimes against life, health, freedom and dignity of the individual.

The authors have studied the content of preventive work with juveniles who have suffered from violence, methods of investigating certain criminal offenses and the algorithm of police officers' actions to protect children's rights and legitimate interests, taking into account the powers of all actors in the field of children's rights. After all, one of the main, specific and most complex activities of the National Police is the full and rapid detection, prevention and documentation of offenses against children and the detection of perpetrators in order to prevent psychological trauma to children.

That is why the expediency of the system of work in «child-friendly crisis rooms» considering the age and psychological characteristics of those children who have become victims or witnesses of a crime or an offense. The organization of work is carried out on the basis of an individual approach to each child, taking into account its age and stage of development. The interviewing (interrogation) reduces the child's mental trauma during investigative and procedural actions, provides the child with a sense of security and confidentiality and meets the needs of children to feel physically and psychologically safe during the interviewing or interrogation.

The above presupposes the need for students of higher education institutions to study features and tactics of preventive action, as well as to establish the existing facts of illegal activities and documentation not only in theoretical terms but also in practice.

Всебічна охорона та захист дітей є одним із пріоритетних завдань кримінально-правової політики держави, оскільки діти є найбільш незахищеними та вразливими. Охорона прав дитини, яка потрапила в систему кримінально-правових та кримінально-процесуальних відносин, «становила у минулому і становить у теперішньому часі підвищений інтерес суспільства, оскільки у своїй сутності стосувалася проблеми виживання людства, забезпечення генофонду, виховання здорового покоління.

Проблема насильства над дітьми є дуже актуальною в усьому світі. Поширення насильства щодо дитини виявляє зв'язок із загальним зростанням кількості випадків насильства в суспільстві, насильницьких злочинів, суїцидів та нещасних випадків з летальним результатом. Тому одним із пріоритетних напрямів соціальної політики України є боротьба зі злочинами проти життя, здоров'я, волі й гідності особистості. Українське суспільство почало усвідомлювати наскільки поширеним явищем є насильство у різних

його формах та проявах, як це травмує дітей, що стають його жертвами. Всупереч поширеній думці, кривдниками є не незнайомці, а родичі й люди, яких дитина знає і яким довіряє. Діти часто соромляться або бояться розповісти про те, що з них знущаються. Основними причинами незвернення дітей до правоохоронних органів є страх помсти кривдника, сором перед оточенням, зневіра щодо можливості захисту, небажання згадувати та говорити про травмуючі події, а іноді діти просто не знають іншого ставлення до себе, а тому вважають його нормою.

Вищезазначене зумовлює той факт, що однією із основних, специфічних та найскладніших видів діяльності органів Національної поліції є повне й швидке виявлення, попередження і документування правопорушень, що вчиняються відносно дітей та викриття винних, з метою попередження психологічних травм дитини.

**«Кризова кімната, дружня до дитини»** призначена для роботи з дітьми, які постраждали внаслідок кримінального правопорушення чи стали свідками сексуального насильства або експлуатації, або такими, які підозрюються в скоєнні кримінальних правопорушень, за допомогою спеціальних методик, дружніх до дитини. Організація роботи здійснюється на основі індивідуального підходу до кожної дитини з урахуванням її віку та ступеня розвитку. Система роботи в «Кризових кімнатах, дружніх до дитини» враховує вікові та психологічні особливості як тих дітей, котрі перебувають у конфлікті (скоїли правопорушення або злочини), так і тих, що стали жертвами або свідками злочину чи правопорушення.

Стандарти облаштування таких кімнат у світі не встановлюють обмежень щодо їх належності й розташування, лише рекомендують облаштовувати їх при інституціях, які мають право і можливості для адміністрування подібного закладу. Основною вимогою до такого приміщення є наявність зручної кімнати, яка забезпечує дитині почуття безпеки та конфіденційності й відповідає потребам дітей почуватися у фізичній та психологічній безпеці під час опитування чи допиту.

Стаття 39 Конвенції ООН «Про права дитини» встановлює<sup>1</sup>, що «держави-учасниці вживають всіх необхідних заходів для сприяння фізичному та психологічному відновленню та соціальній інтеграції дитини, яка є жертвою будь-яких видів нехтування, експлуатації чи зловживань, катувань чи будь-яких жорстоких, нелюдських або принижуючих гідність видів поводження, покарання чи збройних конфліктів.

**«Права на захист у важких ситуаціях під час процесу відправлення правосуддя» керівних принципів ООН, що стосуються правосуддя з питань, пов'язаних із участю дітей-жертв та свідків злочинів**, передбачає, що фахівцям слід вживати заходів щодо запобігання виникненню важких

---

<sup>1</sup> Конвенція ООН «Про права дитини» від 20.11.1989 р. URL: [zakon.rada.gov.ua/laws/show/995\\_021#Text](http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text).

ситуацій в процесі розшуку, розслідування і переслідування для забезпечення дотримання найкращих інтересів дітей – жертв та свідків злочинів і поваги до їх гідності. Для України, окрім універсальних стандартів ООН, також актуальними є і регіональні стандарти, зокрема документи Ради Європи.

*Одним з документів, у якому найбільш докладно визначаються вимоги до допиту дитини – свідка чи жертви злочинних посягань, є Конвенція Ради Європи № 201 «Про захист дітей від сексуальної експлуатації та зловживань сексуального характеру», яка була підписана Україною у 2007 році, та в 2011 році внесена на ратифікацію до Верховної Ради України.*

Серед основних принципів, на яких базується даний документ – честь, найкращий інтерес дитини, повага до гідності, захист від дискримінації, верховенство закону. І хоча даний документ більше сфокусовано на встановлення стандартів поводження із дітьми, які перебувають у конфлікті із законом, керівні принципи містять певні положення щодо дітей у контакті із законом і стандарти поводження із дітьми – жертвами та свідками злочинів. Так, зокрема, Розділ 6 «Свідчення/заяви дітей» містить положення, які вказують, що опитування дітей з метою отримання інформації та доказів по справі має бути проведено спеціально навченим фахівцем. Таке опитування дітей має проходити у сприятливих умовах, враховуючи вік, зрілість та рівень розуміння обставин дитиною, а також будь-які складнощі у спілкуванні (п. 64).

Розділ 6 Конвенції передбачає такі положення:

– варто сприяти використанню аудіовізуальних заяв дітей-жертв або дітей-свідків злочину, при цьому не порушуючи прав інших сторін оскаржувати такі заяви;

– у разі, якщо необхідно здійснити більше одного опитування, бажано, щоб його проводила одна і та сама особа у цілях забезпечення послідовного підходу в якнайкращих інтересах дитини;

– кількість опитувань повинна бути максимально обмеженою і їх тривалість повинна бути адаптованою до віку і тривалості концентрації уваги дитини;

– слід уникати, наскільки це можливо, прямих контактів, конфронтації та взаємодії між дитиною-жертвою або дитиною-свідком злочину і підозрюваним, якщо дитина не запитуватиме про зворотнє.

Таким чином, доцільно зазначити, що дружні до дітей «Кризові кімнати» створені з метою проведення опитування (допиту) дітей, які є учасниками в кримінальних провадженнях, в яких вони фігурують як потерпілі чи свідки, в умовах, що мінімізують повторну травматизацію психіки дитини.

Законодавство України, що визначає сферу захисту прав дитини, передбачає ряд нормативно-правових актів. Крім того, необхідність вдосконалення механізмів забезпечення прав дітей визначено і «Національною стратегією реформування системи юстиції щодо дітей на

період до 2023 року», затвердженою розпорядженням Кабінету Міністрів України від 18.12.2018 р. № 1027-р. Зокрема, зазначено, що серйозним недоліком у роботі органів, служб і закладів, відповідальних за проведення профілактичної і соціально-виховної роботи, надання соціальних та освітніх послуг, є відсутність дієвих програм профілактики, корекційних програм, надання послуг дітям та їх сім'ям.

*Таким чином, у разі проявів насильства або ж посягань щодо дитини, повинен негайно включатися механізм протидії та захисту з боку суб'єктів, які уповноважені державою функціями захисту прав дітей.*

На сьогодні визначений такий вид насильства щодо дітей як булінг, прояви якого були завжди в різних соціальних відносинах серед дітей, у відносинах дорослих з дитиною.

Порядок реагування на випадки булінгу визначено наказом Міністерства освіти та науки від 28.12.2019 р. № 1646 «Деякі питання реагування на випадки булінгу та застосування заходів виховного впливу в закладах освіти», План заходів, спрямованих на запобігання та протидію булінгу, затверджено наказом Міністерства освіти та науки від 26.02.2020 р. № 293, який спрямований на упорядкування міжвідомчої координації дій суб'єктів реагування на території виявленого правопорушення, ст. 173-4 КУпАП «Булінг (цькування) учасника освітнього процесу».

Варто наголосити, що повідомлення про випадок булінгу здійснюється відповідно до законів України «Про освіту», «Про звернення громадян», «Про Національну поліцію».

*Таким чином, повідомлення у закладі освіти фіксується у письмовій формі, реєструється відповідно до вимог діловодства та невідкладно, у строк 1 доби, керівник закладу освіти повідомляє орган Національної поліції (за допомогою лінії «102»), та одного з батьків дитини, що стала стороною булінгу.*

*Підрозділ ювенальної превенції перевіряє факт булінгу за фактом заяви. При підтвердженні складається протокол за ст. 173-4 КУпАП (варто зазначити, що ч. 5 ст. 173-4 КУпАП, у разі неповідомлення уповноваженим підрозділам Національної поліції про випадки булінгу, передбачено відповідальність).*

Незалежно від перевірки інформації, керівник закладу освіти та комісія з розгляду випадків булінгу здійснюють реагування, оскільки до складу комісії з розгляду випадків булінгу входять працівники ювенальної превенції, працівники з управління захисту дітей та управління освіти на місцях. Комісія вирішує чи мав місце булінг. Однак сторона постраждалої дитини може одразу звернутися до органів Національної поліції України без отримання результату висновку комісії закладу освіти.

Якщо є питання, чи хтось потребує підтримки чи поради з питань протидії булінгу, можна звернутись за консультацією на Національну дитячу гарячу лінію: 116 111 (з мобільного) або 0800 500 225 (зі стаціонарних

телефонів).

Керівник закладу освіти повинен забезпечити психологічну підтримку усім учасникам (школярам, що залучені до встановлення факту булінгу, у школі, де вони навчаються). За потреби надається медична допомога. З метою соціального захисту та вжиття заходів для усунення виявленого факту повідомляється служба у справах дітей. Не пізніше 3 робочих днів скликається засідання комісії з розгляду випадків булінгу для реагування за заявою. До засідання комісії, для неупередженого вирішення та з'ясування всіх обставин, за згодою залучаються батьки та інші учасники. Проведення засідання обов'язково фіксується протоколом засідання комісії закладу освіти, фіксація проявів булінгу дуже важлива для встановлення складу правопорушення, його повторності і протиправності дій.

***Органи Національної поліції при надходженні повідомлення про булінг (цькування) здійснюють наступні заходи щодо реагування:***

1. Приймають та реєструють заяву відповідно до вимог наказу МВС № 100.

2. Після повідомлення факту вчинення булінгу працівники поліції здійснюють виїзд до закладу освіти для встановлення факту протиправних посягань.

3. Проводять опитування усіх учасників та свідків цькування: неповнолітнього (у присутності батьків, психолога, а також лікаря); дітей в класі; викладачів (обов'язково класного керівника) і т.д.

4. Інтерв'ювання неповнолітнього з психологом і винесення висновку, в якому буде відображено психологічний стан неповнолітнього, а також направлення до психіатра (бажано проводити в спеціальних «Кризових кімнатах, дружніх до дитини»).

5. Протягом доби повідомляють службу у справах дітей.

6. Залучають до реагування мобільні бригади соціально-психологічної допомоги, за необхідності.

7. Повідомляють в центр вторинної правової допомоги.

8. Ставлять на профілактичний облік неповнолітніх, які вчиняли булінг, згідно з наказом МВС № 1044 (однак наказом визначені підстави взяття на профілактичний облік дітей, які самовільно залишали сім'ю два і більше рази, які впродовж року два і більше разів були притягнуті до адміністративної відповідальності, тобто щодо них повинні бути складені протоколи та винесені постанови суду із застосуванням заходів виховного впливу).

До суду за фактом булінгу направляється адміністративний матеріал з наступними процесуальними документами:

– рапорт про надходження до поліції повідомлення щодо вчинення булінгу;

– заява батьків (постраждалої особи) до поліції про притягнення до відповідальності особи по факту булінгу;

– пояснення осіб, викладачів, дітей;

- довідка щодо тілесних ушкоджень (у випадках фізичного насильства);
- характеристика осіб (дітей);
- повідомлення директора школи;
- протокол про адміністративне правопорушення за ст. 173-4 КУпАП.

**Матеріали адміністративної справи направляються до суду для розгляду в порядку ст. 221 КУпАП.**

Тож основною метою проведення розслідування є проведення опитування неповнолітніх для встановлення достовірності факту проявів булінгу чи інших насильницьких посягань. Саме тому опитування доцільно проводити у спеціальних кімнатах для опитування, що не травмує психоемоційний стан неповнолітнього, та забезпечує права і законні інтереси дітей.

Вищезазначене зумовлює той факт, що одним з основних, специфічних та найскладніших завдань у діяльності органів Національної поліції є повне й швидке виявлення, попередження і документування правопорушень, що вчиняються відносно дітей та викриття винних з метою попередження психологічних травм дитини.

**«Кризова кімната, дружня до дитини»** призначена для роботи з дітьми, які постраждали внаслідок кримінального правопорушення чи стали свідками сексуального насильства або експлуатації, або такими, які підозрюються в скоєнні кримінальних правопорушень, за допомогою спеціальних методик, дружніх до дитини. Організація роботи здійснюється на основі індивідуального підходу до кожної дитини з урахуванням її віку та ступеня розвитку. Система роботи в «кризових кімнатах, дружніх до дитини» враховує вікові та психологічні особливості як тих дітей, котрі перебувають у конфлікті (скоїли правопорушення або злочини), так і тих, що стали жертвами або свідками злочину чи правопорушення.

Одним із першочергових та дієвих превентивних поліцейських заходів є опитування особи, що передбачено ст. 33 Закону України «Про Національну поліцію». Важливе значення в ході проведення опитування особи відіграє тактика опитування неповнолітніх осіб. У законодавстві враховано певні особливості, зокрема таке опитування може здійснюватися лише за участю батьків (одного з них), іншого законного представника або педагога. Для застосування відповідних особливостей необхідно враховувати лише вік особи, яка опитується.

Як вже було зазначено, проведення опитування неповнолітніх допускається тільки за участю батьків (одного з них), усиновлювачів, опікунів чи піклувальників, інших близьких родичів чи членів сім'ї, а також представників органів опіки й піклування, установ і організацій, під опікою чи піклуванням яких перебуває неповнолітній, педагога або психолога. Це, зокрема, визначає особливості підготовки й проведення опитування неповнолітньої особи віком від 14 до 18 років або малолітньої особи віком до 14 років. Перед проведенням опитування особи поліцейський роз'яснює їй

підстави та мету застосування поліцейського заходу, якщо це не перешкодить виконанню поліцією повноважень, покладених на неї цим Законом.

Вік особи встановлюється в загальному порядку за відповідними документами, а в разі їх відсутності – іншим шляхом, зокрема, шляхом призначення судово-медичної або комплексної судової, медичної та психологічної експертизи. Запрошення осіб для проведення опитування неповнолітньої особи не обмежується лише їх присутністю, а й передбачає виконання ними певних обов'язків та надає таким особам певні права, як, наприклад, право ставити опитуваним особам запитання або висловлювати заперечення проти окремих заданих неповнолітньому запитань. Набуття неповнолітнім цивільно-правової дієздатності у повному обсязі до 18 років, у разі реєстрації шлюбу – ст. 34 Цивільного кодексу України; під час роботи за трудовим договором, зайняття підприємницькою діяльністю. Батьки та інші законні представники, як правило, мають авторитет і довіру неповнолітнього, можуть сприяти встановленню контакту з дитиною, отриманню правдивих свідчень, а також захисту його прав і законних інтересів

Закон чітко не регламентує права й обов'язки педагога. Він виступає в цьому випадку як спеціаліст. Педагог має займатися вихованням і навчанням неповнолітніх такого самого віку, що й вік дитини, яка підлягає опитуванню. Завдання педагога – допомогти поліцейському встановити психологічний контакт, виробити правильну тактику проведення опитування, сформулювати запитання з урахуванням дитячої психіки або індивідуальних особливостей психіки неповнолітнього.

***Кримінальне процесуальне значення терміну «неповнолітній».*** Відповідно до п.п. 11, 12 ч. 1 ст. 3 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК), неповнолітня особа – це малолітня особа, а також дитина у віці від чотирнадцяти до вісімнадцяти років, а малолітня особа – дитина до досягнення нею чотирнадцяти років.

Таким чином законодавець до неповнолітніх осіб відносить усіх дітей у віці до 18 років. Проведення допиту неповнолітніх регламентується п.п. 11, 12 ч. 1 ст. 3 КПК; ст.ст. 223-227 КПК, главою 38 КПК<sup>1</sup>.

Варто звернути увагу, що у рамках адміністративного провадження, кримінального провадження необхідним превентивним заходом є опитування дитини (допит). Тому детермінуючись із стратегією розвитку ювенальної превенції, є відповідні рекомендації, які узгоджуються зі ст. 33 «Опитування особи» Закону України «Про Національну поліцію», та відповідно до ст. 224 та ст. 225 КПК «Вимоги щодо місця проведення допиту неповнолітніх», де допит за загальним правилом повинен проводитися за місцем проведення досудового розслідування або у судовому засіданні в місці розташування суду, проте законодавець передбачає можливість проведення виїзних

---

<sup>1</sup> Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL: zakon1.rada.gov.ua/laws/show/4651-17.

судових засідань (ч. 3 ст. 225), а також дозволяє проводити допити і в інших місцях за погодженням із особою, яку мають намір допитати (ст. 224 КПК).

*Отже, проведення допиту у «Кризовій кімнаті, дружній до дитини» не суперечить вимогам чинного законодавства, а навпаки узгоджується з вимогами п. в ст. 35 Конвенції Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства від 25 жовтня 2007 року, яка встановлює обов'язок проводити опитування дитини у спеціально обладнаному та прилаштованому для цих цілей приміщенні.*

Процесуальними вимогами до проведення допиту малолітньої або неповнолітньої особи під час досудового розслідування визначені вимоги щодо осіб, які уповноважені проводити допити неповнолітніх. За загальним правилом, допити неповнолітніх проводяться слідчими. Відповідно до ч. 2 ст. 484 КПК України, у тому разі, якщо кримінальне провадження здійснюється щодо неповнолітнього або якщо воно здійснюється щодо декількох осіб, з яких хоча б одна є неповнолітньою, його має вести слідчий, який спеціально уповноважений керівником органу досудового розслідування на здійснення досудових розслідувань щодо неповнолітніх. *При цьому наявність відповідної психологічної або педагогічної освіти у слідчого не є обов'язковим критерієм закріплення їх за лінією неповнолітніх. Однак такий підхід не враховує навичок слідчого, а враховує лише волю керівника органу досудового розслідування<sup>1</sup>. До того ж, допит можуть проводити окрім слідчого також прокурори (п. 4 ч. 2 ст. 36), керівники органу досудового розслідування (п. 6 ч. 2 ст. 39 КПК), оперативні працівники за дорученням слідчого чи прокурора (ст. 41 КПК) та судді (ст. ст. 225, 232 КПК). Спеціальних вимог до таких осіб КПК не встановлює. Також слід зазначити, що КПК взагалі не встановлює додаткових вимог до осіб, які проводять допит неповнолітніх свідків чи потерпілих, попри те, що відповідно до п.п. с та d ст. 35 Конвенції Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства від 25 жовтня 2007 року, держави, які ратифікували Конвенцію, зокрема і Україна, зобов'язані вжити необхідних законодавчих або інших заходів для забезпечення: проведення опитувань дитини особою, спеціально підготовленою для цих цілей та проведення всіх опитувань дитини одними й тими самими особами, якщо це можливо та де це доцільно.*

Вимоги щодо місця проведення допиту неповнолітніх визначають обов'язкову відповідність до ст. 224 та ст. 225 КПК. Допит за загальним правилом повинен проводитися за місцем проведення досудового розслідування або у судовому засіданні в місці розташування суду, проте законодавець передбачає можливість проведення виїзних судових засідань (ч. 3 ст. 225), а також дозволяє проводити допити і в інших місцях за

---

<sup>1</sup> Особливості досудового розслідування кримінальних проваджень щодо неповнолітніх: методичні рекомендації /О.П. Бойко, А.В. Захарко, В.В. Литвинов; за заг. ред. В.І. Сліпченка. Дніпропетровськ, 2014. 35 с.



погодженням із особою, яку мають намір допитати (ст. 224 КПК). *Отже, проведення допиту у «Кризовій кімнаті, дружній до дитини» не суперечить вимогам чинного законодавства, а навпаки узгоджується з вимогами п. b ст. 35 Конвенції Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства від 25 жовтня 2007 року, яка встановлює обов'язок проводити опитування дитини у спеціально обладнаному та прилаштованому для цих цілей приміщенні. Окрім того, враховуючи вимоги ст. 23 КПК «Безпосередність дослідження показань, речей і документів», доцільно, з метою мінімізації повторної травматизації неповнолітніх та на виконання вимог п. c ст. 35 Конвенції Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства від 25 жовтня 2007 року (проводити якомога меншу кількість опитувань і настільки, наскільки це є вкрай необхідним для цілей кримінального провадження) рекомендувати практичним працівникам звертатися до слідчих суддів з клопотанням про проведення виїзних судових засідань до «кризових кімнат, дружніх до дитини» для здійснення допитів неповнолітніх свідків та потерпілих у порядку ст. 225 КПК або проводити такі допити у режимі відеоконференції під час досудового розслідування в порядку ст. 232 КПК.*

**Вимоги щодо обов'язкової участі інших осіб під час проведення допиту неповнолітніх.** Відповідно до ч. 3 ст. 223 КПК, слідчий, прокурор вживає належних заходів для забезпечення присутності під час проведення слідчої (розшукової) дії осіб, чії права та законні інтереси можуть бути обмежені або порушені.

Згідно зі ст. 226 КПК, допит неповнолітніх обов'язково проводиться у присутності **законного представника**. Про необхідність залучення законного представника дитини під час її опитування або, де це доцільно, дорослого, якого вона сама вибирає, якщо стосовно цієї особи не буде винесено мотивованого рішення про інше, йдеться і в п. f ст. 35 Конвенції Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства від 25 жовтня 2007 року. В якості законних представників відповідно до ст. 44 КПК можуть бути залучені батьки (усиновлювачі), а в разі їх відсутності – опікуни чи піклувальники особи, інші повнолітні близькі родичі чи члени сім'ї, а також представники органів опіки і піклування, установ і організацій, під опікою чи піклуванням яких перебуває неповнолітній, недієздатний чи обмежено дієздатний. Відповідно до ч. 3 ст. 44 КПК України, рішення про залучення законного представника неповнолітнього підозрюваного оформлюється постановою. Її мають право винести як слідчий, так і прокурор. У виняткових випадках, коли участь законного представника може завдати шкоди інтересам малолітнього або неповнолітнього свідка, потерпілого, слідчий, прокурор за клопотанням малолітнього або неповнолітнього чи з власної ініціативи має право обмежити участь законного представника у виконанні окремих слідчих (розшукових) дій або усунути його від участі у кримінальному провадженні та залучити замість

нього іншого законного представника (ч. 3 ст. 227 КПК).

Також під час проведення допиту неповнолітніх, відповідно до ст. 226, обов'язково повинен бути присутній *педагог* чи *психолог*, а у разі необхідності – *лікар*. Оскільки в законі відсутнє точне визначення, кого саме слід розуміти під педагогом чи психологом, тому цілком доречним є залучення до допитів осіб з відповідною (психологічною або педагогічною) освітою. Педагог, психолог або лікар, якщо вони залучаються для допиту неповнолітнього підозрюваного, в кримінальному процесі набувають статус «спеціаліста», який регламентований статтями 71 та 72 КПК України.

**Слід враховувати**, що опитування та допит дітей потребує ретельної та ґрунтовної підготовки, яка дозволить не лише отримати необхідні свідчення для з'ясування обставин справи, але й зменшити психологічне травмування дитини.

Необхідно завчасно з'ясувати вікові та індивідуально-типологічні особливості дитини, соціальну ситуацію її розвитку, визначитися щодо участі в процесі законних представників дитини. Слід зазначити, що найсуттєвішими є вік та особливості розвитку дитини. Для цього потрібно поспілкуватися з батьками, сусідами, іншими особами за місцем проживання дитини (вихователями, медичними та соціальними працівниками), які можуть надати інформацію про сім'ю та стосунки, що в ній склалися, отримати та узагальнити незалежні характеристики, потрібно чітко розуміти, де саме і в чий присутності буде проходити спілкування; з ким і про що буде говорити слідчий.

Прояви насильства щодо дітей, на жаль, мають місце в нашому суспільстві. Тому взаємодія і злагоджена координація зусиль суб'єктів у сфері захисту прав дітей, що покладено на органи Національної поліції, Міністерство соціальної політики, Міністерство освіти і науки, та інші органи, надасть можливість запровадження ефективного механізму, спрямованого на підвищення рівня соціального та правового захисту дітей.

#### ЛІТЕРАТУРА:

1. Конвенція ООН «Про права дитини» від 20.11.1989 р. URL: [zakon.rada.gov.ua/laws/show/995\\_021#Text](http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text).
2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL: [zakon1.rada.gov.ua/laws/show/4651-17](http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/4651-17).
3. Особливості досудового розслідування кримінальних проваджень щодо неповнолітніх: методичні рекомендації /О.П. Бойко, А.В. Захарко, В.В. Литвинов; за заг. ред. В.І. Сліпченка. Дніпропетровськ, 2014. 35 с.

**Костянтин БАХЧЕВ,**  
кандидат юридичних наук,  
декан факультету підготовки фахівців  
для підрозділів превентивної діяльності,  
полковник поліції

**Андрій СОБАКАРЬ,**  
доктор юридичних наук, професор,  
завідувач кафедри адміністративного права,  
процесу та адміністративної діяльності,  
підполковник поліції

**Роман ОПАЦЬКИЙ,**  
кандидат юридичних наук, доцент,  
доцент кафедри адміністративного права,  
процесу та адміністративної діяльності  
майор поліції

*(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)*

## **МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД РЕАЛІЗАЦІЇ ЮВЕНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ**

**Kostyantyn BAKHCHEV,**  
PhD in Law, Dean of Faculty  
of Training Specialists for Prevention Units,  
Police Colonel

**Andriy SOBAKAR,**  
Dr of Law, Professor,  
Head of Administrative Law, Procedure  
and Administrative Activities Department,  
Lieutenant Colonel of Police

**Roman OPATSKY,**  
PhD in Law, Docent, Assistant Professor  
of Administrative Law, Procedure  
and Administrative Activities Department,  
Police Major

*(Dnipropetrovsk state University of Internal Affairs)*

## **INTERNATIONAL EXPERIENCE OF REALIZATION OF JUVENILE POLICY**

**Abstract.** The main goals and priority directions of juvenile policy have been systematized; the range of sources of branch policy has been outlined, the problems connected with their formation, systematization and application have been covered; the necessity of recognizing juvenile policy as an integral

component of national security, as well as one of the most important directions of state policy has been proved.

The concepts, tasks and principles of public administration in the field of formation and implementation of juvenile policy in Ukraine have been considered. Foreign and international experience in this field has been studied and the possibilities of its implementation in national legislation have been considered.

Based on the achievements of domestic jurisprudence, foreign experience, analysis of current legislation of Ukraine, rule-making and law enforcement practice, a conceptual approach to solving current problems of formation and implementation of juvenile policy in Ukraine has been formulated.

The system of strategic tasks and priorities in the field of formation and implementation of juvenile policy has been determined; the range of sources of branch policy has been outlined, the problems connected with their formation, systematization and application have been revealed. The author have proved the need to recognize juvenile justice as an integral part of national security, as well as one of the most important areas of national policy.

The article examines the structural and functional characteristics, systemic relationships, patterns and problems of functioning of the range of public administration entities involved in the mechanism of juvenile policy. The need for a large-scale reform covering all aspects of sectoral administration, optimizing all its links and subsystems, and ultimately ensuring the construction of a modern, highly organized and most effective system of formation and implementation of juvenile policy in Ukraine.

A set of proposals aimed at improving the efficiency of forecasting, targeted programming and strategic management in the field of formation and implementation of juvenile policy in Ukraine has been developed.

The principles, functions, forms and methods of public administration in the field of juvenile policy have been analyzed. Their value dimension, connection with morality, religion, politics, correlation with international and European regional standards in the field of protection of children's rights have been revealed.

The author s have revealed that at this stage of formation of juvenile law as its main functions are informational, value-oriented and educational functions. The specificity of juvenile law is that it has a prominent place, restorative, compensatory and subsidiary functions.

A conceptual idea of the essence and limits of administrative and legal protection of childhood has been developed.

There are proposals aimed at improving the efficiency of the domestic system of ensuring the implementation of juvenile policy as a cornerstone of the protection of children's rights.

**Keywords:** *child, juvenile justice, juvenile law, juvenile policy, juvenile legal relations, juvenile status, juvenile responsibility, ombudsman for children's rights.*

Україна стала на шлях євроінтеграції та демократичного розвитку. Як свідчить практика, зараз у становленні вітчизняної ювенальної політики ми проходимо тим шляхом, яким крокували країни Західної Європи та Північної Америки декілька десятиліть тому. Проте для нашої вотчини цей шлях є дещо легшим, оскільки світова спільнота надбала достатній досвід міжнародного регулювання відносин у сфері захисту прав дітей.

Забезпечення і захист прав дитини належать до глобальних проблем сучасності, у вирішенні яких зацікавлене все світове співтовариство. Це пояснюється визначальною роллю підростаючого покоління у гарантуванні життєздатності суспільства та прогнозуванні його майбутнього розвитку. Проте слід визнати, що жодна держава у світі не може претендувати на роль зразка в галузі дотримання прав дитини. Навіть для найбільш демократичних і економічно розвинених держав характерні зростання злочинності неповнолітніх, наявність сімей з низьким життєвим рівнем, смертність дітей через недостатнє медичне обслуговування, зростання кількості безпритульних дітей. Усі ці фактори доводять неможливість вирішення дитячої проблеми тільки національними засобами і викликають необхідність об'єднання зусиль світової спільноти в цілому, що і зумовило виникнення інституту міжнародно-правового захисту прав дитини.

Найбільш поширеним і значущим на сьогодні джерелом міжнародного права є багатосторонні міжнародні договори. Серед них буде доцільно, в першу чергу, зазначити універсальні міжнародні договори, тобто договори з необмеженою кількістю учасників. Важливу роль у міжнародно-правовому захисті прав дитини відіграють акти загального характеру, що гарантують захист прав людини в цілому. Незважаючи на те, що подібні міжнародно-правові угоди практично не стосуються особливого захисту дитини як представника окремої соціальної групи, все ж їх положення мають значення і для захисту прав дитини. Серед них можна виділити Міжнародні пакти 1966 р. про економічні, соціальні та культурні права, а також про громадянські і політичні права<sup>1</sup>.

Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права передбачає, що сім'я, яка розглядається як природний й основний осередок суспільства, має надаватися якомога ширша охорона і допомога, особливо при її утворенні і поки на її відповідальності лежить турбота про несамотійних дітей і їх виховання» (п. 1 ст. 10)<sup>2</sup>. У ст. 23 зазначеного документу вказується на те, що сім'я має право на захист з боку суспільства і держави.

Сьогодні міжнародний захист прав дитини являє собою систему взаємоузгоджених дій держави та неурядових міжнародних організацій,

---

<sup>1</sup> Ніконов К. Сучасні теоретичні аспекти інституту міжнародно-правового захисту і заохочення прав дитини. Московський журнал міжнародного права. 2009. № 1. С. 92.

<sup>2</sup> Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права. Міжнародний захист прав і свобод людини: зб. документів. К., 1990. С. 20.

спрямованих на розробку і забезпечення прав дитини з метою формування повноцінної і гармонійно розвиненої особистості, сприяння їх закріпленню в національному законодавстві та надання міжнародної допомоги дітям слаборозвинених держав<sup>1</sup>.

Питання про необхідність регулювання прав дітей виникло порівняно недавно. Згубні наслідки Першої світової війни щодо цивільного населення і зростаючий інтерес до проблеми захисту дітей в більшості країн Європи і Північної Америки стимулювали Лігу Націй створити в 1919 році Комітет дитячого благополуччя, який розглядав права дітей, в основному, в контексті заходів, яких потрібно було вживати стосовно безпритульних дітей, рабства, дитячої праці, торгівлі дітьми та проституції неповнолітніх. Велику роль у розробці соціальних стандартів захисту дітей у цей період відіграли неурядові організації, зокрема Міжнародна спілка порятунку дітей, заснований громадянкою Англії Еглантайн Джебб.

Першою спробою «законодавчої міжнародної стурбованості» щодо становища дітей було прийняття в 1923 році Радою (створеної незадовго до цього неурядовою організацією «Міжнародний союз порятунку дітей») Декларації про права дитини. Ця Декларація, що отримала назву Женевської, була схвалена в наступному році п'ятою Асамблеєю Ліги Націй. У 1924 році в Женеві Ліга Націй на своїй 5-й сесії прийняла запропоновану Міжнародним союзом порятунку дітей Декларацію прав дитини<sup>2</sup>. Це був перший документ міжнародно-правового характеру у напрямі охорони прав та інтересів дітей. Декларація, що складається з 5 принципів, сформулювала цілі міжнародно-правового захисту дітей: дитині має надаватися можливість нормального розвитку, як матеріального, так і духовного (пр. 1); голодна дитина має бути нагодована, хворій дитині повинен бути наданий догляд, порочні діти повинні бути виправлені, сиротам і безпритульним дітям має бути дано укриття і все необхідне для їх існування (пр. 2); дитина має бути першою, хто отримує допомогу у разі лиха (пр. 3); дитині має бути надана можливість заробляти кошти на існування, вона повинна бути захищеною від усіх форм експлуатації (пр. 4); дитина повинна виховуватися з усвідомленням того, що її кращі якості будуть використані на благо наступного покоління (пр. 5). У Декларації вперше підкреслювалося, що турбота про дітей і їх захист не є більше виключним обов'язком родини, суспільства або навіть окремої країни – все людство повинне піклуватися про благополуччя дітей<sup>3</sup>.

Однак остаточно система міжнародного захисту прав дитини, як складова

---

<sup>1</sup> Вечерова Є.М. Міжнародно-правовий статус неповнолітнього: перспективи подальшого розвитку в контексті взаємодії міжнародної та національних правових систем. Часопис Академії адвокатури України. 2011. № 11(2). С. 101.

<sup>2</sup>Всеобщая декларация прав детей. URL: <http://www.parentakademy.ru/zdorove/detyoga/12.html>.

<sup>3</sup> Агушева Г., Баданин Д. Защита прав ребенка: международно-правовой аспект. Ювенальное право. Архангельск, 2005. С. 10.

частина захисту прав людини, склалася після Другої світової війни в рамках Організації Об'єднаних Націй, одним з основоположних принципів якої було проголошення поваги до прав і свобод людини без будь-якої дискримінації. Принцип поваги прав людини був закріплений у Статуті ООН. У преамбулі Статуту говорилося про рішучість народів «знову затвердити віру в основні права людини, в гідність і цінність людської особистості». Відповідно до п. 3 ст. 1 Статуту ООН однією з цілей Організації було «... здійснення міжнародного співробітництва ... в заохоченні і розвитку поваги до прав людини і основних свобод для всіх, незалежно від раси, статі, мови і релігії» шляхом сприяння ООН «загальній повазі і додержанню прав людини і основних свобод для всіх» (п. 3 ст. 55).

Статут визначив також органи, які координували співробітництво держав щодо захисту прав людини: Генеральна Асамблея організує дослідження і дає рекомендації (ст. 13), Економічна і Соціальна рада дає рекомендації та створює комісії із заохочення прав людини (ст.ст. 63, 68). Для цих цілей були також створені спеціальні органи як універсального характеру (Комісія з прав людини), так і функціонального – щодо захисту окремих категорій населення (Комісія зі становища жінок, Комісія з попередження дискримінації і захисту меншин, Управління Верховного комісара у справах біженців, Конгрес ООН по боротьбі зі злочинністю і поводження з правопорушниками).

Таким чином, Статут ООН створив правову основу для формування механізму міжнародного захисту прав людини, який включає в себе розробку міжнародних стандартів у галузі захисту прав людини та створення міжнародних контрольних органів за їх дотриманням.

Необхідність розробки заходів з охорони прав дитини в силу її фізичної і розумової незрілості стимулювала виділення міжнародного захисту прав дітей в особливий напрям. З цією метою в ООН були створені Соціальна комісія та Дитячий фонд ООН (ЮНІСЕФ)<sup>1</sup>. Крім того, захистом прав дітей за окремими напрямками займаються спеціалізовані установи ООН: Міжнародна організація праці (МОП)<sup>2</sup>, Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ)<sup>3</sup>, Організація Об'єднаних Націй з питань науки, культури та освіти (ЮНЕСКО)<sup>4</sup>.

Організацією, яка займається виключно дитячими проблемами, є Дитячий фонд ООН. ЮНІСЕФ було створено резолюцією Генеральної Асамблеї 57 (1) про заснування ЮНІСЕФ від 11 грудня 1946 року. Зокрема,

<sup>1</sup> Створення ЮНЕСКО. URL: <http://kimo.univ.kiev.ua/MOrg/33.htm>.

<sup>2</sup> Растишешин В., Куприянова Т. Управление производительностью: путь к росту. Человек и труд. 1996. № 8. С. 70–73.

<sup>3</sup> Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ). URL: <http://kimo.univ.kiev.ua/MOrg/42.htm>.

<sup>4</sup> Організація Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури (ЮНЕСКО /UNESCO). URL: <http://novynar.com.ua/files/organizations/unesko>.

Фонд створюється для надання допомоги дітям у післявоєнній Європі. Він повинен бути організований і використаний в межах наявних у його розпорядженні засобів. Допомога надається відповідно до потреб і без дискримінації щодо раси, релігії, національності і політичних переконань. Згідно з резолюцією був створений керівний орган ЮНІСЕФ – Виконавча рада. У резолюції були названі 25 членів Виконавчої ради: представники США, СРСР, Австралії, Бразилії, Великобританії, Канади, Китаю, Франції, Польщі, Швеції, Югославії. Виконавчий директор був призначений Генеральним секретарем ООН в консультації з Виконавчою радою.

Своє перше засідання Виконавча рада ЮНІСЕФ провела 19 грудня 1946 року. У 1953 році Дитячий фонд увійшов до системи ООН (резолюція Генеральної Асамблеї 802 (8) від 6 жовтня 1953 року) і його повноваження були розширені: йому надавалося право довгострокової допомоги дітям, які постраждали в результаті сформованої економічної і політичної ситуації в їхніх країнах, а також під час збройних конфліктів. Основна функція ЮНІСЕФ – допомога урядам країн, що розвиваються, у вигляді поставок обладнання для шкіл, продуктів харчування, медикаментів, надання стипендій для викладачів. Виконавча рада ЮНІСЕФ, що складається з 36 членів, визначає основні напрями діяльності, аналізує програми та затверджує бюджети Фонду. Секретаріат ЮНІСЕФ, штаб-квартира якого знаходиться в Нью-Йорку, проводить роботу через свої бюро (понад 200), розташовані більш ніж у 140 країнах. У рамках ЮНІСЕФ функціонує Міжнародний центр розвитку дитини. Він був створений в 1988 році як спеціалізований дослідний і навчальний заклад при базовій фінансовій підтримці уряду Італії.

Міжнародний захист прав дитини здійснюється за кількома напрямками: 1) розробка декларацій, резолюцій, конвенцій з метою підготовки міжнародних стандартів у галузі прав дитини; 2) створення спеціального контрольного органу по захисту прав дитини; 3) сприяння приведенню національного законодавства у відповідність до міжнародних зобов'язань (імплементативна діяльність); 4) надання міжнародної допомоги через Дитячий фонд ООН.

Найбільш результативною є нормотворча діяльність із захисту прав дитини. Вона велася за двома напрямками:

1) закріплення прав дитини в загальних деклараціях та конвенціях з прав людини або в міжнародних угодах, що регламентують права окремих соціальних груп, тісно пов'язаних з дитиною (права жінок) або в певній галузі відносин (в області сімейного, трудового права, освіти);

2) розробка декларацій та конвенцій, що спеціально регулюють права дитини.

Розглянемо детальніше діяльність у цих напрямках.

1. У рамках міжнародного захисту прав людини Генеральною Асамблеєю ООН 10 грудня 1948 року була прийнята Загальна декларація прав людини, а в



1966 році – Міжнародні пакти про права людини. У Декларації і пактах було сформульовано ряд положень, які безпосередньо стосуються прав та інтересів дітей: принцип рівності дітей, норми про захист материнства і дитинства, про захист дітей від експлуатації, право дітей на освіту.

У Декларації і пактах проголошується принцип рівності дітей. У Пакті про громадянські та політичні права встановлюється, що кожна дитина без будь-якої дискримінації за ознакою раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, національного чи соціального походження, майнового стану або народження має право на такі заходи захисту, які є необхідними в її становищі як малолітнього з боку сім'ї, суспільства і держави (п. 1 ст. 24). Пакт про економічні, соціальні і культурні права забороняє дискримінацію за ознакою сімейного походження чи за іншою ознакою (п. 3 ст. 10). У Декларації йдеться про рівність дітей незалежно від того, народжені вони у шлюбі чи поза ним: «Всі діти, народжені у шлюбі або поза шлюбом, повинні користуватися однаковим соціальним захистом» (ст. 25).

Стаття 25 Декларації закріплює, що «материнство і дитинство дають право на особливе піклування і допомогу». Пакт про економічні, соціальні і культурні права передбачає, що родині повинна «надаватися якомога ширша охорона і допомога, особливо при її утворенні і поки на її відповідальності лежить турбота про несамотійних дітей та їх виховання» (п. 1 ст. 10), а також визнає, що під особливою охороною повинні знаходитися матері протягом розумного періоду до і після пологів (п. 2 ст. 10). У Пакті про громадянські та політичні права говориться, що сім'я має право на захист з боку суспільства та держави (ст. 23). Відповідно до ст. 12 держави вживатимуть заходів щодо «забезпечення скорочення мертвонароджуваності та дитячої смертності і здорового розвитку дитини».

Стаття 26 Декларації проголошує право кожної людини на освіту: «Освіта повинна бути безоплатною, хоча б у тому, що стосується початкової та загальної освіти; початкова освіта повинна бути обов'язковою», і передбачає також, що «батьки мають право пріоритету у виборі виду освіти для своїх малолітніх дітей». У Пакті про економічні, соціальні і культурні права також говориться про обов'язкову і безкоштовну для всіх початкову освіту (ст. 13).

Важливе значення для охорони здоров'я дітей та їхніх прав мають міжнародно-правові норми про заборону дитячих шлюбів. У Конвенції про згоду на вступ у шлюб, шлюбний вік і реєстрацію шлюбів (1962 р.) передбачається прийняття державою законодавчих актів, що встановлюють мінімальний шлюбний вік.

Конвенція забороняє «укладення шлюбу з особою, яка не досягла встановленого віку, крім випадків, коли в інтересах сторін, що одружуються, компетентний орган дозволяє зробити виняток з цього правила» (ст. 2). Рекомендація про згоду на вступ у шлюб, мінімальний шлюбний вік і реєстрацію шлюбів і Декларація про ліквідацію дискримінації щодо жінок,

прийнятті Генеральною Асамблеєю ООН 1 листопада 1965 і 7 листопада 1967 років, відповідно, містять положення про заборону вступу в шлюб у дитячому віці і заручення молодих дівчат, а також пропонують державам вжити ефективних заходів щодо встановлення мінімального віку для вступу в шлюб і реєстрації шлюбів в офіційних установах<sup>1</sup>.

Слід зазначити також міжнародні угоди, пов'язані з рабством і торгівлею дітьми, а також присвячені боротьбі з торгівлею жінками та дітьми з метою проституції. У 1953 році Генеральна Асамблея своєю резолюцією 794 (8) схвалила Протокол про внесення змін до Конвенції 1926 року про рабство. На конференції в Женеві в 1956 році було прийнято Додаткову конвенцію про скасування рабства, работоргівлі та інститутів і звичаїв, подібних до рабства. Конвенція передбачає, зокрема, скасування такого інституту, схожого з рабством, як експлуатація дитячої праці. Під цим мається на увазі будь-який інститут або звичай, «в силу якого дитина або підліток молодше 18 років передається одним або обома своїми батьками чи своїм опікуном іншій особі за винагороду або без такої, з метою експлуатації цієї дитини чи підлітка або його праці» (п. d ст. 1). Конвенція передбачає встановлення кримінального покарання за работоргівлю<sup>2</sup>.

20 жовтня 1947 року ООН було прийнято Протокол до Міжнародної конвенції про боротьбу з торгівлею жінками та дітьми 1921 року та до Конвенції про боротьбу з торгівлею повнолітніми жінками 1933 року. У Конвенціях і Протоколі передбачається обов'язок держав залучати до кримінальної відповідальності осіб, які займаються залученням жінок до проституції і торгівлі жінками та дітьми, та повідомляти одна одній відомості про професійних торговців жінками та дітьми<sup>3</sup>.

ЮНЕСКО 14 грудня 1960 року прийняло Конвенцію про боротьбу з дискримінацією в галузі освіти, що містить зобов'язання держав не допускати дискримінації в галузі освіти за ознакою раси, статі, мови, релігії, соціального походження, політичних переконань і вживати, якщо потрібно, всі заходи для усунення дискримінації при отриманні освіти. У Конвенції, зокрема, міститься положення, відповідно до якого держава зобов'язується

---

<sup>1</sup> Конвенція про згоду на вступ у шлюб, мінімальний шлюбний вік і реєстрацію шлюбів. URL: [http://leksika.com.ua/14020124/legal/konventsiya\\_pro\\_zgodu\\_na\\_vstup\\_u\\_shlyub\\_minimalniy\\_shlyubniy\\_vik\\_i\\_reyestratsiyu\\_shlyubiv\\_1962](http://leksika.com.ua/14020124/legal/konventsiya_pro_zgodu_na_vstup_u_shlyub_minimalniy_shlyubniy_vik_i_reyestratsiyu_shlyubiv_1962).

<sup>2</sup> Дополнительная конвенция об упразднении рабства, работорговли и институтов и обычаев, сходных с рабством. URL: [http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995\\_160/print1340644081445578](http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_160/print1340644081445578).

<sup>3</sup> Конвенція про боротьбу з торгівлею людьми і з експлуатацією проституції третіми особами. URL: [http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995\\_162](http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_162).

Історико-правовий аналіз міжнародних документів щодо боротьби з торгівлею жінками та дітьми. URL: [http://www.naiiu.kiev.ua/tslc/pages/biblio/visnik/nomer1/all\\_ivas.html](http://www.naiiu.kiev.ua/tslc/pages/biblio/visnik/nomer1/all_ivas.html).

зробити початкову освіту обов'язковою і безкоштовною (п. а ст. 4)<sup>1</sup>.

Міжнародні норми про охорону праці дітей містяться в конвенціях, прийнятих Міжнародною організацією праці. Так, у 1973 році було прийнято Конвенцію № 138 про мінімальний вік прийому на роботу, відповідно до якої держави зобов'язуються «забезпечити ефективне скасування дитячої праці й поступове підвищення мінімального віку для прийому на роботу до рівня, відповідного найбільш повному фізичному і розумовому розвитку підлітків» (ст. 1). У Конвенції передбачається, що кожна держава, яка ратифікувала цю Конвенцію, у спеціальному додатку повинна повідомити дані про мінімальний вік прийому на роботу підлітків на своїй території. Конвенції Міністерства охорони праці № 77 та № 78, прийняті в 1946 році, передбачають обов'язкове проведення медичного огляду дітей та підлітків з метою виявлення їхньої придатності до праці на промислових і непромислових підприємствах. Зокрема визначено, що діти і підлітки молодше 18 років не будуть братися на роботу, якщо в результаті медичного огляду буде встановлено, що вони не придатні для роботи, до якої вони повинні бути залучені. Конвенції № 79 і № 90 спрямовані на обмеження нічної праці дітей та підлітків на непромислових роботах і в промисловості<sup>2</sup>.

Конгрес ООН по боротьбі із злочинністю і поводження з правопорушниками розробив ряд важливих міжнародних актів щодо захисту прав неповнолітніх правопорушників у період відправлення правосуддя, відбування покарання в місцях позбавлення волі, заходів попередження злочинності серед неповнолітніх. Це Мінімальні стандартні правила ООН, що стосуються відправлення правосуддя щодо неповнолітніх 1985 року (відомі як Пекінські правила) і прийняті в 1990 році Керівні принципи ООН для попередження злочинності серед неповнолітніх та Правила ООН, що стосуються захисту неповнолітніх, позбавлених волі. Спільною для всіх міжнародних стандартів у галузі захисту неповнолітніх є норма, відповідно до якої державам рекомендовано замінювати утримання під вартою малолітніх правопорушників до суду іншими альтернативними заходами: «необхідно уникати, наскільки це можливо, утримання під вартою неповнолітніх до суду і вдаватися до нього лише у виняткових випадках. У тих випадках, коли такий захід, як превентивне утримання під вартою, все ж застосовується, суди повинні приділяти першочергову увагу максимально швидкому розгляду справ, з тим, щоб період утримання під арештом був

<sup>1</sup> Конвенція про боротьбу з дискримінацією в галузі освіти. URL: [http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995\\_174](http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_174).

<sup>2</sup> Конвенція про мінімальний вік для прийому на роботу № 138. URL: [http://zakon.nau.ua/doc/?code=993\\_054](http://zakon.nau.ua/doc/?code=993_054).

якомога менш тривалим» (Пекінські правила, пр. 17)<sup>1</sup>.

Спеціальним документом, повністю присвяченим правам дитини, стала Декларація прав дитини. У 1946 році Економічною і Соціальною радою ООН прийнято рішення, що хоча принципи Женевської декларації залишаються застосовними, Об'єднані Нації мають потребу в оновленому документі, який відповідає статутним цілям Організації Об'єднаних Націй в області прав людини. І в тому ж році Соціальна комісія обговорювала можливість розробки декларації. На 6-й сесії Соціальної комісії (1950 р.) було прийнято проєкт Декларації під назвою «Декларація прав дитини». Економічна і Соціальна рада в 1950 році передала проєкт цієї Декларації на розгляд Комісії з прав людини, яка включила питання про Декларацію прав дитини в порядок денний своєї 13-ї сесії (1957 р.). Підготувавши проєкт Декларації на своїй 15-й сесії у січні 1959 року, Комісія представила його 14-й сесії Генеральної Асамблеї, де він розглядався Комітетом з соціальних, гуманітарних і культурних питань. 20 листопада 1959 року Генеральна Асамблея ООН своєю резолюцією 1383 (14) прийняла Декларацію прав дитини<sup>2</sup>.

Декларація прав дитини розширила 5 принципів Женевської декларації 1924 року до 10 принципів. В її Преамбулі наголошується, що «дитина внаслідок її фізичної і розумової незрілості потребує спеціальної охорони і піклування, включаючи належний правовий захист як до, так і після народження». У Декларації йдеться про недопущення стосовно дітей дискримінації за якими б то не було ознаками (пр. 1); про право дитини на нормальний розвиток (пр. 2); про право на здобуття освіти (пр. 7). Відповідно до Декларації, дитина повинна бути захищена від жорстокості і експлуатації (пр. 9); їй має надаватися право на належне харчування, житло, розваги і медичне обслуговування (пр. 4). Один з принципів Декларації встановлено обов'язок суспільства здійснювати особливе піклування про дітей, неповноцінних у фізичному, психічному або соціальному відношенні (пр. 5). Останній принцип присвячений питанням виховання дитини (пр. 10).

Набуття чинності Конвенцією про права дитини 2 вересня 1990 року стало кульмінацією майже 70-річної боротьби за те, щоб міжнародне співтовариство визнало особливі потреби і вразливість дітей.

Декларація 1959 року стала основою для підготовки Конвенції про права дитини. У 1978 році уряд Польщі представив Комісії ООН з прав людини первісний проєкт, підготовлений на основі цієї Декларації. Тоді висловлювалася надія, що його можна буде прийняти в 1979 році, який був оголошений Міжнародним роком дитини. Комісія, однак, прийшла до

---

<sup>1</sup> Минимальные стандартные правила Организации Объединенных Наций, касающиеся отправления правосудия в отношении несовершеннолетних («Пекинские правила»). URL: [http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995\\_211](http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_211).

<sup>2</sup> Декларация прав ребенка от 20 ноября 1959 года (Резолюция 1386 (XIV) Генеральной Ассамблеи ООН от 20.11.1959 г.). URL: [http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995\\_384](http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995_384).

висновку, що текст вимагає поглибленого розгляду, і створила спеціальну робочу групу, яка проводила по одному засіданню на рік протягом 1980-х років. Робоча група досягла консенсусу щодо остаточного варіанту незадовога перед сесією Генеральної Асамблеї ООН 1989 року, що прийняла Конвенцію 20 листопада, в тридцяті річницю Декларації 1959 року<sup>1</sup>.

Хоча з різних причин цю Конвенцію або хвалили, або критикували як «революційний» документ, її слід розглядати як важливу подію, що завершує кілька десятиліть постійного процесу набуття досвіду та осмислення прав людини взагалі і проблем дітей зокрема. Положення Конвенції, по суті, є логічним висновком з того, що в даний час є випробуваним процесом розробки міжнародних норм: спочатку встановлюються фундаментальні принципи, потім вони вводяться в міжнародні документи, які охоплюють широку гаму прав, і, нарешті, формулюються в юридично обов'язковий документ, який має специфічну мету.

Прийняття Конвенції стало значною подією у сфері захисту прав дітей. У Конвенції вперше дитина розглядається не тільки як об'єкт, що вимагає спеціального захисту, але і як суб'єкт права, якому надано весь спектр прав людини.

Конвенція, що складається з 54 статей, охоплює як цивільно-політичні, так і соціально-економічні та культурні права дітей.

З прийняттям Конвенції про права дитини в 1989 року міжнародна спільнота визнала необхідність надавати спеціальний захист дітям в силу їх фізичної і розумової незрілості. І тоді ж найбільш гостро постало питання про визначення поняття «дитина» в міжнародному праві. Незважаючи на те, що поняття «дитина» розглядається в соціальному контексті, з правової точки зору дуже важливо надати дефініцію даного терміна або хоча б окреслити його вікові межі, так як дитина як особистість користується спеціальними правами, які їй притаманні тільки в даний період. Труднощі цього визначення в міжнародному праві полягають у тому, що великі відмінності у сфері культури, в питаннях релігії, у політичних, правових системах (зокрема, різне законодавство щодо абортів), які існують між державами, роблять неможливим надання визначення поняттю «дитина», яке могло б задовольнити всі зацікавлені сторони. Традиційно в законодавстві держав поняття «дитина» пов'язується з віковими критерієм, тобто існує певний період часу, протягом якого особа вважається дитиною. Міжнародне право також взяло за основу часові межі і спробувало дати визначення терміна «дитина» шляхом встановлення моменту, з якого починається правовий захист дітей та коли він закінчується.

До прийняття Конвенції про права дитини тільки Декларація прав дитини 1959 року згадує про те, з якого моменту особистість вважається

---

<sup>1</sup> Конвенція про права дитини, ратифікована постановою ВРУ № 789-ХІІ (789-12 ) від 27.02.1991 р. URL: [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995\\_021](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021).

дитиною. У її преамбулі сказано, що «дитина внаслідок її фізичної і розумової незрілості потребує спеціальної охорони і піклування, включаючи належний правовий захист як до, так і після народження». Саме питання про визначення початкового періоду життя дитини викликало серйозні дебати при обговоренні проекту Конвенції про права дитини у зв'язку з обговоренням преамбули та статей 1 і 6 Конвенції.

На наш погляд, коректною виглядає позиція, запропонована делегацією Ватикану під час первісного обговорення проекту Конвенції у 1980 році, яка полягає у перенесенні слів «як до, так і після народження» із Декларації прав дитини 1959 року в один із параграфів преамбули Конвенції. Цю пропозицію обґрунтовано тим, що необхідно захищати права дитини з моменту зачаття, і є досить нейтральною в питанні про аборти, конкретно не вказуючи момент, з якого починається захист ще ненародженої дитини.

Викликає інтерес також положення Американської конвенції про права людини 1969 року, ст. 4(1) якої накладає на держави-учасниці зобов'язання захищати право на життя «як правило, з моменту зачаття». Делегації, які дотримуються концепції, що встановлює початок життя з моменту зачаття, знову поставили питання про включення цього положення у визначення поняття «дитина». Виниклі суперечки було досить успішно припинено делегацією Марокко, яка запропонувала прибрати з тексту ст. 1, сформульованої польською делегацією, слова «з моменту його народження» і таким чином вирішити проблему. Пропозиція була прийнята, і дана стаття стала звучати так: «Згідно із цією Конвенцією, дитиною є кожна людська істота до досягнення 18-річного віку, якщо за законом її держави вона не досягає повноліття раніше»<sup>1</sup>.

Питання про мінімальний вік, на наш погляд, досі не знайшло свого відображення в міжнародних актах.

При підписанні та ратифікації Конвенції деякі держави зробили заяви з приводу тлумачення її положень щодо питання про початок життя. Аргентина зробила заяву про те, що ст. 1 «тлумачиться нею в світлі того, що термін «дитина» означає «людська істота з моменту зачаття до досягнення 18-річного віку». Гватемала зробила аналогічну заяву, вказавши, що ст. 1 тлумачиться нею відповідно до ст. 3 її Конституції, яка говорить, що «держава гарантує і захищає людське життя з моменту зачаття».

З іншого боку, Франція зробила заяву, що ст. 6 Конвенції «не може тлумачитися як така, що створює будь-яку перешкоду з виконання положень французького законодавства щодо добровільності переривання вагітності». Аналогічну заяву було зроблено Тунісом. Китай та Індонезія також зробили застереження, що це питання вони розглядають відповідно до положень їх Конституцій, що стосуються планування сім'ї та дозволу абортів.

---

<sup>1</sup> Американская конвенция о правах человека, принятая на Межамериканской конференции по правам человека от 22.11.1969. URL : [http://www.concourt.am/hr/rus/un/6\\_3.htm](http://www.concourt.am/hr/rus/un/6_3.htm).

Великобританія ратифікувала Конвенцію із заявою про те, що вона тлумачить Конвенцію як застосовну тільки до людської істоти з моменту народження. Однак більшість держав взагалі не зробили ніяких заяв або застережень, зазначивши, що при тлумаченні преамбули, статей 1 і 6 Конвенції вони будуть дотримуватися положень свого національного законодавства.

Таким чином, Конвенція про права дитини не містить положень, які зобов'язують держави гарантувати життя ще ненародженій дитині. Про це згадується лише в преамбулі Конвенції, яка не має юридичної сили.

Виходячи з вищесказаного, можна зробити висновок, що міжнародне право визнає дитиною особистість з моменту народження. Однак воно не забороняє державам вважати дитиною людську істоту з моменту зачаття, хоча захист ще ненародженої дитини не передбачений в жодному міжнародному договорі, за винятком Американської конвенції про права людини (ст. 4(1)). Існують специфічні винятки, де захист побічно надається ще не народженій дитині. Так, ст. 6(5) Міжнародного пакту про громадянські і політичні права забороняє приводити у виконання смертний вирок щодо вагітних жінок. Те ж саме закріплено в Додатковому протоколі I 1977 року до Женевських конвенцій 1949 року про захист жертв збройних конфліктів (ст. 6(4)). Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права гарантує особливу охорону матерям протягом розумного періоду до і після пологів (ст. 10(2)). Однак це вказує тільки на те, що захист ще ненародженій дитині надається в рамках захисту прав жінок, а за самою ненародженою дитиною не визнається абсолютного права на життя<sup>1</sup>.

Досить складним є питання про встановлення вікової межі, після якої особистість починає вважатися дорослою людиною. Ні Декларація 1924 року, ні Декларація 1959 року не визначають максимальний вік, з якого дитина перестає бути такою. Згідно зі ст. 1 Конвенції про права дитини, для цілей цієї Конвенції «дитиною є кожна людська істота до досягнення 18-річного віку, якщо за законом, застосовуваним до даної особи, вона не досягає повноліття раніше».

При обговоренні Робочою групою цієї статті в першому читанні деякі держави виступили проти запропонованого віку в 18 років, посилаючись на те, що в їх національному законодавстві закріплено вік нижче 18 років. Вони також посилалися на Генеральну Асамблею, яка, у зв'язку із оголошенням 1979 року Міжнародним роком дитини, встановила верхню межу дитинства в 15 років і запропонували закріпити такий же вік у Конвенції. Крім того, було надано пропозиції віком досягнення повноліття вважати 14 років, так як у багатьох країнах в цьому віці закінчується обов'язкова освіта і ця вікова межа встановлена як мінімальна для дівчат, які вступають у шлюб. Більшість

---

<sup>1</sup> Женевські Конвенції про захист жертв війни (1949 р.) і додаткові протоколи до них (1977 р.). URL: [http://search.ligazakon.ua/1\\_doc2.nsf/link1/TS001992.html](http://search.ligazakon.ua/1_doc2.nsf/link1/TS001992.html).

делегацій однак були проти встановлення максимального віку в 14 або 15 років, так як у їх законодавстві закріплено вік 18 років.

Противники зниження вікового періоду дитинства також підкреслювали, що Конвенція повинна застосовуватися до якомога більшої вікової групи. Вони вважали, що застереження до ст. 1, згідно з якою «якщо за законом, застосовуваним до даної особи, вона не досягає повноліття раніше», спростовує всі труднощі для держав, де особистість досягає повноліття раніше 18. Однак текст ст. 1, схвалений Робочою групою у першому читанні, вказував не просто на досягнення повноліття, а на досягнення «віку повноліття». Під час другого читання у 1989 році Нідерланди запропонували виключити зі ст. 1 слово «вік», так як повноліття може бути досягнуто і за іншим критерієм, відмінним від вікового. Цей критерій включає концепцію емансипації (визначення поняття «дитина» на основі його статусу в суспільстві). Цю концепцію деякі держави (США, Франція) розробили для ситуацій, коли молоді люди *de facto* живуть незалежно від батьків до досягнення офіційного віку повноліття (наприклад, вступили в шлюб або пішли на військову службу). Ця концепція не є універсальною, однак пропозицію Нідерландів було прийнято і слово «вік» було виключено з тексту ст. 1. Отже, ст. 1 дозволяє державам, у законодавстві яких вік досягнення повноліття встановлено нижче 18 років, зберегти цей віковий ценз. Вік у 18 років встановлений Конвенцією як стандарт, до якого державам слід прагнути, щоб надати спеціальний захист якомога більшій віковій групі.

Крім цього, делегація Фінляндії намагалася внести на розгляд Робочої групи свій проєкт ст. 1. У ній було запропоновано вважати дитиною кожную людську істоту, яка не досягла віку 18 років, однак положення Конвенції не слід застосовувати до тих, хто досяг віку 15 років і не вважається більше неповнолітнім. Це може наступити в таких випадках: якщо особа досягла повної правоздатності або має право сама обирати місце свого проживання, або здатна вступати в договірні правовідносини. Але ця пропозиція не знайшла підтримки серед держав і її було відкликано.

Таким чином, Конвенція про права дитини закріпила верхню вікову межу – 18 років із застереженням: «якщо за законом, застосовуваним до даної особи, вона не досягає повноліття раніше».

Вік у 18 років встановлюють і деякі інші міжнародні документи, що стосуються захисту дітей. Додаткова конвенція про скасування рабства, работоргівлі та інститутів і звичаїв, подібних до рабства, 1956 року, забороняє передачу з метою експлуатації дитини чи підлітка молодше 18 років (ст. 1). Конвенція про захист дітей та співробітництво стосовно міжнародного усиновлення 1993 року застосовується щодо дитини до досягнення нею 18 років (ст. 3). Міжнародний пакт про громадянські і політичні права забороняє застосування смертної кари до осіб молодше 18 років, хоча і не використовує тут термін «дитина» (ст. 6). На регіональному



рівні Африканська хартія прав і благополуччя дитини 1990 року визначає дитину як «кожну людську істоту до досягнення віку 18 років» без усяких винятків (ст. 2), тим самим встановлюючи більш високий стандарт, ніж Конвенція про права дитини. Європейська конвенція з виконання прав дитини 1996 року вважає дитиною особу, що не досягла 18 років (ст. 1). У рамках Міжнародної організації праці в 1999 році була прийнята Конвенція щодо заборони та негайної дії щодо усунення найгірших форм дитячої праці, в якій передбачено, що вона буде застосовуватися до всіх осіб, які не досягли 18 років (ст. 2).

Однак у деяких інших міжнародних документах встановлено інший віковий ценз. Йдеться, насамперед, про міжнародні договори, що стосуються якогось певного аспекту життя дитини. Гаазька конвенція про цивільно-правові аспекти викрадення дітей 1980 року та Європейська конвенція щодо визнання та вступу в силу рішень, що стосуються опіки над дітьми, та про поновлення опіки над дітьми 1980 року визнають, що для цілей даних конвенцій дитиною є особа до досягнення 16 років (ст. 4 і 1 відповідно). Конвенція про згоду на вступ у шлюб, мінімальний шлюбний вік і реєстрацію шлюбів 1962 року залишає на розгляд держав-учасниць визначення мінімального шлюбного віку (ст. 2). При цьому Рекомендація Генеральної Асамблеї про згоду на вступ у шлюб, мінімальний шлюбний вік і реєстрацію шлюбів 1965 року пропонує державам встановити мінімальний шлюбний вік у 15 років (Принцип II). У міжнародному гуманітарному праві вік призову до збройних сил та взяття участі у воєнних діях встановлений у 15 років (ст. 38 Конвенції про права дитини, ст. 77 Додаткового протоколу I до Женевських конвенцій 1949 року, ст. 4 Додаткового протоколу II до Женевських конвенцій 1949 року). Наразі розробляється додатковий Протокол до Конвенції про права дитини щодо збільшення мінімального віку призову на військову службу та участі у воєнних діях до 18 років. Конвенція Міністерства охорони праці № 138 про мінімальний вік прийому на роботу 1973 року встановлює мінімальний вік у 15 років (ст. 2(1)). Однак Конвенція дозволяє державам з недостатнім рівнем соціального і економічного розвитку встановлювати мінімальний вік для прийому на роботу в 14 років (ст. 2(4)).

Це свідчить про те, що в міжнародному праві немає точної позначки певного віку, з якого особистість перестає вважатися дитиною. Однак прийняття спеціальної Конвенції про права дитини (на регіональному рівні – прийняття Африканської хартії прав і благополуччя дитини), перегляд вікових критеріїв у деяких договорах (зокрема, в міжнародному гуманітарному праві) дозволяють говорити про тенденцію в міжнародному праві вважати вік 18 років як найбільш прийнятну норму для визначення моменту, з якого припиняється правовий захист дитини. Що стосується початку правового захисту, то він надається з моменту народження дитини, хоча держави у своєму національному законодавстві можуть розширити цей захист до моменту зачаття.

Слід зазначити, що з прийняттям Конвенції було введено ряд нових прав дитини: на виживання та розвиток (ст. 6), на збереження індивідуальності (ст. 8), на право вільно висловлювати свої погляди (ст. 12), на участь у військових діях (ст. 38), на фізичне і психологічне відновлення і соціальну реінтеграцію жертв зловживань та експлуатації (ст. 39). У Конвенції вперше особливо обговорена роль засобів масової інформації: держави-учасниці зобов'язуються заохочувати засоби масової інформації до розповсюдження інформації і матеріалів, корисних для дитини в соціальному і культурному відношенні, щоб дитина мала доступ до інформації з різних національних і міжнародних джерел (ст. 17). Відповідно до ст. 42 держави-учасниці зобов'язані «широко інформувати про принципи і положення Конвенції як дорослих, так і дітей».

Уперше в історії в рамках Конвенції було створено міжнародний механізм контролю за виконанням положень Конвенції – Комітет з прав дитини. Він уповноважений розглядати періодичні (раз на 5 років) доповіді держав про вжиті ними заходи щодо здійснення положень Конвенції (ст. 44). Крім того, ст. 45 передбачає, що Комітет також є координатором міжнародного співробітництва по виконанню поставлених у Конвенції цілей. Для цього в його роботі можуть брати участь Дитячий фонд ООН, спеціалізовані установи, міжнародні неурядові організації. Ще одне нововведення Конвенції – це положення, згідно з яким держави повинні забезпечити «широку гласність своїм доповідям у своїх країнах» (п. 6 ст. 44).

На початок 2002 року 186 країн ратифікували Конвенцію про права дитини. З усіх країн, визнаних міжнародним співтовариством як суверенні держави, тільки 4 ще не ратифікували Конвенцію (США, Сомалі, Об'єднані Арабські Емірати, Оман). Конвенція про права дитини близька до того, щоб стати першим у світі договором з прав людини, який ратифікують усі країни світу.

Конвенція про права дитини стала відправною точкою для розробки як регіональних конвенцій про права дитини (в рамках Організації африканської єдності в 1990 році прийнята Африканська Хартія прав і благополуччя дітей; Радою Європи розробляється Європейська конвенція про права дитини), так і конвенцій, що регулюють окремі права дитини (наприклад, Конвенція 1993 року про захист дітей та співробітництво в галузі міжнародного усиновлення).

Новий виток розвитку права дитини отримали після Всесвітньої зустрічі на вищому рівні в інтересах дітей, що відбулася 30 вересня 1990 року у Нью-Йорку. На цій зустрічі було прийнято Всесвітню декларацію про забезпечення виживання, захисту і розвитку дітей і План дій щодо здійснення Всесвітньої декларації. У цих документах сформульовано конкретні цілі, які мають бути реалізовані до кінця ХХ сторіччя, а саме: боротьба з основними дитячими захворюваннями; скорочення смертності дітей віком до 5 років; зниження рівня материнської смертності; надання повсюдної підтримки дітям-інвалідам; надання захисту дітям в умовах збройних конфліктів;

забезпечення невід'ємних прав дитини<sup>1</sup>.

25 травня 2000 року до Конвенції про права дитини 1989 року було прийнято два додаткових протоколи – Факультативний протокол щодо участі дітей у збройних конфліктах і Факультативний протокол щодо торгівлі дітьми, дитячої проституції і дитячої порнографії. Зазначені документи було прийнято у відповідь на втягнення неповнолітніх у внутрішні збройні конфлікти, що дуже підсилилися останнім часом (Афганістан, Судан, Сьєра-Леоне, Чечня та ін.)<sup>2</sup>.

Не менш небезпечною тенденцією стало поширення використання дітей з метою сексуальної експлуатації. За оцінками, щорічно у світі в нелегальний сексуальний бізнес, який приносить доходи в розмірі багатьох мільярдів доларів, надходить близько мільйона дітей. Одних з них примушують до цього силою, інших викрадають або обманюють. Деяких примушують займатися проституцією обставини, так як їм потрібно вижити на вулицях або оплатити їжу й одяг. Інших заманюють споживчими образами рекламного світу. Зростаючий потік глобального туризму та поширення електронних засобів інформації також сприяють експлуатації дітей у проституції у формі сексуального туризму або порнографії. Більш того, зростає попит на сексуальні стосунки з дітьми в результаті помилкової думки, що такі відносини з дитиною менш імовірно приведуть до інфікування ВІЛ.

Незалежно від обставин, небезпека сексуальної експлуатації величезна: завдається непоправна шкода гідності та самоповазі дітей, піддається ризику їх фізичне та психічне здоров'я і створюється загроза майбутньому розвитку. Хоча сексуальна експлуатація дітей існує практично у всіх суспільствах, у зв'язку з тим, що вона нелегальна, дуже важко отримати надійні дані та забезпечити захист дітей, які є її жертвами.

Стаття 34 Конвенції закликає держави захищати дітей від «незаконної сексуальної практики» і використання з метою експлуатації у проституції та порнографії. Багато країн приводять свої національні закони у відповідність до Конвенції. Для того, щоб покласти край співучасті, яка допускає в настільки широких масштабах сексуальну експлуатацію дітей, необхідно також розширити інформаційно-пропагандистську роботу.

У міжнародно-правових документах, що мають як обов'язкову, так і необов'язкову силу, правосуддя щодо неповнолітніх та пов'язані з ним галузі

---

<sup>1</sup> Всемирная декларация об обеспечении выживания, защиты и развития детей. URL: [http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995\\_075](http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995_075).

<sup>2</sup> Факультативний протокол до Конвенції про права дитини щодо участі дітей у збройних конфліктах, ратифікований Законом України від 23.06.2004 р. № 1845-IV. Відомості Верховної Ради. 2004. № 38. Ст. 476; Факультативний протокол до Конвенції про права дитини щодо торгівлі дітьми, дитячої проституції і дитячої порнографії, ратифікований Законом України від 03.04.2003 р. № 716-IV. Відомості Верховної Ради. 2003. № 29. Ст. 226.

(такі як профілактика злочинності та умови утримання під вартою) регулюються положеннями, всеосяжний і докладний характер яких не має аналога у сфері захисту прав дітей.

Відповідні міжнародні норми існують вже не одне десятиліття. Принципи відділення «малолітніх» ув'язнених від дорослих у місцях позбавлення волі і – як для дорослих, так і для неповнолітніх – роздільного утримання підслідних та засуджених передбачені вже в Мінімальних стандартних правилах поводження з ув'язненими 1955 року, які, у свою чергу, засновані на нормах, затверджених Лігою Націй в 1934 році. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права 1966 року перетворив ці принципи в «жорсткий закон», крім того заборонив винесення смертного вироку за злочини, вчинені особами, молодшими за 18 років (ст. 6.5). У Пакті містяться також багато гарантій, застосовних до всіх осіб, які постали перед судом або перебувають під вартою; зокрема, вказано, що «стосовно неповнолітніх (судовий) процес повинен бути такий, щоб враховувалися їх вік і бажаність їх сприяння перевихованню» (ст. 14.4).

Основні чинні норми, що безпосередньо стосуються дітей, містяться в таких документах:

– Конвенція про права дитини 1989 року, яка до кінця 1997 року була ратифікована всіма країнами за винятком Сполучених Штатів Америки і Сомалі (далі в тексті – Конвенція);

– Мінімальні стандартні правила Організації Об'єднаних Націй, що стосуються відправлення правосуддя щодо неповнолітніх (Пекінські правила), 1985 року (далі – Пекінські правила);

– Правила Організації Об'єднаних Націй, що стосуються захисту неповнолітніх, позбавлених волі, 1990 року (далі – Правила);

– Керівні принципи Організації Об'єднаних Націй для попередження злочинності серед неповнолітніх (Керівні принципи, прийняті в Ер-Ріяді) 1990 року (далі – Ер-Ріядські керівні принципи)<sup>1</sup>;

– Керівні принципи щодо дій в інтересах дітей в системі кримінального правосуддя (Відень, 1997 р.)<sup>2</sup>.

Оскільки Конвенція готувалася майже одночасно з трьома іншими вищезгаданими документами, що не мають обов'язкової сили, то не дивно, що вона відбила ті ж основні принципи та надала додаткову вагу багатьом нормам, які містилися в цих інструкціях і правилах.

Під час ратифікації міжнародного договору або приєднанні до нього

---

<sup>1</sup> Руководящие принципы ООН для предупреждения преступности среди несовершеннолетних (Эр-Риядские руководящие принципы): Резолюция 45/112 Генеральной Ассамблеи от 14.12.1990 г. URL: [http://www.uazakon.com/documents/date\\_2y/pg\\_iwnjwe.htm](http://www.uazakon.com/documents/date_2y/pg_iwnjwe.htm).

<sup>2</sup> Старовойтов О.М. Становление и развитие международной защиты ребенка. Белорусский журнал международного права и международных отношений. 1998. № 5. С. 51–58.

держави-учасниці можуть заявити про свої застереження до будь-яких його положень, які вони не хочуть визнати для себе обов'язковими, за умови, що зміст застережень не суперечить основному духові та меті договору і що більшість інших держав-учасниць не заперечують проти цих застережень. Деякі країни зареєстрували свої застереження до ст. 37 і 40 Конвенції (повний текст цих статей див. на стор 24).

Враховуючи те значення, яке надає правосуддю стосовно неповнолітніх міжнародне співтовариство, про що свідчать діапазон і докладність прийнятих ним у цьому зв'язку міжнародних документів, уявляється досить парадоксальним, що відповідні права, норми і принципи систематично ігноруються і грубо порушуються буквально у всьому світі і в такому масштабі, який, ймовірно, не має аналога у сфері дотримання громадянських прав.

Цей парадокс наочно ілюструється тією частиною резолюції Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй у зв'язку з прийняттям Пекінських правил, де говориться, що «хоча в даний час досягнення таких стандартів може здатися важким, враховуючи існуючі соціальні, економічні, культурні, політичні та правові умови, тим не менше їх досягнення передбачається в якості політичного мінімуму». У подібній резолюції про прийняття Правил ООН, що стосуються захисту неповнолітніх, позбавлених волі, за контрастом відкрито говориться, що Генеральна Асамблея «стривожена умовами та обставинами позбавлення неповнолітніх волі у всьому світі». Далі обидві резолюції, тим не менш, наполегливо закликають держави-члени виділити «необхідні кошти для забезпечення успішного здійснення» кожного з документів.

Деякі стандарти в області правосуддя щодо неповнолітніх – зокрема ті, які спеціально регулюють питання позбавлення волі, – підтверджують економічні, соціальні і культурні права, наприклад, задовільне забезпечення їжею і одягом, доступ до медичного обслуговування та освіти. Ці права мають реалізовуватися без жодної дискримінації незалежно від становища тієї чи іншої дитини. Держава, безумовно, несе за це саму пряму відповідальність, коли вона діє *in loco parentis*, як у випадку утримання під вартою дітей.

Однак більшість конкретних норм, що регулюють область правосуддя щодо неповнолітніх, заснована на загальних громадянських правах і, по суті, безпосередньо взята з Міжнародного пакту про громадянські та політичні права. Тому на них не може поширюватися зроблене до ст. 4 Конвенції застереження щодо «економічних, соціальних і культурних прав», для дотримання яких держави-учасниці зобов'язуються вживати заходів лише «у максимальних рамках наявних у них ресурсів».

У той же час було б помилкою вважати, що якщо стандарти правосуддя щодо неповнолітніх засновані на цивільних правах, їх дотримання – це питання не розподілу ресурсів, а виключно політики. Для заборони смертної кари за злочини, вчинені особами, молодшими за 18 років, очевидно,

потрібно всього лише прийняти рішення, що не загрожує великими фінансовими витратами. З іншого боку, для того, щоб з нуля збудувати загальнонаціональну мережу судів у справах неповнолітніх, потрібно залучення не менш значних ресурсів, ніж для виконання певних зобов'язань щодо дотримання економічних, соціальних і культурних прав. Це, зрозуміло, не виправдання для невиконання; це закладена в Конвенції вимога знайти і виділити такі ресурси.

У міжнародно-правових документах не існує чіткої норми стосовно віку, по досягненні якого можна залучати неповнолітнього до кримінальної відповідальності. Конвенція просто вимагає, щоб держави-учасники встановили «мінімальний вік, нижче якого діти вважаються нездатними порушити кримінальне законодавство» (ст. 40.3). Пекінські правила містять додатковий принцип: «нижня межа такого віку не повинна встановлюватися на занадто низькому віковому рівні, враховуючи аспекти емоційної, духовної та інтелектуальної зрілості» (пр. 4.1). Це, принаймні, вказує, що при встановленні мінімального віку слід керуватися даними медичних і соціопсихологічних досліджень, а не звичаями або вимогами громадськості.

Отримати чіткі дані про мінімальний вік, встановлений у різних країнах, на диво важко. Зокрема, за одним таким віком іноді ховається інший, тобто, офіційний мінімальний вік притягнення до кримінальної відповідальності виявляється вище віку, по досягненню якого малолітній правопорушник може зіткнутися з системою правосуддя. Наприклад, у Франції така мінімальна межа – 13 років, але діти віком від 10 до 12 років теж можуть постати перед суддею у справах неповнолітніх, хоча він має право накладати лише заходи виховного характеру або нагляду, такі як пробація, якщо вважає, що дитина належить до групи ризику. В інших випадках поняття мінімального віку застосовується до всіх правопорушень, крім тяжких злочинів. У деяких країнах з низьким мінімальним віком існує багатоступенева система, за якою для різних вікових груп передбачені різні заходи впливу. Так, у Йорданії, де мінімальний вік 7 років, до правопорушників до 12 років можуть бути застосовані лише заходи нагляду і спостереження за поведінкою.

У деяких країнах мінімальний вік взагалі не встановлено, що дозволяє притягувати дитину до кримінальної відповідальності з моменту народження. А між країнами, де він встановлений, існують вражаючі відмінності.

Комітет із прав дитини у своїх Заключних зауваженнях по доповідях держав постійно вказує на бажання встановлення мінімального віку кримінальної відповідальності на якомога більш високому рівні. Він, зокрема, піддав критиці країни, в яких такий вік встановлено на рівні 10 років або нижче. Але при цьому рівень, на якому встановлено такий вік, не є автоматичним показником характеру поведінки з дитиною в разі вчинення ним правопорушення.

Так, наприклад, у Шотландії, де вік кримінальної відповідальності один

із самих низьких (8 років), прогресивна система «слухань у справах дітей» фактично дозволяє дітям до 16 років – і навіть багатьом дітям віком 16 і 17 років – при вчиненні правопорушень (виключаючи тяжкі злочини) уникнути контакту з формальною системою правосуддя, націленою на заходи, не пов'язані з позбавленням волі. Для порівняння можна навести Румунію, де вік кримінальної відповідальності встановлений на рівні 14 років, але дитина, яка досягла цього віку, за аналогічне правопорушення постає перед судом і може бути засудженою до позбавлення волі, або Гватемалу, де мінімальний вік – 18 років, але дитину молодше цього віку за правопорушення можуть на тривалий термін помістити в суспільно-виховну виправну установу. Загалом, вік кримінальної відповідальності не завжди є адекватним показником того, чи є позиція влади репресивною або виховною.

З іншого боку, головну стурбованість у зв'язку зі встановленням віку кримінальної відповідальності на занадто високому рівні викликає відсутність гарантій належної правової процедури. Для дітей молодше цього віку це часто означає невтручання з боку системи правосуддя, в той час як тільки вона одна, принаймні теоретично, надає такі гарантії. Для слухань і рішень поза цією системою, включаючи слухання і рішення адміністративних органів, аналогічні правові норми не обов'язкові, тому існує побоювання, що вони легко можуть прийняти довільний характер.

Усе більше країн роблять спроби знайти дієві та конструктивні способи уникнути непотрібних контактів дитини чи підлітка із судовою системою. Це особливо стосується правопорушників, які звинувачені вперше і зізналися в дрібному правопорушенні. Альтернативні санкції можуть включати розгляд справ таких правопорушників не судом, а будь-яким іншим органом, або ж використовуватися на ранній стадії, що передує слуханню.

Ймовірно, найпростіший альтернативний захід – це попередження правопорушника в поліції. У цьому випадку поліцейські самостійно або після консультації з сім'єю і соціальним працівником приймають рішення не пред'являти формального звинувачення, а просто застерегти дитину про наслідки її поведінки і більш-менш ясно дати зрозуміти, що наступного разу така поведінка закінчиться судом. Однак ефективність такого заходу на практиці виявляється сумнівною.

Дещо тонший підхід проходить випробування в судах у справах неповнолітніх у двох французьких містах. Цей підхід, що іменується *Rappel a la loi* («Ознайомлення із законом»), передбачає офіційну бесіду представника суду з неповнолітнім та його батьками. У ході бесіди неповнолітнього знайомлять з текстом закону, що стосується здійсненого ним правопорушення, а також з тим, який вирок міг би винести йому суд. Крім того, батькам нагадують про їх обов'язки за законом. Перші результати цього

експерименту дають надію на ефективність<sup>1</sup>.

Найбільш розвиненим підходом є ретельна і всебічна перевірка, яку проводить соціальний працівник перед розбором справи в суді. У цьому разі соціальний працівник перед розбором справи в суді оцінює ймовірність позитивного впливу на неповнолітнього організованих заходів, які не мають каральної функції. Якщо ймовірність оцінюється позитивно, а неповнолітній зізнається в правопорушенні і погоджується на запропоновані заходи, прокуратура, як правило, припиняє справу після того, як неповнолітній успішно проходить груповий курс «навичок суспільної поведінки» (можливо, під індивідуальним керівництвом або з індивідуальною психологічною допомогою) і/або виконує додаткові умови, наприклад, приносить вибачення потерпілому. Після успішного проходження курсу заведена на неповнолітнього справа знищується, але якщо поставлені умови не дотримані, неповнолітньому, як правило, доводиться постати перед судом. Яскравим прикладом такого підходу є програма, яку здійснює у м. Віндхук, Намібія, місцева громадська організація «Центр правової допомоги» в тісній співпраці з громадськими соціальними службами та судом. Рівень успіху цієї програми (відсутність повторних правопорушень протягом двох років) становить близько 80%.

Сьогодні існують приклади створення ряду органів, які замінюють формальні суди і уповноважені розглядати справи підлітків, які скоїли не надто серйозні правопорушення і зізналися у їх вчиненні.

Це, наприклад, добре відома система «слухань у справах дітей» в Шотландії. На східних мотивах заснована новозеландська ініціатива щодо дітей 10-13 років – система групових сімейних консультацій, до якої вдаються в тому числі в тих випадках, коли кількість, характер і масштаб скоєних дитиною правопорушень викликають серйозне занепокоєння про її становище.

У 1991 році у м. Вага-Вага, Австралія, була організована досить ефективна «Програма попередження неповнолітніх», відповідно до якої поліція направляє справи більшості малолітніх правопорушників на розгляд за допомогою посередників. При розгляді присутні постраждалі, сам порушник і його батьки, соціальні працівники та працівники правоохоронних органів. Координатор прагне допомогти всім дійти згоди стосовно рішення у справі і відшкодування збитків, оформляє досягнуту угоду і визначає подальші заходи щодо забезпечення його дотримання<sup>2</sup>.

З тією ж метою все більша увага зараз приділяється відродженню традиційних методів вирішення конфліктів між правопорушником і

---

<sup>1</sup> Градецька Н.М. Міжнародне співробітництво в галузі охорони прав дітей та запобігання злочинності неповнолітніх. URL: [http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc\\_Gum/Dtr\\_pravo/2012\\_1/files/LA112\\_30.pdf](http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Dtr_pravo/2012_1/files/LA112_30.pdf).

<sup>2</sup> Трубников В.М., Павленко Т.А. Концепція кримінально-правової охорони права людини на життя в Україні: монографія. Х., 2009. С. 116.



потерпілим при забезпеченні дотримання принципів правосуддя щодо неповнолітніх.

Наприклад, на Філіппінах існує система посередництва, спрямована на дружнє врегулювання конфлікту шляхом максимального використання системи відправлення правосуддя в сільській громаді. Соціальний працівник виступає в якості посередника від імені неповнолітнього правопорушника, який може бути переданий на поруки батькам або відповідальному члену громади під наглядом Департаменту соціального забезпечення та розвитку. Система соціального забезпечення широко задіяна і в країнах Латинської Америки.

У Південній Африці, де зараз відбувається фундаментальна переоцінка цілей і структури правосуддя щодо неповнолітніх, виникла ціла низка новаторських програм. У Преторії розпочато експериментальний проєкт групових сімейних рад, в основу якого покладено доколониальну практику общинних рад під керівництвом старійшин, які скликалися у разі правопорушень для примирення сторін і врегулювання питання про компенсацію. Одна така «рада», скликана з приводу випадку, коли один підліток вдарив іншого ножом, дає особливо яскравий приклад роботи даної ініціативи. У цьому випадку сім'ї обох хлопчиків домовилися, що сім'я правопорушника оплатить лікування потерпілого і купить йому нову сорочку замість порваної. Ця нова сорочка буде вручена за святковим столом у будинку правопорушника, де для загальної трапези буде приготовлене курча.

Зрозуміло, не слід вважати, що використання традиційних звичаїв автоматично гарантує позитивні результати. Ці звичаї аж ніяк не завжди відповідають букві і духу Конвенції, що видно на прикладі особливо тривожного повідомлення з Бангладеш, де в травні 1994 року сільська рада (Саліш) засудила 13-річну дівчинку до публічного нанесення 101 удару батоном за те, що її згвалтували.

В Ер-Ріядських керівних принципах передбачено кілька рівнів здійснення заходів щодо профілактики неповнолітньої злочинності:

– перший рівень профілактики, тобто загальні заходи щодо забезпечення соціальної справедливості та рівності можливостей, що, у свою чергу, сприяє усуненню таких глибоких причин злочинності, як злидні та інші форми маргіналізації;

– другий рівень профілактики, тобто заходи з надання допомоги дітям, що належать до груп підвищеного ризику, наприклад тим, чий батьки самі відчувають особливі труднощі або ж нехтують батьківськими обов'язками;

– третій рівень профілактики, що включає заходи, що дозволяють уникнути непотрібного контакту із формальною системою правосуддя, а також заходи щодо попередження повторних правопорушень.

Така класифікація свідчить про наявність явного зв'язку між поняттям «профілактики» і поняттям «реінтеграції». Реінтеграція є заявленою метою системи правосуддя щодо неповнолітніх в цілому. Досить часто під цим

словом (або іншими подібними термінами, наприклад, «реабілітація») розуміють просте сприяння поверненню правопорушника в суспільство. Доцільніше розглядати реінтеграцію як процес, який намагається «почати з вихідної позиції», тобто виходячи з того, що ця дитина належить до групи підвищеного ризику в сенсі можливих правопорушень, почати вживати і щодо неї особисто, і на рівні сім'ї чи общини таких заходів, які здатні звести цей ризик до мінімуму. Отже, якщо кінцевою метою низки конкретних заходів (більш докладно викладених у міжнародних документах, що не мають обов'язкової сили), таких як професійна підготовка, консультації, умовне звільнення та центри проміжної реабілітації, повинна бути реінтеграція, то між цими заходами і тими, метою яких є профілактика правопорушень на всіх трьох рівнях, існує велика схожість.

У правилі 1.3 Пекінських правил зазначається необхідність «позитивних заходів, що передбачають повну мобілізацію всіх можливих ресурсів, включаючи сім'ю, волонтерів та інші групи суспільства, а також школи та інші суспільні інститути, з метою сприяння благополуччю підлітка з тим, щоб скоротити необхідність втручання з боку закону ...».

Резолюція № 1989/66 ЕКОСОП теж безпосередньо зачіпає цю сторону явища, звертаючись до Генерального секретаря ООН з проханням «забезпечити в системі Організації Об'єднаних Націй ефективний взаємозв'язок програм, що стосуються правосуддя щодо неповнолітніх на основі Пекінських правил, з програмами, які стосуються ситуацій соціального ризику, особливо таких, як наркоманія серед молоді, жорстоке поводження з дітьми, торгівля дітьми та їх переміщення, дитяча проституція та бездоглядність».

Якщо взяти конкретно європейські країни з перехідною економікою, то там зростання злочинності серед неповнолітніх пов'язується не тільки з припиненням соціальних та політичних репресій, а також підривом громадського порядку і погіршенням економічного становища, але і з недостатньою соціальною підтримкою неповнолітніх у важливий для них перехідний період життя між школою і роботою та з сімейним неблагополуччям. В інших країнах зміцнення сім'ї та сприяння придбанню батьківських навичок теж вважаються важливими елементами профілактики злочинності.

У Конвенції про права дитини немає прямої згадки про профілактику дитячої злочинності, проте багато хто вважає, що здійснення цього міжнародного договору у всій повноті є найкращим і найбільш фундаментальним рішенням даної проблеми. По суті, в Ер-Рядських керівних принципах як основні компоненти першого та другого рівнів профілактики, а також, можливо, меншою мірою, профілактики третього рівня, вказано багато прав, зазначених у Конвенції. Так, наприклад, нормальний життєвий рівень і доступ до освітньої системи, що прищеплюють дітям позитивні цінності, є одночасно і правами дитини (в Конвенції), і елементами першого рівня

профілактики (в Керівних принципах). Що стосується другого рівня профілактики, то в цьому аспекті обидва документи засновані на концепції першочергового обов'язку сім'ї забезпечувати добробут, захист і виховання дитини, що підкріплено зобов'язаннями країн, що підписали Конвенцію, допомагати сім'ї у виконанні цієї ролі і в той же час втручатися в тих випадках, коли батьки явно не бажають або не здатні взяти на себе ці обов'язки. А заохочуючи вжиття щодо правопорушника заходів, що дозволяють уникнути звернення до судочинства, і встановлюючи в якості головної мети будь-якого такого заходу соціальну реінтеграцію дитини, Конвенція тим самим відображає завдання третього рівня профілактики, як вони викладені в Керівних принципах.

Наслідком такого однорідного підходу, безумовно, має стати максимальний розвиток ініціатив, підтримуваних громадою і спрямованих на сім'ю. Це завдання не для фахівців в області правосуддя щодо неповнолітніх, а для широкого кола державних та громадських організацій, що володіють повноваженнями у цій галузі. Проте обов'язки відповідних організацій (частково через широту цього завдання) досі не визначені, а дії – безсистемні. Так що профілактика та реінтеграція в повному розумінні цього слова все ще залишаються найслабшими ланками в ланцюзі заходів щодо вдосконалення системи правосуддя щодо неповнолітніх.

Політика в області правосуддя щодо неповнолітніх – це не політика, якщо вона не включає в себе профілактику. А профілактичні заходи не можна – неможливо – здійснювати у вакуумі. Тим не менш велика частина профілактичної роботи – це програми на рівні мікрорайонів та місцевих громад, що ніяк не впливають на ті відомі зовнішні фактори, які створюють або живлять сприятливий ґрунт для неповнолітньої злочинності. Гірше того, відсутність ефективної профілактики взагалі значно знижує наші шанси на створення системи правосуддя щодо неповнолітніх, гідної цієї назви.

На практиці зусилля з профілактики молодіжної злочинності буквально ідентичні дотриманню та захисту прав дитини, які проголошує Конвенція. У цьому немає нічого дивного, однак на це рідко звертають увагу. Крім того, все ще тривають суперечки – часто незважаючи на документальні дані – про умови, які хоч і не є в повному розумінні причиною правопорушень, але, щонайменше, підвищують їх імовірність. Так, наприклад, бідність – і абсолютна, і відносна – в деяких колах все ще не вважається чинником, що стимулює злочинність, незважаючи на те, що в Ер-Ріядських керівних принципах вона офіційно визнана таким чинником на міжнародному рівні.

Подібним спорам можна покласти край, якщо підхід до реалізації Керівних принципів тісно пов'язати зі здійсненням прав дитини. Поєднання положень Керівних принципів із зобов'язаннями щодо Конвенції допоможе не тільки посилити дієвість профілактичних заходів, але й повернути в центр уваги як цю проблему, так і самі повсюдно ігноровані Принципи,

якими часто незаслужено нехтують, вважаючи їх занадто розпливчастими і нереальними.

Такий підхід дозволяє розробляти програми і політику на всіх рівнях в різних областях – від громадської охорони здоров'я і освіти до служби підтримки сім'ї. При цьому слід значно активніше враховувати їх потенційний внесок у профілактику неповнолітньої злочинності. Тоді ми зможемо радикально змінити сьогоденний стан речей, при якому профілактика здебільшого обмежується ізольованими ініціативами та окремими правозахисними заходами, що виходять виключно від працівників сфери правосуддя щодо неповнолітніх.

Дуже важливим документом, регулюючим правове становище дитини в системі кримінального правосуддя, є Керівні принципи щодо дій в інтересах дітей в системі кримінального правосуддя, які були розроблені групою експертів, нарада якої відбулася в 1997 році у Відні, з метою надання допомоги державам у здійсненні положень Конвенції про права дитини, Пекінських правил, Правил Організації Об'єднаних Націй, що стосуються захисту неповнолітніх, позбавлених волі, а також Ер-Ріядських керівних принципів.

Хоча в Керівних принципах чітко вказується, що відповідальність за виконання Конвенції про права дитини лежить на державах-учасницях, керівний принцип № 6 підкреслює, що найважливішу роль у забезпеченні ефективного виконання Керівних принципів відіграє вдосконалення співпраці між урядами, установами системи Організації Об'єднаних Націй і членами громадянського суспільства.

Керівні принципи щодо дій складаються з таких розділів: заходи загального застосування; конкретні цілі; заходи, яких має бути вжито на міжнародному рівні; механізми для здійснення проєктів консультативних послуг та надання допомоги; подальші міркування щодо здійснення національних проєктів, а також плани стосовно дітей-жертв та дітей-свідків. У Керівних принципах підкреслюються також важливість орієнтації на основі прав; цілісний підхід до виконання; інтеграція послуг на міждисциплінарній основі; рівноправне застосування та доступність для найбільш нужденних; звітність і транспарентність усіх дій; попереджувальні дії на основі ефективних профілактичних і коригувальних заходів; а також використання відповідних (людських, організаційних, технічних, фінансових) ресурсів та інформації.

У Керівних принципах підкреслюється важливість принципу недискримінації, включаючи врахування особливостей статі; захисту найкращих інтересів дитини; права на життя, виживання і здоровий розвиток, а також обов'язок держав поважати погляди дитини. У Принципах вказується також на необхідність розвитку партнерських відносин між урядами, органами системи Організації Об'єднаних Націй, неурядовими організаціями, професійними об'єднаннями, засобами масової інформації,

академічними установами, дітьми та іншими членами громадянського суспільства.

Можна погодитися із С.Л. Рогожиним, який вказує, що «міжнародне право для того, щоб повною мірою відповідати своєму призначенню, має в перспективі стати міжцивілізаційним, відображати взаємодію та ідейну боротьбу різних релігій, ідеологій, правових систем, цінностей і прагнути до їх синтезу»<sup>1</sup>. Дане твердження набуває особливої гостроти та значущості в умовах мультикультуризму та «зворотної» глобалізації<sup>2</sup>.

У більшості країн світу ювенальна політика найчастіше має трирівневу структуру та провадиться на державному (загальнонаціональному), регіональному й місцевому (муніципальному, районному) рівнях. Сама молодь при цьому повинна брати участь у розробці ювенальної політики, яка є основою її існування. Без реалізації на практиці цього фундаментального принципу вся ювенальна політика буде зведена нанівець<sup>3</sup>.

До цього додамо й ту принципову обставину, що відмінність у моделях і практиці здійснення державної ювенальної політики значною мірою зумовлюється характером соціальної політики в конкретній країні. Серед різноманіття моделей соціальної політики виокремимо дві: соціально-демократичну та ліберальну.

Соціально-демократична модель передбачає обмежені вимоги до людини (особистості) в реалізації життєвих планів і програм, ґрунтується на так званих патерналістських засадах турботи про всіх, переважно апелює до держави, від якої очікують підтримки й турботи. Така модель, власне, й існувала в колишньому СРСР.

Ліберальна модель є протилежною соціально-демократичній, бо створює максимальні можливості для самореалізації людини. Йдеться про так звані рівні шанси й можливості та соціальну підтримку тих, хто без сторонньої допомоги, зокрема й з боку держави, неспроможний вирішити власні питання й проблеми<sup>4</sup>.

Саме тому подальший розвиток у регламентації міжнародно-правового статусу дитини неодмінно має бути пов'язаний із зверненням уваги на національний досвід правових систем незахідного типу з цих питань. Обираючи власний шлях, Україна повинна брати до уваги помилки інших країн у справі становлення й розвитку ювенальної політики.

---

<sup>1</sup> Рогожин С.Л. Международное право как диалог и столкновение цивилизаций. Московский журнал международного права. 2002. № 3. С. 26.

<sup>2</sup> Поленина С.В. Мультикультуризм и права человека в условиях глобализации. Государство и право. 2005. № 5. С. 67.

<sup>3</sup> Головатий М.Ф. Молодіжна політика в Україні: проблеми оновлення. К., 1993; Головатий М.Ф. Формування державної молодіжної політики в сучасній Україні (політологічний аналіз): автореф. дис. ... д-ра. політ. наук. 1999. 20 с.

<sup>4</sup> Управлінські аспекти соціальної роботи: курс лекцій /М.Ф. Головатий (кер. авт. кол). К, 2004. С. 38.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Агушева Г., Баданин Д. Защита прав ребенка: международно-правовой аспект. *Ювенальное право*. Архангельск, 2005. С. 10.
2. Американская конвенция о правах человека, принятая на Межамериканской конференции по правам человека от 22.11.1969 г. URL: [http://www.concourt.am/hr/rus/un/6\\_3.htm](http://www.concourt.am/hr/rus/un/6_3.htm).
3. Вечерова Є.М. Міжнародно-правовий статус неповнолітнього: перспективи подальшого розвитку в контексті взаємодії міжнародної та національних правових систем. *Часопис Академії адвокатури України*. 2011. № 11(2). С. 101.
4. Всемирная декларация об обеспечении выживания, защиты и развития детей. URL: [http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995\\_075](http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995_075).
5. Всеобщая декларация прав детей. URL : <http://www.parentakademy.ru/zdorove/detyoga/12.html>.
6. Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ). URL: <http://kimo.univ.kiev.ua/MOrg/42.htm>.
7. Головатий М.Ф. Молодіжна політика в Україні: проблеми оновлення. К., 1993.
8. Головатий М.Ф. Формування державної молодіжної політики в сучасній Україні (політологічний аналіз): автореф. дис. ... д-ра. політ. наук. 1999. 20 с.
9. Градецька Н.М. Міжнародне співробітництво в галузі охорони прав дітей та запобігання злочинності неповнолітніх. URL : [http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc\\_Gum/Dtr\\_pravo/2012\\_1/files/LA112\\_30.pdf](http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Dtr_pravo/2012_1/files/LA112_30.pdf).
10. Декларация прав ребенка от 20 ноября 1959 года (Резолюция 1386 (XIV) Генеральной Ассамблеи ООН от 20.11.1959 г.). URL : [http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995\\_384](http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995_384).
11. Дополнительная конвенция об упразднении рабства, работорговли и институтов и обычаев, сходных с рабством. URL: [http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995\\_160/print1340644081445578](http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_160/print1340644081445578).
12. Женевські Конвенції про захист жертв війни (1949 р.) і додаткові протоколи до них (1977 р.). URL: [http://search.ligazakon.ua/l\\_doc2.nsf/link1/TS001992.html](http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/TS001992.html).
13. Історико-правовий аналіз міжнародних документів щодо боротьби з торгівлею жінками та дітьми. URL: [http://www.naiu.kiev.ua/tslc/pages/biblio/visnik/nomer1/all\\_ivas.html](http://www.naiu.kiev.ua/tslc/pages/biblio/visnik/nomer1/all_ivas.html).
14. Конвенція про боротьбу з дискримінацією в галузі освіти. URL: [http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995\\_174](http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_174).
15. Конвенція про боротьбу з торгівлею людьми і з експлуатацією проституції третіми особами. URL: [http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995\\_162](http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_162).
16. Конвенція про згоду на вступ у шлюб, мінімальний шлюбний вік і реєстрацію шлюбів. URL: <http://leksika.com.ua/14020124/legal/konventsiya>

\_pro\_zgodu\_na\_vstup\_u\_shlyub\_minimalniy\_shlyubniy\_vik\_i\_reyestratsiyu\_shlyubiv\_1962.

17. Конвенція про мінімальний вік для прийому на роботу № 138. URL: [http://zakon.nau.ua/doc/?code=993\\_054](http://zakon.nau.ua/doc/?code=993_054).

18. Конвенція про права дитини, ратифікована постановою ВРУ № 789-ХІІ від 27.02.1991 р. URL: [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995\\_021](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021).

19. Минимальные стандартные правила Организации Объединенных Наций, касающиеся отправления правосудия в отношении несовершеннолетних («Пекинские правила»). URL: [http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995\\_211](http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_211).

20. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права. Міжнародний захист прав і свобод людини: зб. документів. К., 1990. С. 20.

21. Ніконов К. Сучасні теоретичні аспекти інституту міжнародно-правового захисту і заохочення прав дитини. *Московський журнал міжнародного права*. 2009. № 1. С. 92.

22. Організація Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури (ЮНЕСКО /UNESCO). URL: <http://novynar.com.ua/files/organizations/unesko>.

23. Поленина С.В. Мультикультуризм и права человека в условиях глобализации. *Государство и право*. 2005. № 5. С. 67.

24. Растимешин В., Куприянова Т. Управление производительностью: путь к росту. *Человек и труд*. 1996. № 8. С. 70–73.

25. Рогожин С.Л. Международное право как диалог и столкновение цивилизаций. *Московский журнал международного права*. 2002. № 3. С. 26.

26. Руководящие принципы ООН для предупреждения преступности среди несовершеннолетних (Эр-Риядские руководящие принципы): Резолюция 45/112 Генеральной Ассамблеи от 14.12.1990 г. URL: [http://www.uazakon.com/documents/date\\_2y/pg\\_iwnjwe.htm](http://www.uazakon.com/documents/date_2y/pg_iwnjwe.htm).

27. Старовойтов О.М. Становление и развитие международной защиты ребенка. *Белорусский журнал международного права и международных отношений*. 1998. № 5. С. 51–58.

28. Створення ЮНЕСКО. URL: <http://kimo.univ.kiev.ua/MOrg/33.htm>

29. Трубников В.М., Павленко Т.А. Концепція кримінально-правової охорони права людини на життя в Україні: монографія. Х., 2009. С. 116.

30. Управлінські аспекти соціальної роботи: курс лекцій /М.Ф. Головатий (кер. авт. кол). К, 2004. С. 38.

31. Факультативний протокол до Конвенції про права дитини щодо торгівлі дітьми, дитячої проституції і дитячої порнографії, ратифікований Законом України від 03.04.2003 р. № 716-IV. *Відомості Верховної Ради*. 2003. № 29. Ст. 226.

32. Факультативний протокол до Конвенції про права дитини щодо участі дітей у збройних конфліктах, ратифікований Законом України від 23.06.2004 р. № 1845-IV. *Відомості Верховної Ради*. 2004. № 38. Ст. 476.

**Розділ 3**  
**ОРГАНІЗАЦІЙНО-ТАКТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ**  
**ОТРИМАННЯ ІНФОРМАЦІЇ ВІД НЕПОВНОЛІТНІХ,**  
**ПОСТРАЖДАЛИХ ВНАСЛІДОК НАСИЛЬНИЦЬКИХ ДІЙ**

**Віктор ПЛЕТЕНЕЦЬ,**  
доцент кафедри криміналістики  
та домедичної підготовки  
Дніпропетровського державного  
університету внутрішніх справ,  
кандидат юридичних наук, доцент,  
підполковник поліції

**ОРГАНІЗАЦІЙНО-ТАКТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ОТРИМАННЯ**  
**ВІД НЕПОВНОЛІТНЬОГО ПОСТРАЖДАЛОГО ІНФОРМАЦІЇ**  
**ПРО ВЧИНЕНЕ ЩОДО ДО НЬОГО НАСИЛЬСТВО**

**Victor PLETENETS,**  
PhD in Law, Docent,  
Assistant Professor of Forensics  
and Home Medical Training Department  
of Dnipropetrovsk State University  
of Internal Affairs,  
Lieutenant Colonel of Police

**ORGANIZATIONAL AND TACTICAL FEATURES**  
**OF OBTAINING INFORMATION ABOUT VIOLENCE**  
**FROM A MINOR VICTIM**

The paper emphasizes that the latent nature of manifestations of violence against minors, including sexual violence, makes it impossible for law enforcement officers to provide a legal assessment the actions of the persons concerned. In this regard attention is focused on ways to obtain information about the circumstances of the violence committed against minors.

It has been emphasized that the fact of sexual violence may become known to other persons, such as a school teacher, sports coach, relatives, etc. The received



information on the circumstances of the event committed against the child necessitates the taking of appropriate measures by authorized persons.

The author has listed reasons why not all the circumstances of violence are clarified, in particular: the imperfection of the educational process; reluctance of parents to make the event public; distrust of the child's words; problems of investigators in the organization and tactics of individual investigative (search) actions; insufficient attention from social services.

A particular attention is paid to the use of schemes, plans that would graphically reflect the sequence of events, their participants, places. It is emphasized that their use minimizes the possibility of omission from consideration of data relevant to the finding of the circumstances of criminal offenses. This is especially important in the case of a number of illegal actions against victims, including means of pressure.

The degree of readiness of the authorized persons to receive information from minors about the circumstances of the violence committed against them also deserves attention.

The emphasis is placed on the peculiarities of the organization of communication with children of different ages, including the use of anatomically detailed dolls, drawings, toys and more. The author has shown the importance of the psychologist in conducting communication and receiving information from the minor victim about the circumstances of the violence.

*Keywords:* sexual violence, minor, information, victim, investigation, social services.

Формування здорового покоління є запорукою збереження генофонду української нації та держави Україна. Проте існуючі соціально-економічні та геополітичні процеси ускладнюють, а досить часто і унеможливають реалізацію державних програм, діяльність установ, спрямованих як на забезпечення розвитку дитини – майбутньої особистості, так і убезпечення її від можливих несприятливих наслідків передчасного впливу окремих представників соціуму.

Численні дослідження вказують на достовірний і вельми міцний зв'язок між несприятливими подіями дитинства і багатьма психічними розладами, включаючи депресію, тривогу, розлади особистості і навіть психози, в тому числі у хворих на шизофренію<sup>1</sup>.

Пережите у дитинстві насильство, особливо якщо цьому факту не було надано належної оцінки та допомоги з боку фахівців відповідного профілю, призводить до віддзеркалення дій особи у дорослому віці. Дійсно, пережитий у дитинстві факт насильства може ускладнити або унеможливити соціалізацію, подальшу самореалізацію особи.

---

<sup>1</sup> Иногда причины психических расстройств следует искать в несчастном детстве.  
URL: <https://www.kommersant.ru/doc/3377290>.

Фізичного та сексуального насильства в Україні щороку зазнає приблизно 1 мільйон жінок, з яких звертаються до поліції максимум 10% та від 1 до 3 млн. дітей, котрі стають жертвами або свідками насильства<sup>1</sup>.

Про латентність розслідуваних проявів наголошують й інші науковці. Так, згідно результатів досліджень Є. Сльозки кожна п'ята опитана дитина в Україні зазнавала різних форм сексуального насильства. У понад 80% таких випадків злочинці були знайомими для дітей людьми, у 90% випадків про насильство відносно дітей у відповідні органи ніхто не повідомляв<sup>2</sup>.

Прихований характер аналізованих проявів унеможливорює надання правоохоронцями правової оцінки діям відповідних осіб.

Заслужують на увагу й способи отримання відомостей про обставини вчиненого до неповнолітніх насильства. Так, згідно з проведеним дослідженням, про застосування до неповнолітніх ознак сексуального насильства (проявів сексуальності) з'ясовувалось в ході спілкування в лікарні у 27% дітей, під час розширених форматів вільного спілкування – 62% та постановки питань з використанням ляльок чи малюнків – 73%<sup>3</sup>.

Про факт сексуального насильства може стати відомо й іншим особам, наприклад, вчителю в школі, тренеру спортивної секції, родичам тощо. Наведене демонструє, що отримання інформації про обставини вчиненої по відношенню до дитини події обумовлює необхідність прийняття відповідних заходів.

Серед причин, за якими не з'ясовуються всі обставини фактів насильства виокремлюють:

– недосконалість виховного процесу, що ускладнює (унеможливорює), в силу обставин (страх, сором бути висміяним, не знайти підтримки) можливості постраждалих дітей повідомити про пережите ними;

– небажання батьків надавати розголосу події. Рішення про повідомлення за фактом насильства по відношенню до дитини, зазвичай, приймаються дорослими членами родини на «сімейній раді». В основу рішення закладаються перспективи розголосу та насмішок від сусідів, однолітків дитини, небажання слідчої та судової тяганини, псування стосунків з кривдником тощо;

– недовіра словам дитини про відповідний факт може простежуватися у тому випадку, коли до цього вона неодноразово викривалася у неправдивості

---

<sup>1</sup> За домашнє насильство – за грати: як в Україні та світі борються зі знуцанням у родині. URL: [https://zik.ua/news/2019/11/22/za\\_domashnie\\_nasylstvo](https://zik.ua/news/2019/11/22/za_domashnie_nasylstvo).

<sup>2</sup> Сльозка Є. Дослідження передумов запровадження нової практики допиту/опитування дитини, яка постраждала від сексуального насильства. Жіночий консорціум України за підтримки VICE (Міжнародного католицького бюро дитини) та OAK Foundation. 2015. 48 с.

<sup>3</sup> Leventhal J.M., Hamilton J., Rekedal S., Tebano-Micci A., Eyster C. Anatomically correct dolls used in interview of young children suspected of having been sexually abused. Pediatrics. 1989. P. 401. URL: <https://books.google.com.ua/books?id=ССКQAgAAQBAJ>.

повідомлень про якісь обставини, сприймається як схильна до вигадувань тощо. Закріплення та труднощі подолання стереотипу про брехливість дитини обумовлює й відмову від вжиття необхідних заходів з боку дорослих, котрим стало відомо про відповідний факт;

– проблеми правоохоронців в організації й тактиці проведення окремих слідчих (розшукових) дій, зокрема й допиту з вказаними особами. Застосування бездумних, примусових, директивного характеру підходів у проведенні дій з неповнолітнім призводять до його «закриття» та неможливості отримання вагової для прийняття рішень інформації; недостатнє усвідомлення того, що діти, котрі є жертвами чи свідками сексуального насильства могли стати ще й об'єктами впливу (фізичного, психічного)<sup>1</sup>.

Серед причин доцільно вказати й недостатнє приділення уваги такими службами як: соціальною, сім'ї та молоді, у справах дітей та іншими у запобіганні та виявленні подібних фактів. Закритість дитини, неналежна увага з боку дорослих (батьків, вихователів, педагогів) змінам у поведінці ускладнюють або унеможливають процес отримання інформації про відповідний факт. Таким чином, вказані та інші причин визначають труднощі виявлення фактів насильства й тиску, їх правової оцінки, надання допомоги дитині, що стала жертвою насильства тощо.

У висвітленні неповнолітніми одні події можуть накладатися на інші, що потребуватиме їх розмежування, побудови в хронологічному порядку та надання оцінки кожній із них. Крім того, на достовірність отримуваної інформації можуть впливати час, що пройшов з моменту події до здійснення правоохоронцями спілкування з дитиною, кількість пережитих нею епізодів злочинних дій та їх зміст, інтенсивність застосування заходів тиску тощо. Тобто процес спілкування з неповнолітнім вимагає значних затрат часу на підготовку, безпосереднє проведення та аналіз отриманих відомостей.

У здійсненні даної діяльності правоохоронцям може сприяти алгоритм допиту неповнолітніх (малолітніх), постраждалих від насильства<sup>2</sup>.

Крім того, доцільним, на нашу думку, є використання схем, планів, котрі графічно відображали б послідовність подій, їх учасників, місця. Особливого значення це набуває у випадку вчинення стосовно потерпілих низки протиправних дій. Їх використання мінімізує можливості упущення з розгляду вагомих для встановлення обставин кримінальних правопорушень даних.

Заслуговує на увагу й ступінь готовності правоохоронців до отримання

---

<sup>1</sup> Плетенець В.М. Організаційно-тактичні аспекти отримання відомостей про насильство від дітей. Науковий журнал «Visegrad Journal on Human Rights». 2020. № 3. 272 с. С. 79–80.

<sup>2</sup> Алгоритм дій працівників Національної поліції з суб'єктами, які здійснюють заходи щодо захисту дітей, постраждалих від насильства: методичні рекомендації. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2020. С. 72–78.

від неповнолітніх інформації про обставини вчиненого по відношенню до них насильства. Так, більшість занять, проведених за досвідом використання анатомічних ляльок та методики «Зелена кімната» Чеської республіки<sup>1</sup> на курсах підвищення кваліфікації з дисципліни: «Особливості здійснення досудового розслідування у формі дізнання щодо неповнолітніх» співробітники Національної поліції сприймали критично. Подібне ставлення до невідомого та нового є закономірним процесом пізнання для більшості осіб. Однак, запровадження передових технологій спрямоване на покращення вже наявного досвіду й розширення можливостей та результативність діяльності.

Потребує уваги й той факт, що за підсумками проведення занять та обґрунтування можливості отримання інформації від неповнолітнього в ігровій формі, більшість (близько 80%) зазначених співробітників погоджувались із доцільністю використання методики «Зелена кімната» та анатомічних ляльок.

Про актуальність наголошували ті співробітники, котрі в ході опитування неповнолітніх відчували проблеми у зв'язку з недостатністю знань та досвіду, належного забезпечення, у тому числі реквізитом для більш повного та точного сприйняття слів дитини щодо обставин події.

Інші ж співробітники, котрі оцінювали скептично зазначену техніку опитування неповнолітніх з використанням анатомічних ляльок, наголошували, що не мали досвіду (7%) або не відчували труднощів (13%) у вказаній діяльності.

Аналіз наведених даних дозволяє зробити певні висновки. Так, зазначені співробітники могли мати або достатній фах, досвід, знання психології, зокрема й дитячої, високо розвинену інтуїцію, емпатію. Проте ми не виключаємо й вірогідності поверхневого ставлення до побудови та реалізації спілкування з неповнолітнім, без встановлення у подробицях всіх обставин події. Формальний характер діяльності не несе, з одного боку труднощів її виконання, а з іншого – не сприяє отриманню всіх відомостей для прийняття обґрунтованих рішень.

Водночас сам факт наявності лише ляльок, без належної підготовки до їх застосування не сприятиме отриманню відомостей. Правильне розуміння та критичне ставлення до того, що дитина продемонструвала, визначає перспективу встановлення обставин події, однак потребує перевірки та всебічності в їх оцінці.

Заслугове на увагу й те, що співробітники правоохоронних органів значно рідше, ніж інші спеціалісти, розглядали демонстрації сексуальних дій дітей з ляльками як переконливий доказ сексуального насильства<sup>2</sup>.

---

<sup>1</sup> Заняття із застосуванням міжнародного досвіду. URL: <https://dduvs.in.ua/2019/12/02/diznannya>.

<sup>2</sup> Boat B.W., Everson M.D. Use of anatomical dolls among professionals in sexual abuse evaluations. *Child Abuse & Neglect*. 1988. № 12. P. 171–179. URL : <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/0145213488900257?via%3Dihub>.

Варто враховувати здатність дітей до навіювання. Зокрема те, свідками чого вони були, може видаватись за подію, що відбулася з ними. Так, групою дослідників наголошується на тій дилемі, що діти, які спостерігали багато сексуальної поведінки, можуть продемонструвати дії, котрі насправді з ними не відбувалися<sup>1</sup>. Це обумовлює необхідність використовувати свідчення дитини в пошуку інших відомостей для підтвердження або спростування її показань.

Свої особливості має і організація спілкування з дітьми різних вікових категорій. Так, у відношенні малих дітей віком 2-3 роки, в яких не розвинута речова форма передачі інформації, потребує правильної інтерпретації їх словник на мову дорослих. При цьому чим меншим є вік дитини, тим усні її пояснення обставин події все більше перетворюються на демонстрацію змісту подій, що відбулися.

На процес отримання відомостей значною мірою впливає й рівень розвитку дитини, що відповідає її віку. Занедбаність в соціальному та педагогічному планах обумовлюють й силу пам'яті, що ще більше ускладнюють процес розуміння дитиною питань та надання відповідей на них. Зазначене потребує врахування для правильної організації спілкування з дитиною відповідного віку та прогнозування його результатів.

За наявності припущень, що демонстрація анатомічно деталізованих ляльок може додатково травмувати дитину, доцільно використовувати інші засоби, зокрема малюнки, іграшки тощо.

По відношенню до більш дорослих неповнолітніх, застосування анатомічних ляльок може мати дещо інші результати, обумовлені компетентністю дій відповідних співробітників правоохоронних органів зокрема:

– не підготовлена діяльність може погіршити емоційний стан дитини та ускладнити (унеможливити) отримання відомостей про обставини кримінального правопорушення, що, з високим ступенем вірогідності, сформує у дитини переконання неспроможності правоохоронців встановити та притягти до відповідальності винуватців;

– посередність виконання діяльності жодним чином не наблизить правоохоронців до отримання відомостей про факт кримінального правопорушення, та з можливим закріпленням у дитини думки про байдуже ставлення до його проблеми та закріплення відчаю. Це, у свою чергу, може вплинути на формування стану озлобленості, подальших дій неповнолітнім із спроби самосуду, самогубства тощо.

Важливо забезпечити отримання вагомих даних у встановленні обставин провадження у тому числі й зі свідчень неповнолітнього. При цьому

---

<sup>1</sup> Helen L. Britton and Mary Allyce O'Keefe. Use of nonanatomical dolls in the sexual abuse interview. *Child Abuse & Neglect*. 1991. № 15. P. 567–573. URL : [https://www.researchgate.net/publication/21197094\\_Use\\_of\\_nonanatomical\\_dolls\\_in\\_the\\_sexual\\_abuse\\_interview\\_interview](https://www.researchgate.net/publication/21197094_Use_of_nonanatomical_dolls_in_the_sexual_abuse_interview_interview).

неповнолітній, котрий займатиме добросовісну позицію, переконається у дієвості правоохоронної системи, починаючи з компетентної діяльності співробітників Національної поліції, а в разі спроб зайняття недобросовісної позиції – швидко відмови від неї з усвідомленням її недоцільності та безперспективності.

Усвідомлення несправедливості може стати рушійною силою до висвітлення постраждалим неповнолітнім обставин події та спроби відстоювання своєї правоти. Так, з 5 до 12 років ставлення до моральності змінюються від: морального реалізму (тверде і вельми однозначне розуміння добра і зла) до морального релятивізму (кожен має право справедливого ставлення до себе)<sup>1</sup>.

Сприйняття особи лише за віком, на нашу думку, може бути не об'єктивним. Так, наприклад у віці від 12 років до настання віку повноліття допитувані можуть, з одного боку, висвітлювати та аргументовано доводити відомості про обставини кримінального правопорушення, з іншого – застосовувати кваліфіковані заходи протидії досудовому розслідуванню.

У результаті узагальнення слідчої практики, проведеного Л.В. Лівшицем, було встановлено 75,6% випадків протидії неповнолітніми підозрюваними в формі давання неправдивих свідчень, 87% випадків протидії неповнолітніми обвинуваченими у формі давання неправдивих свідчень; факти схиляння інших осіб до давання неправдивих свідчень з боку неповнолітніх підозрюваних відзначають 46%, а з боку неповнолітніх обвинувачених – 35% опитаних слідчих<sup>2</sup>.

На даному етапі життя та соціалізації вказані особи можуть усвідомити і безсилля правоохоронної системи. Так, вірогідним є формування стереотипу вседозволеності, що ґрунтуватиметься, з одного боку на зневірі у дієвості правоохоронців з викриття кривдників, а з іншого – справедливому їх покаранні. У разі, якщо по відношенню до неповнолітнього постраждалого або свідка насильства було застосовано заходи тиску, він може змінити свідчення, що були дані раніше.

Стаття 226 КПК України визначає, що допит малолітньої або неповнолітньої особи проводиться у присутності законного представника, педагога або психолога, а за необхідності – лікаря<sup>3</sup>.

Законним представником може бути один з батьків чи опікунів дитини. За відсутності у дитини батьків або коли вони запідозрені у причетності до кримінального правопорушення, законним представником призначатиметься

---

<sup>1</sup> Формирование и развитие личности ребенка на разных возрастных этапах. URL: [http://koi.tspu.ru/koi\\_books/belyaeva/str18.htm](http://koi.tspu.ru/koi_books/belyaeva/str18.htm).

<sup>2</sup> Лившиц Л.В. Проблемы преодоления противодействия расследованию преступлений несовершеннолетних: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Уфа, 1998. С. 18–19.

<sup>3</sup> Кримінальний процесуальний кодекс України. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Кримінального процесуального кодексу України». Х: Одіссей, 2012. 360 с.

співробітник служби у справах дітей органу місцевої влади. На законного представника покладається обов'язок забезпечення дотримання прав дитини.

Діти всіх вікових категорій менш схильні викривати жорстке поводження батьків. Однак, показники звинувачень збільшувалися з віком дітей, 50% дітей у віці від 3 до 6 років, 67% дітей у віці від 7 до 10 років та 74% дітей у віці від 11 до 14 років надають інформацію про відповідний факт<sup>1</sup>.

Те, що неповнолітні з більшою вірогідністю можуть повідомити про факт насильства, здійснюваного членами родини чи сторонніми особами, аніж батьками, потребує врахування в організації розслідування даних фактів. При цьому, чим меншим є вік дитини, тим більшими мають бути підозри в можливому замовчуванні нею причетності до події батьків.

З тактичних міркувань, залучати батьків до проведення допитів не доцільно, що обумовлено: уникненням можливого тиску на дитину; труднощами неповнолітніх з висвітлення факту в повному обсязі, у тому числі з причин сором'язливості, дискомфорту; ймовірним стресом від почутого, розчаруванням, що призведе до відмови від підтримки дитини тощо.

У разі використання в ході допиту спеціально пристосованого для цього приміщення, батьки можуть знаходитися за дзеркальним склом та спостерігати за ходом проведення спілкування з дитиною.

Відсутність підтримки з боку близьких осіб, скоріш за все, призведе до ускладнень в подальшому спілкуванні з неповнолітнім.

Свідчення, без належної підготовки до їх отримання, можуть бути неповними, суперечливими, не відображувати картини події. Це не має сприйматися категорично як намагання особи дати неправдиві свідчення, ввести слідство в оману тощо. Постанова тих самих уточнюючих, деталізуючих питань може призвести до сприйняття дитиною помилковості попередньої відповіді та закладення сумнівів у правильності наданих свідчень. Таким чином необдумані дії слідчого можуть призвести до навіювання та, як наслідок, зміни неповнолітнім свідчень.

Результатом буде недостовірна картина події та, як наслідок, уникнення винуватцями покарання з продовженням протиправних діянь подібного характеру. Таким чином, лише правильна організація спілкування сприятиме отриманню відомостей про обставини події.

Найсуворіше дотримання не тільки правових, а й моральних принципів і норм, як наголошує Д.П. Котов, є запорукою об'єктивності і справедливості в діяльності слідчого, абсолютно необхідних для забезпечення ефективності розслідування, попередження злочинів, для підтримки високого престижу

---

<sup>1</sup> Trends in children's disclosure of abuse in Israel: a national study IritHershkowitz, Dvora Horowitz b, Michael E. Lamb Child Abuse & Neglect. 2005. № 29. P. 1203–1214. URL: <https://www.nationalcac.org/wp-content/uploads/2016/10.pdf>.

органів попереднього слідства і всіх правоохоронних органів в цілому<sup>1</sup>.

Проведення з неповнолітніми, й у першу чергу тими, котрі стали свідками чи жертвами насильства, піддалися тиску з боку зацікавлених осіб будь-яких дій, застосування тактичних прийомів потребує врахування особливостей дитячої психіки.

Підтверджено (анкетуванням слідчих), що більшість з них (59%) у проведенні спілкування з неповнолітніми відчувають труднощі, які значною мірою, пов'язані з:

- небажанням додатково травмувати дитину (100%);
- відсутністю знань про міжнародні розробки для інтерв'ювання постраждалих від сексуального насильства (93%);
- поверхневими знаннями дитячої психології (81%);
- недостатнім рівнем знань та досвіду використання методики «Зелена кімната» (79%).

Вказані відомості демонструють невідповідність слідчих до проведення допиту постраждалих від сексуального насильства неповнолітніх. Значна частина правоохоронців наголошують на тому, що діють, спираючись на власний досвід, який не пов'язаний з розслідуванням кримінальних проваджень за фактами насильства щодо неповнолітніх взагалі та проведенням допитів (опитувань) зокрема. Компенсацію недостатнього рівня знань правоохоронці реалізують за рахунок досвіду колег, проходження курсів підвищення кваліфікації тощо.

Наведене демонструє залежність можливостей встановлення обставин події, що сталась, з одного боку, від віку та рівня розвитку дитини, з іншого – професіоналізму співробітників правоохоронних органів в організації та проведенні з ним спілкування, у тому числі з використанням можливостей анатомічних ляльок.

Діяльність слідчого має спрямовуватись не лише на отримання інформації (будь-яким шляхом), а щонайменше на мінімізацію можливої шкоди дитині.

Тактовність та професіоналізм в спілкуванні з постраждалими дітьми є запорукою успіху отримання відомостей про обставини події та надання юридичної оцінки діям відповідних осіб.

Правоохоронці, котрі недооцінюють знання психології дітей та можливості використання сучасних розробок, зокрема й анатомічних ляльок, не в змозі отримувати позитивний з мінімальними витратами часу, сил та засобів, можливістю додаткового травмування неповнолітнього постраждалого результат.

Відповідно, якісне виконання діяльності правоохоронцями буде спрямовано не лише на всебічне розслідування, а й упередження подібних фактів у майбутньому.

Питання, що потребуватимуть відповіді неповнолітнього, мають бути

---

<sup>1</sup> Котов Д.П. Вопросы судебной этики. М., 1976. С. 43.



попередньо обговорені з психологом. Останній, з урахуванням віку та особливостей розвитку дитини, може їх скоригувати у доступну для сприйняття форму. Більша частина психологів сходяться на думці, що за такої ситуації має відбуватися лише один допит, без можливості повторних, додаткових. Цим переслідується мета мінімізації травмування дитини. Це обумовлює необхідність ретельної підготовки до проведення даної слідчої (розшукової) дії.

За наявності припущень про здійснюваний на дитину тиск з боку заінтересованих осіб мають з'ясуватися й ці обставини. При цьому складність в зазначених умовах визначатиметься ще більшою закритістю дитини, що вимагатиме більшої кількості часу на налагодження того рівня довіри, котрий дозволив би дитині висвітлити подію та факт тиску на неї з боку відповідних осіб.

При проведенні спілкування доцільно здійснювати відеозапис, який у подальшому із використанням спеціаліста-психолога, фізіогноміста може бути проаналізований на предмет виявлення неправдивих відповідей на поставлені слідчим питання. Цим буде визначено можливі причини, сформовано напрями для подальших слідчих (розшукових) дій.

Таким чином, підготовка до проведення спілкування з постраждалим від насильства неповнолітнім є вагомою складовою отримання відомостей про відповідний факт.

В організації спілкування з постраждалим мають враховуватися вік, рівень розвитку дитини, що відповідає її віку. Рішення про використання анатомічно-деталізованих ляльок має прийматися в кожному конкретному випадку. За наявності припущень про можливість додаткового травмування дитини вони мають бути замінені використанням малюнків, іграшок тощо. За наявності припущення про причетність до вчиненого насильства чи тиску на дитину батьків, їх залучення до проведення спілкування є недоцільним. Потребує врахування, що неповнолітні з більшою вірогідністю можуть повідомити про факт насильства, здійснюваного членами родини чи сторонніми особами, аніж батьками.

Питання, що ставитимуться неповнолітньому, мають бути попередньо обговорені з психологом, який може їх скоригувати в доступну для сприйняття форму. Доцільним є здійснення відеозапису, котрий у подальшому може бути проаналізованим на предмет виявлення неправдивих відповідей неповнолітнім.

Зазначене забезпечить належний рівень проведення спілкування з неповнолітнім постраждалим від насильства та отримання всебічних даних про обставини події для надання їм правової оцінки.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Алгоритм дій працівників Національної поліції з суб'єктами, які здійснюють заходи щодо захисту дітей, постраждалих від насильства: методичні рекомендації. Дніпро: Дніроп. держ. ун-т внутр. справ, 2020. С. 72–78.
2. За домашнє насильство – за ґрати: як в Україні та світі борються зі знуцанням у родині. URL : [https://zik.ua/news/2019/11/22/za\\_domashnie\\_nasylstvo](https://zik.ua/news/2019/11/22/za_domashnie_nasylstvo).
3. Заняття із застосуванням міжнародного досвіду. URL: <https://dduvs.in.ua/2019/12/02/diznannya>.
4. Иногда причины психических расстройств следует искать в несчастном детстве. URL: <https://www.kommersant.ru/doc/3377290>.
5. Котов Д.П. Вопросы судебной этики. М., 1976. С. 43.
6. Кримінальний процесуальний кодекс України. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Кримінального процесуального кодексу України». Х: Одиссей, 2012. 360 с.
7. Лившиц Л.В. Проблемы преодоления противодействия расследованию преступлений несовершеннолетних: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Уфа, 1998. С. 18–19.
8. Плетенець В.М. Організаційно-тактичні аспекти отримання відомостей про насильство від дітей. *Науковий журнал «Visegrad Journal on Human Rights»*. 2020. № 3. 272 с. С. 79–80.
9. Сльозка Є. Дослідження передумов запровадження нової практики допиту/опитування дитини, яка постраждала від сексуального насильства. Жіночий консорціум України за підтримки VICE (Міжнародного католицького бюро дитини) та ОАК Foundation. 2015. 48 с.
10. Формирование и развитие личности ребенка на разных возрастных этапах. URL: [http://koi.tspu.ru/koi\\_books/belyaeva/str18.htm](http://koi.tspu.ru/koi_books/belyaeva/str18.htm).
11. Boat B.W., Everson M.D. Use of anatomical dolls among professionals in sexual abuse evaluations. *Child Abuse & Neglect*. 1988. № 12. P. 171–179. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/0145213488900257?via%3Dihub>.
12. Helen L. Britton and Mary Allyce O'Keefe. Use of nonanatomical dolls in the sexual abuse interview. *Child Abuse & Neglect*. 1991. № 15. P. 567–573. URL: <https://www.researchgate.net/publication/21197094>.
13. Leventhal J.M., Hamilton J., Rekedal S., Tebano-Micci A., Eyster C. Anatomically correct dolls used in interview of young children suspected of having been sexually abused. *Pediatrics*. 1989. P. 401. URL : <https://books.google.com.ua/books?id=ССКQAqAAQBAJ>.
14. Trends in children's disclosure of abuse in Israel: a national study IritHershkowitza, Dvora Horowitz b, Michael E. Lambc *Child Abuse & Neglect*. 2005. № 29. P. 1203–1214. URL: <https://www.nationalcac.org/wp-content/uploads/2016/10.pdf>.

**Наталія ПАВЛОВА,**  
кандидат юридичних наук, доцент,  
доцент кафедри криміналістики  
та домедичної підготовки  
Дніпропетровського державного  
університету внутрішніх справ,  
підполковник поліції

**ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАНЬ  
ПІД ЧАС ДОПИТУ МАЛОЛІТНЬОЇ ОСОБИ**

**Natalia PAVLOVA,**  
PhD in Law, Docent,  
Assistant Professor of Forensics  
and Home Medical Training Department  
of Dnipropetrovsk State University  
of Internal Affairs,  
Lieutenant Colonel of Police

**USE OF SPECIAL KNOWLEDGE DURING  
THE INTERROGATION OF A MINOR**

**Abstract.** The problem of human violence is emphasized as a global phenomenon that challenges the whole world. A number of regulations of both domestic and international level have been considered, as a result of which it has been found that the child's rights are under special protection and are protected not only by domestic legislation, but also by a number of international conventions and covenants based on the fundamental document on the protection of human rights – the Universal Declaration of Human Rights.

The emphasis has been placed on the fact that children are not able to protect themselves fully, and sometimes, when they are abused, do not even understand what is happening to them, or because of fear can not correctly interpret the course of events. Therefore, the question arises as to the possibility of obtaining testimony from a minor during interrogation, which will help to expose the perpetrators and establish the objective truth in the proceedings.

The author has outlined the legal and organizational-tactical principles of interrogation of a minor victim of violence. She has argued that due to the complex process of psychological communication with a minor who has suffered and emotional experiences, his/her interrogation is a particularly complex and time-consuming investigative (search) action, and therefore requires careful preparation and consideration of tactics.

The specifics of the interrogation due to the age and psychological characteristics of the child include, in addition to delicate communication and psychological consideration of all questions and answers, also the creation of a

child-friendly environment, the use of various demonstration tools and technical means of fixation, participation of certain specialists.

The author has defined the range of persons who can act as specialists in criminal proceedings for crimes related to violence against minors. These are, first of all: psychologists, doctors (obstetricians and gynecologists) and specialists in the field of technical support.

She has formulated some recommendations for improving the practice of interrogating a minor with the participation of a specialist.

**Keywords:** *child's rights, testimony, minor, interrogation, violence, specialists.*

Насильство над людиною постає глобальною проблемою перед міжнародною спільнотою і кидає виклик усьому світу. Сьогодні, визнаючи охорону і захист прав людини і громадянина чи не найпріоритетнішим напрямом державної політики, Україна є учасницею низки міжнародних договорів у сфері забезпечення прав і свобод, які поступово ратифікуються і набувають чинності.

Важливим джерелом міжнародного співробітництва в галузі прав людини стали міжнародні пакти про економічні, соціальні та культурні права, про громадянські і політичні права від 1976 року. Утім, Загальна декларація прав людини, прийнята і проголошена резолюцією Генеральної Асамблеї ООН 1948 року, є основоположним документом щодо захисту прав людини і саме на ній ґрунтуються положення всіх нормативно-правових актів із прав людини.

Під особливим захистом – права дитини; вони охороняються, зокрема, такими міжнародними угодами, як: Конвенція про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей; Європейська конвенція про здійснення прав дітей; Європейська конвенція про визнання та виконання рішень стосовно опіки над дітьми та про поновлення опіки над дітьми тощо. Крім того, 193 країнами світу ратифіковано Конвенцію ООН про права дитини, відповідно до якої уряд кожної держави повинен піклуватися про дітей та запобігати насильству над ними.

Деякі міжурядові регіональні організації, такі як Асоціація держав Південно-Східної Азії і Рада Європи ухвалили нові регіональні плани із запобігання насильству над дітьми, узгоджені з Порядком денним у сфері сталого розвитку до 2030 року. Масштабність проблеми насильства над дітьми, її соціальні наслідки зумовили призначення спеціального представника – Генерального секретаря з питань насильства над дітьми, який спрямовуватиме зусилля на забезпечення свободи дітей від насильства<sup>1</sup>.

У межах вітчизняного законодавства права дитини захищаються

---

<sup>1</sup> Violence Against Children. From a Hidden Phenomenon to a Global Concern. Violence Against Children. Making Human Rights Real /G. Lenzer (Eds.). New York: Routledge. Ch. 1. 21 p. URL: <https://doi.org/10.4324/9781351248433-1>.

законами України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» і «Про охорону дитинства». Кримінальний кодекс України забезпечує захист прав і законних інтересів дитини від злочинних посягань. Водночас, останнім часом почастишали випадки насильства щодо дітей.

Проблема полягає насамперед у тому, що діти не здатні себе повноцінно захистити, а іноді, коли щодо них вчиняють насильство, навіть не розуміють, що з ними відбувається, або через страх не можуть правильно інтерпретувати перебіг подій. Якщо кривдником є близька особа, у 90% випадків дитина взагалі відмовляється давати показання або каже неправду. А тому постає питання щодо можливості отримати під час допиту показання від малолітньої особи, що сприятимуть викриттю винних та встановленню об'єктивної істини у провадженні.

Щоб уникнути зайвого психологічного травматизму, допит має проводити особа, яка викликає довіру, у дружніх для дитини умовах та в обстановці, у якій вона відчуватиме себе в безпеці. Разом із тим, допит дитини має свою специфіку, пов'язану з необхідністю участі обізнаних осіб (спеціалістів), які надаватимуть кваліфіковану допомогу та сприятимуть більш ефективному збиранню доказів.

Кращим варіантом є проведення допиту у «кризовій кімнаті», яка спеціально пристосована для роботи з такою категорією осіб. Разом з тим, через певні вікові та психологічні особливості дитини, допит з нею доцільно проводити в ігровій формі із використанням демонстраційного матеріалу (анатомічні ляльки, іграшки, картки, малюнки тощо), що визначає специфіку такої слідчої (розшукової) дії.

Допит малолітнього варто проводити аби сформувані ймовірні версії події, обрати правильну тактику, тільки після отримання показань від дорослих осіб і вивчення інших даних, наявних у кримінальному провадженні. Водночас, обов'язково вивчають особу допитуваного, встановлюють її вік, що важливо не лише у кримінально-правовому та кримінально-процесуальному сенсі, а й з позиції криміналістичної тактики і психології. Під час підготовки слідчий може встановити індивідуально-психологічні особливості малюка, його сильні та слабкі місця, схильність до фантазування, захоплення, з'ясувати стосунки в сім'ї тощо. Адже, приміром, «практиці розслідування відомо чимало прикладів, коли діти віком 3–5 років повідомляли на допиті дані, які сприяли встановленню об'єктивної істини у справі»<sup>1</sup>.

Здатність потерпілої особи розуміти характер скоюваних із нею дій засвідчує досягнення такого рівня психічного розвитку, який дозволяє їй на основі поінформованості в питаннях сексуальних стосунків між чоловіком і жінкою виокремити в поведінці людини протилежної статі елементи сексуального характеру й оцінити характер ситуації. До того ж здатність

---

<sup>1</sup> Бочкор Н.П., Цільмак О.М., Швед О.В., Шевченко Л.О., Яковенко С.І. Зелені кімнати: психологічні особливості організації роботи з дітьми. Київ: Україна. 2012. 112 с.

розуміти характер і значення того, що відбувається, передбачає достатню сформованість вищих психічних рівнів її особистості – самосвідомості, емпатії, ієрархії нормативно-ціннісної структури, критичних і прогностичних здібностей, комунікативних навичок. Так само рівень розвитку цих структур залежить від інтелектуальних здібностей потерпілого, особливостей темпераменту й рис характеру<sup>1</sup>.

Діти одного віку за рівнем психічного розвитку можуть сильно відрізнятися. Проте, ґрунтуючись на закономірностях, можна узагальнити важливі особливості психіки, характерні для дітей, що належать до однієї вікової групи.

Як свідчить практика, у кримінальних провадженнях щодо малолітніх, постраждалих від насильства, дуже складно самостійно визначити рівень психічного розвитку дитини й рівень сформованості психіки. У цьому контексті слід акцентувати на ролі судово-психологічної експертизи, що проводиться у більшості випадків. Висновок такої експертизи в сукупності з іншими доказами дозволить більш докладно встановити всі обставини й дійти висновку про справжність чи хибність інтерпретації подій малолітньої особи.

Спираючись на експертну практику працівників (експертів-психологів) науково-дослідних установ судових експертиз, О.А. Герасименко й Т.В. Савкіна вирізняють такі види судово-психологічної експертизи, що найчастіше призначають слідчі або суд під час досудового розслідування і судового розгляду кримінальних проваджень, учасниками яких є неповнолітні (це стосується і малолітніх) особи:

– експертиза індивідуально-психологічних особливостей неповнолітніх проводиться у разі, коли необхідно визначити певні індивідуально-психологічні особливості неповнолітньої особи, що сприяють установленню механізму поведінки за певних обставин;

– експертиза здатності неповнолітньої особи (обвинуваченого, підсудного), яка має відхилення у психічному розвитку, що не є виявами психічного захворювання, повною мірою усвідомлювати значення своїх дій та керувати ними – для встановлення здатності повною мірою усвідомлювати значення своїх дій і керувати ними, незважаючи на ознаки відставання, не пов'язаного із психічним захворюванням;

– експертиза здатності неповнолітніх (свідків, потерпілих) правильно сприймати обставини, що мають значення, і давати про них правильні показання;

– експертиза здатності неповнолітньої особи, потерпілої від злочинів сексуального характеру, розуміти характер і значення скоюваних із нею дій та чинити опір<sup>2</sup>.

<sup>1</sup> Кудрявцев И.А. Судебная психолого-психиатрическая экспертиза. М.: Юр. лит. 1988. 224 с.

<sup>2</sup> Герасименко О.А., Савкіна Т.В. Судово-психологічна експертиза стосовно неповнолітніх за кримінальними справами. Право і безпека. 2017. № 4(67). С. 76–82.

Інформацію, необхідну для проведення такої експертизи, збирає слідчий, який у процесі допитів батьків, учителів, друзів, інших осіб встановлює умови життя малолітнього, стосунки з батьками, з'ясовує обстановку в школі, вивчає соціальне оточення, його вплив на потерпілого. Крім того, що дуже важливо, з'ясовує характер поведінки до, під час й одразу після вчинення кримінального правопорушення, а також ставлення малолітнього до події, її сприйняття.

Визначаючи коло осіб, щоб їх запросити на допит, насамперед ґрунтуються на кримінально-процесуальних нормах, в яких окреслені обов'язкові умови для проведення слідчої (розшукової) дії за участю малолітнього. Поряд із цим може постати необхідність у запрошенні інших осіб, які надаватимуть технічну допомогу, спеціалістів у певних галузях та ін. Водночас скупчення великої кількості осіб, що є істотним подразником під час роботи з дитиною, зумовлює доцільність використання відеоконференцзв'язку з розміщенням основного складу учасників допиту в іншій кімнаті.

*Згідно зі ст. 227 КПК України, при проведенні слідчих (розшукових) дій за участю малолітньої особи забезпечується участь законного представника, педагога або психолога, а за необхідності – лікаря<sup>1</sup>.* Тобто законодавець запропонував альтернативу, вирішуючи питання щодо запрошення на допит обов'язкових осіб. Проте, на нашу думку, під час допиту дитини, постраждалої від насильства, насамперед, коли передбачається використовувати анатомічні ляльки та інші демонстраційні засоби, участь психолога повинна бути не альтернативною, а обов'язковою. Адже малолітній має схильність до самонавіювання, фантазування, хибного сприйняття фактів і подій, у нього недостатньо сформований словниковий запас, він може плутатися у формах, кольорах і розмірах тощо, а отже показання потребують психологічно обґрунтованої інтерпретації. Знаючи психологічні особливості на певному етапі розвитку дитини, саме психолог допоможе слідчому оцінити показання малолітньої особи та сформулювати запитання під кутом зору педагогіки і психології.

Діти, які стали жертвами кримінальних правопорушень проти статевої свободи і статевої недоторканості особи, потребують особливої уваги, адже вони зазнали втручання в їх внутрішній світ, і згадувати пережите їм важко. Такі вчинки щодо них можуть відбитися в майбутньому, спричинивши психологічні проблеми, що завадять їм гармонійно розвиватися, створювати сім'ї. Тому встановлення психологічного контакту і повна довіра під час допиту вкрай важливі<sup>2</sup>.

Спеціаліст-психолог може робити заяви, що підлягають занесенню до протоколу слідчої чи іншої процесуальної дії. Він має право проводити

<sup>1</sup> Кримінальний процесуальний кодекс України 2012 року № 4651-VI. URL: <https://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/ru/4651-17>.

<sup>2</sup> Авраменко С.М.. Допит неповнолітніх осіб, які стали жертвами статевих злочинів: нормативно-правовий аспект. Вісник Чернівецького факультету Національного університету «Одеська юридична академія». 2016. № 1. С. 279–288.

спостереження, консультивати зі спеціальних питань, допомагати викладати ці питання у протоколах процесуальних дій, звертатися з дозволу слідчого із запитаннями до інших учасників процесуальних дій. Проте, як слушно зауважують С.В. Белан і Т.О. Луценко, ці можливості обмежені, зокрема тим, що психолог не висловлюється щодо правильності проведення допиту неповнолітнього (у нашому випадку малолітнього), а також не діє самостійно, тобто без вказівки слідчого<sup>1</sup>.

Разом із тим, про пасивну позицію психолога не йдеться. Більшість науковців наполягають на його активній взаємодії зі слідчим під час допиту малолітньої особи. «Щоб участь психолога не була формальною, слід, – наголошує В.А. Мозгова, – передбачити можливість завчасно обговорити з фахівцем стратегію допиту та обсяг інформації, який потрібно отримати під час його проведення. Це надасть можливість визначити тривалість допиту і скласти перелік запитань з урахуванням особливостей дитини»<sup>2</sup>.

При цьому, як вважають деякі вчені, навіть якщо дитина після пережитого тримається добре, тільки психолог обґрунтовано визначить її фізичне та психологічне самопочуття і, за потреби, зможе надати кваліфіковану допомогу й необхідні поради, а також, застосовуючи різні методики, допоможе дитині послабити відчуття страху, суму, сорому, провини, злості тощо<sup>3</sup>.

Допитуючи малолітніх, слід брати до уваги їх швидку стомлюваність і нездатність довгий час зосереджуватися на одному об'єкті. Тому тривалість спілкування повинна бути мінімальна. Слідчий, залежно від психологічних особливостей дитини, має передбачити перерви, під час яких психолог допомагатиме дитині відпочити і на деякий час відвернути увагу від предмета допиту.

Коли запрошують психолога, зважають на гендерні ознаки дитини. Як свідчить практика, дівчинка краще йде на контакт зі слідчим і психологом жіночої статі, а хлопчики – чоловічої, хоча іноді хлопчики бажають також спілкуватися із жінками. Ці обставини обов'язково з'ясовують перед початком допиту.

Обираючи місце проведення допиту, забезпечують умови, за яких була б створена атмосфера довіри. З огляду на особливості дитячої психіки, малолітньому комфортніше у місці, обстановка якого є до нього найбільш

---

<sup>1</sup> Белан С.В., Луценко Т.О. Особливості залучення спеціаліста-психолога у кримінальному процесі. Проблеми екстремальної та кризової психології. 2010. № 7. С. 28–36.

<sup>2</sup> Мозгова В. Тактико-психологічні особливості допиту неповнолітніх, які постраждали від сексуального насильства. Науковий часопис Національної академії прокуратури України. 2015. № 4. С. 104.

<sup>3</sup> Волинець Л.С., Гурковська Л.П., Савчук І.В. Надання допомоги дітям-жертвам злочинів, пов'язаних із торгівлею дітьми, дитячою проституцією, дитячою порнографією, проти статевої свободи та статевої недоторканості дитини, з урахуванням національної та міжнародної практик: посібник. Київ: К.І.С. 2011. 132 с.



дружньою (будинок, дошкільний навчальний заклад). «Між тим, краще проводити допит у спеціально обладнаному приміщенні для провадження слідчих (розшукових) дій за участю неповнолітніх (дитячими меблями, іграшками, ляльками, у тому числі анатомічними) – «Кризовій кімнаті, дружній до дитини». Така обстановка сприяє досягненню більш повного психологічного контакту слідчого з потерпілим»<sup>1</sup>. До того ж приміщення для допиту має бути обладнане: камерами для запису показань; апаратурою для аудіо- та відеозапису (VHS, DVD); мікрофонами в кімнаті, у якій спостерігають за допитом; навушниками тощо<sup>2</sup>. При цьому слід наголосити, у криміналістичній літературі неодноразово слушно акцентується на обов'язковому застосуванні звуко- або відеозапису під час допиту малолітньої особи. Адже застосування технічних засобів надалі унеможливить зміни показань дитиною, а також дозволить використовувати результати слідчої (розшукової) дії надалі.

Кількість людей у кімнаті для допиту, аби уникнути зайвих подразників під час роботи з дитиною, слід максимально зменшити. Якщо використовується відеозв'язок, основний склад учасників має перебувати в іншій кімнаті і спостерігати за перебігом слідчої (розшукової) дії. Щоб передати інформацію і поставити запитання, необхідно перевірити роботу технічного обладнання, якість звуку і зображення тощо. Крім того, слідчий має заздалегідь підготувати та покласти у зручному місці необхідні документи, демонстраційні засоби для пред'явлення (протокол, аркуші паперу, олівці, розмальовки, альбоми, фотокартки тощо).

Може стати у пригоді й технічна допомога фахівців, які, використовуючи сучасні технічні можливості фіксації доказової інформації, розвантажать слідчого – за належного застосування фотозйомки, відеозапису, коли досягається максимальна фіксація перебігу та результатів слідчої (розшукової) дії, з максимальним зосередженням слідчого на тактичній складовій. Після цього зі слідчим можна переглянути записи в режимі низького темпу, звертаючи увагу на важливі моменти.

До того ж, згідно із ч. 2 ст. 104 КПК України, якщо допит фіксується за допомогою технічних засобів, текст показань може не вноситися до відповідного протоколу за умови, що жоден із учасників процесуальної дії не наполягає на цьому. У такому разі у протоколі зазначається, що показання зафіксовані на носії інформації, який додається до нього. При цьому для застосування науково-технічних засобів, а саме звуко- та відеозапису,

<sup>1</sup> Бахчев К.В., Кононець В.П., Павлова Н.В., Плетенець В.В., Рогальська В.В., Гаркуша А.Г., Зімбаровська М.В. Алгоритм дій працівників Національної поліції з суб'єктами, які здійснюють заходи щодо захисту дітей, постраждалих від насильства: методичні рекомендації. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ. 2020. 136 с.

<sup>2</sup> Пурас Д., Калашник О., Кочеміровська О., Цюман Т. Щодо опитування дітей, що стали свідками та/або жертвами насильства, а також вчинили насильство: методичні рекомендації. Київ. 2015. 114 с.

доцільно залучати спеціаліста. Адже слідчий має зосередитися на психологічному контакті з допитуваною особою. А фіксувати технічними засобами перебіг допиту допомагатиме спеціаліст<sup>1</sup>.

Роль спеціаліста полягає в технічному забезпеченні слідчих (розшукових) дій у режимі відеоконференції. Відповідно до ч. 3 ст. 232 КПК України «використання у дистанційному досудовому розслідуванні технічних засобів і технологій повинно забезпечувати належну якість зображення і звуку, а також інформаційну безпеку». Згідно з п. 3.2.3 Інструкції про порядок роботи з технічними засобами відеозапису ходу і результатів процесуальних дій, проведених у режимі відеоконференції під час судового засідання (кримінального провадження), затвердженої наказом Державної судової адміністрації України від 15 листопада 2012 року № 155, «учасникам судового процесу (кримінального провадження) має бути забезпечена можливість чути та бачити хід судового засідання (судового провадження), ставити запитання і отримувати відповіді, реалізовувати інші надані їм процесуальні права та виконувати процесуальні обов'язки, передбачені процесуальним законодавством». Відповідно до п. 3.2.4 цієї Інструкції «для якісної організації запису всі учасники судового засідання (судового провадження) повинні висловлюватися голосно і виразно»<sup>2</sup>.

Хоча в КПК України прямої вказівки на обов'язкову присутність спеціаліста на допиті в режимі відеоконференції не міститься, деякі науковці вважають це прогалиною і наполягають на її усуненні на законодавчому рівні, аргументуючи необхідністю застосування спеціальних технічних знань для забезпечення належної якості зображення і звуку, а також інформаційної безпеки. «Вирішення вказаного питання напряму пов'язано із рівнем дотримання технічних умов під час проведення допиту в режимі відеоконференції, а отже – створенням належних технічних умов для реалізації прав осіб, що допитуються»<sup>3</sup>.

Про застосування відеоконференції малолітній особі повідомляють заздалегідь у якомога делікатній формі. Після того, як слідчий упевниться, що обстановка сприятлива, а спеціалісти з технічного супроводження підтвердять якість зв'язку, дитина запрошується до кімнати для допиту. Їй

---

<sup>1</sup> Яремчук В.О. Роль спеціаліста у проведенні допиту. Проблеми законності. 2016. № 135. С. 204–211.

<sup>2</sup> Інструкція про порядок роботи з технічними засобами відеозапису ходу і результатів процесуальних дій, проведених у режимі відеоконференції, під час судового засідання (кримінального провадження): наказ Державної судової адміністрації України від 2012 року № 155. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0155750-12#Text>; Павлова Н.В. Роль спеціаліста у технічному забезпеченні проведення слідчих (розшукових) дій. Кібербезпека в Україні: правові та організаційні питання: матеріали міжнар. наук. практ. конф. (м. Одеса, 22 листопада 2019 р.). Одеса: ОДУВС. С. 64–65.

<sup>3</sup> Шингарьов Д.О. Забезпечення прав та законних інтересів осіб під час проведення допиту на стадії досудового розслідування: дис. ... канд. юрид. наук. Національний юридичний університет ім. Ярослава Мудрого, Харків. 2017. 223 с.

пропонують обрати більш зручне для неї місце. При цьому спеціалісти з технічного супроводження задалегідь мають налаштувати камери так, щоб вони максимально охоплювали всі ракурси.

Далі слідчий, разом із психологом, спрямовує всі зусилля на встановлення психологічного контакту. Для цього з дитиною розмовляють на нейтральні теми, наприклад про її захоплення, домашніх улюбленців, про мрії тощо. Оцінюючи рівень розвитку дитини, обов'язково з'ясовують, як вона володіє мовою, чи розуміє всі запитання і слова, які використовуються. Маленькі діти погано орієнтуються у часі і просторі, тому також важливо перевірити, чи знають вони дні тижня, пори року, чи правильно розрізняють поняття «учора», «завтра», а також кольори, форми, розміри й ін.

Як вже зазначалося, практика засвідчує, що спілкуватися з дітьми, постраждалими від насильства, дуже складно. Психолог, який у цьому разі виступає спеціалістом, має працювати в тандемі зі слідчим і допомагати спілкуватися з малолітньою дитиною, постраждалою від насильства.

Слід наголосити, що вчені слушно називають спеціаліста особою, що допомагає суб'єктам, які проводять розслідування. Разом із тим І.В. Пиріг акцентує, що у запропонованих визначеннях поняття «спеціаліст» науковці здебільшого намагаються передусім охарактеризувати спеціальні знання, якими він володіє, але в жодній дефініції такі знання не описані повним обсягом. Серед спеціальних знань вирізняють наукові і технічні, не згадуючи про інші, крім того, неприпустимо звужують можливості спеціаліста або, навпаки, трактують їх досить широко<sup>1</sup>. Утім під час розслідування злочинів проти життя та здоров'я, статевої свободи та статевої недоторканості особи, стає у пригоді допомога фахівців у галузі медицини.

У кримінальних провадженнях щодо вчинення сексуального насильства стосовно малолітньої особи крім зазначених вище спеціалістів, також запрошуються інші обізнані особи. Наприклад, лікар, який є спеціалістом у галузі акушерства та гінекології. Він може професійно поставити запитання у формі, прийнятній для дитини, та, зважаючи на показання, отримані від малолітньої особи, з'ясувати дії фізичного характеру, визначити наявність чи відсутність статевого акту, факту проникнення в інші природні отвори, характер насильства тощо. Відібрання зразків для порівняльного дослідження (сперма зі статевих органів, кров, епідерміс) також здійснюється за участю лікаря.

Щоб отримати необхідні показання від дитини без стресу та психологічного травмування, слід використовувати демонстраційні засоби, зокрема анатомічні ляльки. Адже дитина асоціює себе з лялькою і навіть може показати, у який спосіб їй завдали шкоди. Тобто через запитання від третьої особи краще встановлюється контакт між психологом, слідчим і

---

<sup>1</sup> Пиріг І.В. Теоретико-прикладні проблеми експертного забезпечення досудового розслідування: монографія. Дніпропетровськ: Дніпропетров. держ. ун-т внутр. справ, Ліра ЛТД. 2015. 432 с.

дитиною<sup>1</sup>. Разом із тим, такі демонстраційні засоби мають використовувати лише спеціально навчені працівники за обов'язковою участю психолога, який має досвід такого спілкування, аби унеможливити ризик вторинної травматизації дітей під час допиту.

Питанням використання демонстраційних засобів під час допиту малолітньої особи дотепер не приділялося достатньої уваги. В той час як анатомічні ляльки та інші демонстраційні засоби успішно використовуються у багатьох країнах світу при розслідуванні жертв сексуального насильства. Протягом останніх років анатомічні ляльки стали з'являтися і в «кризових кімнатах» територіальних підрозділів Національної поліції України. Між тим, слідча практика потребує фахових навиків та теоретичних знань щодо використання таких демонстраційних засобів під час допитів неповнолітніх.

На практиці виявляється дуже складно спілкуватися з дітьми, постраждалими від насильства. По-перше, дитина замикається в собі і не бажає розповісти незнайомій людині, що з нею трапилось. По-друге, у малому віці дитина не зовсім правильно може описати подію через незнання термінології, особливо тієї, що стосується анатомічних частин тіла. Отримати необхідні свідчення від дитини без стресу та психологічного травмування можна шляхом використання анатомічних ляльок, оскільки дитина асоціює себе з лялькою і навіть може показати, яким чином їй завдали шкоди. Тобто, завдяки постановці питання «від третьої особи» краще встановлюється контакт між психологом чи слідчим та дитиною. Не тільки діти, а й люди з певними вадами психіки, порушеннями мови та сенсорних відчуттів тощо можуть за допомогою демонстраційних засобів краще висловити те, що з ними трапилось.

В якості демонстраційних засобів, які допоможуть налагодити контакт та в ігровій формі отримати показання, можуть також бути:

- приладдя для самостійного відтворення дитиною подій шляхом малювання, ліпки (олівці, ручка, фломастери, папір), пластилін;
- набір карток (із зображеннями різних частин тіла, анатомічними малюнками, зображеннями емоцій, зображеннями подій тощо);
- м'які іграшки тварин, іграшки-автомобілі, іграшки-будинки тощо (для застосування в ігровій формі) тощо.

Разом з тим, представники Чеської Республіки, які успішно розробили методику використання анатомічних ляльок під час допиту і активно запроваджують цю методику в правоохоронну та освітню діяльність інших країн, зосереджують увагу на обов'язковому дотриманні принципів.

Так, до загальних принципів використання демонстраційних засобів слід віднести:

- допоміжні засоби – анатомічні ляльки (специфічні засоби, які ніколи

---

<sup>1</sup> Павлова Н.В. Використання демонстраційних засобів (анатомічних ляльок) під час допиту малолітньої особи. Науковий вісник Дніпропетр. держ. ун-ту внутр. справ. 2020. №1. С. 215–220.

не повинні входити до інтер'єру в кабінетах слідчих);

– вони ніколи не повинні бути доступними для вільного користування дітьми (на відміну від інших іграшок та предметів);

– їх використання є частиною допиту, тому їх не слід застосовувати ізольовано (наприклад, лише працюючи з цими манекенами, а допитувати в іншому місці);

– допитувана дитина – жертва сексуального насильства або жорстокого поводження, тому слід уникати вторинної травматизації.

Водночас, конкретними принципами використання анатомічних ляльок є:

– під час використання демонстраційних засобів завжди слід враховувати коли, де та ким проводиться допит;

– анатомічні ляльки слід використовувати, коли необхідно провести допит в ігровій формі;

– анатомічні ляльки найкраще використовувати в спеціалізованій кімнаті для допиту – «кризовій кімнаті»;

– повинні використовуватись лише працівниками, навченими до їх використання, інакше є ризик вторинної травматизації дітей, які будуть допитані<sup>1</sup>.

У загальному вигляді анатомічні ляльки є демонстраційними засобами, які зображують усю родину в кількох поколіннях: хлопчика і дівчинку, жінку, чоловіка, діда та бабусю. Ляльки одягнені в одяг, який можна легко роздягнути. На тілі персонажів зображуються статеві органи. Також передбачені отвори.

Для належного використання необхідно забезпечити, щоб вказані демонстраційні засоби завжди мали охайний вигляд (розчесані, одягнуті), оскільки використання ляльок, вже роздягнених, може істотно вплинути на емоційний стан та переживання дитини, яка спостерігає за такою лялькою і має управляти нею.

Анатомічні ляльки не повинні знаходитись в кімнаті відразу в полі зору дитини – оптимально мати їх під рукою, наприклад, у ящику чи оригінальній упаковці. Однак допитуючий повинен знати, в якій послідовності вони розташовуються (важливість підготовки). Шукати окремих персонажів під час фактичного допиту абсолютно недоцільно, як і виставляти всіх персонажів.

Перед переходом від словесних свідчень до показових засобів слід зазначити, наприклад: «Мені потрібно це краще зрозуміти. Ти можеш мені показати?» або «Я розумію, що тобі незручно говорити про це. Тож ти можеш мені показати?». Дуже доречно включити слово «будь ласка».

Першим дитині необхідно завжди показувати персонаж, який асоціюється у неї із собою (персонаж дівчинки та хлопчика). Коментар може бути, наприклад, такий: «Будь ласка, скажи мені, чи нагадує тобі будь-яка з

---

<sup>1</sup> Jana Procházková. Metodika používání demonstračních pomůcek při výslechu dětských obětí: manuální. Praha, leden 2015. 28 St.

ляльок когось? Ось ця маленька дівчинка (хлопчик) не нагадує тобі себе?».

Потім слід дитині запропонувати показати, що з цієї лялькою відбувалося, при цьому дозволяючи її роздягати.

Якщо дитина менш активна, можна запропонувати максимальну допомогу – тримати ляльку або частину одягу (але слідчий не повинен роздягати ляльку). Здійснюючи це, слід уважно спостерігати за проявами дитини – як вона дивиться на процес роздягання і як вона дивиться на зображені геніталії (із соромом, злістю, огидою тощо).

Також слід з'ясувати, як дитина може назвати окремі частини тіла. Переходячи до геніталій, слід запитати дитину, як вона їх називає і з чим асоціює. Необхідно прийняти стримано позначення дитини і уникати проявів здивування і контролювати інші емоції. Також недоцільно виправляти дитину в її виразах і повідомляти правильне маркування. Допит – це не сексуальне виховання і немає іншого вибору, як прийняти вираз дитини і використовувати той самий знак, звичайно, для подальших питань.

Після того, як дитина показала себе та продемонструвала рівень знань щодо частин тіла, слідчий розміщує на столі інших одягнених ляльок і просить дитину обрати персонажа, з ким вона переживала певну ситуацію. Знову слід прийняти вибір дитини, як би дивно це не було (часто дитина бачить людину років 30-40 як стару, тому вона може обрати ляльку чоловіка похилого віку як злочинця, навіть якщо винуватцем був брат). Спотворення у сприйнятті в стресовій ситуації не є винятком. Якщо є різниця між тим, що відомо про злочинця, і тією фігурою, яку дитина обрала, можна запропонувати можливість виправлення у коректний спосіб.

Коли дитина обрала кривдника, слід швидко прибрати інші засоби, щоб на столі залишалися лише ляльки дитини та порушника. Інші демонстраційні засоби повинні бути поза увагою дитини (але слід мати їх під рукою, оскільки існують випадки, коли до злочину причетні кілька осіб).

Після обрання дитиною ляльки, схожої на кривдника, можна запитати: «Покажи, що це було», «Як він це зробив?», «Де він був?», «Покажи, куди дійшов», «Куди торкався?», «У чому він був одягнений?», «В чому ти був одягнений (на)?», «Він стояв чи лежав, чи ...?», «Ти кажеш, що він був одягнений – чи носив він...?».

Можна використовувати під час допиту й інші демонстраційні засоби одночасно з ляльками: м'які іграшки тварин, макети будиночків, іграшкове ліжко, ванну, картки із зображенням емоцій, певних місць (наприклад, кінотеатр, футбольне поле, ліс, аптека, магазин, дитячий садочок, лікарня та ін.). Слід скористатися грайливістю та креативністю дітей, наприклад, задати питання: «Це як ліжко, а може ти був на цьому ліжку?». Потім слід поставити обрану ляльку на ту позицію, яку обрала дитина, і запитати: «А як все було? Покажи».

Наприкінці слід запитати «Чи є ще щось таке, що ти не розповів?». Якщо дитина підтвердить, що це все (а у особи, яка допитує, більше не виникає питань), слід негайно заховати ляльок. Якщо дитина має прохання

одягти ляльку – не слід їй заважати в цьому. Обов'язково наприкінці слід подякувати дитині.

Під час допиту слід підтримувати дитину, але не нахвалювати її. Наприклад, фраза «Ти ж такий розумний» численну кількість разів може збільшити настороженість і недовіру до особи, яка допитує.

Отже, під час допиту малолітніх, постраждалих від насильства, є нагальна потреба в участі обізнаних осіб (спеціалістів) для надання кваліфікованої допомоги і більш ефективного збирання доказів. Насамперед, це психологи і лікарі, які сприятимуть спілкуванню слідчого з дитиною, а також надаватимуть пояснення щодо тих чи інших фактів. Отримуючи необхідні показання від малолітньої особи, слід зосереджувати увагу на тому, щоб вона не зазнала стресу та психологічного травмування. Цього можна досягти, використовуючи демонстраційні засоби, у тому числі анатомічні ляльки, оскільки дитина асоціює себе з лялькою і навіть може показати, у який спосіб їй заподіяли шкоди. Але щоб мінімізувати ризики, такі дії необхідно проводити тільки у присутності психолога, який має досвід такого спілкування. Обов'язково запрошуються на допит і фахівці в галузі технічного супроводження, оскільки допит у форматі відеоконференції потребує застосування спеціальних технічних знань для забезпечення належної якості зображення і звуку, а також інформаційної безпеки. Технічна допомога таких фахівців розвантажить слідчого і надасть йому можливість спрямовувати всі зусилля, передусім, на тактичну складову.

#### ЛІТЕРАТУРА:

1. Бочкор Н.П., Цільмак О.М., Швед О.В., Шевченко Л.О., Яковенко С.І. Зелені кімнати: психологічні особливості організації роботи з дітьми. Київ: Україна. 2012. 112 с.
2. Кудрявцев И.А. Судебная психолого-психиатрическая экспертиза. М.: Юр. лит. 1988. 224 с.
3. Герасименко О.А., Савкіна Т.В. Судово-психологічна експертиза стосовно неповнолітніх за кримінальними справами. *Право і безпека*. 2017. № 4(67). С. 76–82.
4. Кримінальний процесуальний кодекс України 2012 року № 4651-VI. URL: <https://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/ru/4651-17>.
5. Авраменко С.М. Допит неповнолітніх осіб, які стали жертвами статевих злочинів: нормативно-правовий аспект. *Вісник Чернівецького факультету Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2016. № 1. С. 279–288.
6. Белан С.В., Луценко Т.О. Особливості залучення спеціаліста-психолога у кримінальному процесі. *Проблеми екстремальної та кризової психології*. 2010. № 7. С. 28–36.
7. Мозгова В. Тактико-психологічні особливості допиту неповнолітніх, які постраждали від сексуального насильства. *Науковий*

*часопис Національної академії прокуратури України. 2015. № 4. С. 104.*

8. Волинець Л.С., Гурковська Л.П., Савчук І.В. Надання допомоги дітям-жертвам злочинів, пов'язаних із торгівлею дітьми, дитячою проституцією, дитячою порнографією, проти статевої свободи та статевої недоторканості дитини, з урахуванням національної та міжнародної практик: посібник. Київ: К.І.С. 2011. 132 с.

9. Бахчев К.В., Кононець В.П., Павлова Н.В., Плетенець В.В., Рогальська В.В., Гаркуша А.Г., Зімбаровська М.В. Алгоритм дій працівників Національної поліції з суб'єктами, які здійснюють заходи щодо захисту дітей, постраждалих від насильства: методичні рекомендації. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ. 2020. 136 с

10. Пурас Д., Калашник О., Кочемировська О., Цюман Т. Щодо опитування дітей, що стали свідками та/або жертвами насильства, а також вчинили насильство: методичні рекомендації. Київ. 2015. 114 с.

11. Яремчук В.О. Роль спеціаліста у проведенні допиту. *Проблеми законності*. 2016. № 135. С. 204–211.

12. Інструкція про порядок роботи з технічними засобами відеозапису ходу і результатів процесуальних дій, проведених у режимі відеоконференції, під час судового засідання (кримінального провадження): наказ Державної судової адміністрації України від 2012 року № 155. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0155750-12#Text>.

13. Павлова Н.В. Роль спеціаліста у технічному забезпеченні проведення слідчих (розшукових) дій. *Кібербезпека в Україні: правові та організаційні питання: матеріали міжнар. наук. практ. конф. (м. Одеса, 22 листопада 2019 р.)*. Одеса: ОДУВС. С. 64–65.

14. Шингарьов Д.О. Забезпечення прав та законних інтересів осіб під час проведення допиту на стадії досудового розслідування: дис. ... канд. юрид. наук. Національний юридичний університет ім. Ярослава Мудрого, Харків. 2017. 223 с.

15. Пиріг І.В. Теоретико-прикладні проблеми експертного забезпечення досудового розслідування: монографія. Дніпропетровськ: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, Ліра ЛТД. 2015. 432 с.

16. Павлова Н.В. Використання демонстраційних засобів (анатомічних ляльок) під час допиту малолітньої особи. *Науковий вісник Дніпропетр. держ. ун-ту внутр. справ*. 2020. №1. С. 215–220.

17. Violence Against Children. From a Hidden Phenomenon to a Global Concern. Violence Against Children. Making Human Rights Real /G. Lenzer (Eds.). New York: Routledge. Ch. 1. 21 p. URL : <https://doi.org/10.4324/9781351248433-1>.

18. Jana Procházková. Metodika používání demonstračních pomůcek při výslechu dětských obětí: manuální. Praha, leden 2015. 28 St.



The monograph comprehensively examines the legal framework, forms of implementation, and areas for improving child protection mechanisms in the international and national context. The social conditionality of child protection as one of the priorities of state policy has been clarified, as children are the most unprotected and vulnerable. The state of scientific analysis and legal support for the protection of children's rights was revealed. The concept and content of preventive work with juveniles who have suffered from violence were defined, the method of investigation of separate criminal offenses, features of work of police officers concerning the protection of the rights and lawful interests of children are defined, their powers in this sphere are analyzed. The foreign experience of legal support of children's rights protection has been studied and the ways of its implementation in Ukraine have been determined. The procedural order for obtaining the information on violent encroachments and a number of proposals is analyzed have been made to make legislative changes in order to improve the procedural framework for the protection of children's rights.

The monograph is devoted to scientists, graduate students, and students employees of practical police units.

Наукове видання

**Колективна монографія**

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ МЕХАНІЗМУ  
ЗАХИСТУ ПРАВ ДІТЕЙ: УКРАЇНСЬКИЙ  
ТА ЗАРУБІЖНИЙ КОНТЕКСТ

**(колектив авторів)**

*Українською, англійською та словацькою мовами*

---

Підп. до друку 29.04.2021 р. Формат 60x84/8. Гарнітура – Times.  
Друк трафаретний (RISO), цифровий. Папір офісний. Ум.-друк. арк. 8,55.  
Обл.-вид. арк. 8,6. Тираж 20 прим. Зам. № 01/21-м

---

Надруковано у Дніпропетровському державному університеті внутрішніх справ  
49000, м. Дніпро, просп. Гагаріна, 26, rvv\_vonr@dduvs.in.ua  
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 6054 від 28.02.2018